Vulcanul

ANANT
GOPAL
SHEOREY

ANANT GOPAL SHEOREY

VULCANUL

În românește de ANTOANETA RALIAN

Cu un cuvînt înainte de MIHNEA GHEORGHIU

Editura UNIVERS
București, 1974

Coperta de *Viorel Popescu*

Cuvînt înainte

Către sfîrşitul verii lui 1972, în zilele celei de-a 25-a aniversări a independenţei Indiei, am avut privilegiul şi plăcerea unei lungi conversaţii cu Anant Gopal Sheorey, autorul acestei cărţi, aflat, pe atunci, în trecere prin Bucureşti. După aceea am rămas într-o legătură intelectuală cordială, unindu-ne pasiunea comună pentru relaţia modernă dintre literatură şi publicistică, domnia-sa fiind directorul ziarului Nagpur Times, una dintre cele mai de seamă gazete indiene, care prin 1948 se mai numea The Independent şi apărea săptămînal, tot în limba engleză, încă din 1935.

Tot în această limbă a apărut şi capodopera vieţii sale literare, romanul Vulcanul, cartea pe care o prefaţăm aici, — scrisă, în original, în limba hindi — inspirată din fapte trăite de autor în timpul Revoluţiei nonviolente gandhiene din august 1942, care a condus la independenţa Indiei, adică la evenimentul a cărui aniversare a prilejuit şi prima noastră întîlnire.

Născut în satul Sausar, din provincia Madhya Pradesh, la 8 septembrie 1911, acest scriitor şi ziarist militant a publicat în hindi zece romane şi două volume de nuvele şi schiţe, o carte de eseuri şi, bineînţeles, mii de articole, apărute în gazeta sa şi în alte ziare indiene centrale şi provinciale. Această prodigioasă creaţie, inseparabilă de activitatea sa politică şi obştească, i-au adus o binemeritată recunoştinţă din partea compatrioţilor şi o serie de distincţii oficiale. El însă nu are nimic din caracterul unui personaj oficial. Şi-a păstrat blînda şi înţeleapta disponibilitate a străvechilor cărturari ai pămîntului său, precum acel „sfînt" Dnyaneshwar, care a lansat zicala : „Casa mea e Lumea". Călătoriile sale, de pacifist convins, în Europa şi în alte continente, i-au cules aprecieri şi prietenii pline de stimă.

In casa lui sălăşluieşte o altă pace, asigurată de Yamuna, poetă lirică în marathi o cîntăreaţă în stilul clasic hindustan (am ascultat-o la radio, în India), cu care s-a căsătorit în 1939. Locuiesc într-o căsuţă modestă din Nagpur, împreună cu cele

două fete ale lor, pasionate și ele de literatură și artă. Casa lor, pururi primitoare, e un focar de cultură și de umanitate.

Biografia politică a lui A. G. Sheorey este interesantă prin trăsătura originală pe care personalitatea sa a adăugat-o unei biografii obișnuite, a tovarășilor de luptă ai marelui Gandhi. Dar despre aceasta vorbește el însuși în romanul autobiografic Vulcanul, pe care îl recomandăm atenției cititorilor noștri cu sinceră căldură, pentru prețuirea pe care o acordă valorilor umane durabile și pentru credința sa în democrație.

MIHNEA GHEORGHIU

Nota autorului

După Revoluția din august 1942, am fost condamnat la trei ani închisoare. Poate că aceasta a fost cea mai fericită și cea mai luminoasă perioadă din viața mea — oricum, cea mai semnificativă.

În temniță, am avut prilejul să-l întîlnesc pe Vinoba, mîna dreaptă a lui Gandhi, cunoscut acum în India și peste hotare drept „Omul care ne-a dat o țară".

N-am să pot uita vreodată rugăciunea de seară, condusă de Vinoba, în acea zi în care am fost arestat și întemnițat la Închisoarea Centrală din Nagpur.

Am fost repartizat în Baraca 8, împreună cu alți șaptezeci de deținuți politici. Era o noapte întunecoasă și mohorîtă; afară cădea o burniță rece. În baracă ardea doar un felinar de vînt, cu petrol, și la lumina lui chioară ar fi fost greu să-ți recunoști pînă și tovarășii.

Dincolo de zidurile închisorii șuierau gloanțele. Violența demențială, necruțătoare, a represiunilor guvernamentale era în plină dezlănțuire. Viața cetățeanului indian nu prețuia mai mult decît colbul de pe drum. Nimeni nu știa dacă soarta revoluționarilor țintuiți în temnițe va fi să moară de glonț sau cu ștreangul de gît. În această atmosferă sumbră, vibrînd de teroare și nesiguranță, se înălța o rugăciune — o rugăciune care te făcea să uiți de tine, să te pierzi în uitare.

Și armoniosul Ramdhun, *de după rugăciune, la care am luat parte cu toții, plini de ardoare și cutremurați, a fost urmat de o scurtă cuvîntare a lui Vinoba, care ne-a vorbit despre moarte.*

Moartea nu e un vrăjmaș, ci un prieten. Nu e un blestem, ci o binecuvîntare. Nu trebuie să te temi de ea, ci să o întîmpini. Așa ne-a cuvîntat Vinoba.

Îmi aduc aminte că după acest discurs deținuții politici s-au simțit mai liniștiți.

Apoi a mijit acel ianuarie 1943, cînd tînărul martir revoluționar Shankar a fost executat la Închisoarea Centrală din Nagpur, iar un student, un copilandru, Hemu Kalami, a fost spînzurat la Karachi. Shankar avea optsprezece ani, iar Hemu Kalami, nouăsprezece. Aceste două evenimente au stigmatizat ca un fier roșu inimile poporului indian.

În anii 1944-45 m-am întîlnit iarăși cu Vinoba în Închisoarea Seoni. Amîndoi am fost transferați acolo din locuri diferite. Am ezitat să mă apropii de dînsul și am păstrat distanța dictată de respect. Dar inima lui generoasă și caldă a creat pe dată o apropiere între noi.

Pentru mine au rămas de neuitat acele zile cînd făceam împreună exercițiile de dimineață, în curtea strîmtă a Închisorii Seoni, schimbînd gînduri între noi.

Unul dintre marile merite ale lui Vinoba este acela de a respecta individualitatea fiecărui ins, de a-l ajuta să se dezvolte pe măsura propriilor sale posibilități. El pune mare preț pe libertatea individuală și e împotriva standardizării vieții într-un tipar comun. Cei care trăiesc în conformitate cu propriile lor idei și experiențe de viață, cei care au curajul propriilor lor convingeri, îi sînt foarte dragi lui Vinoba.

În chip ciudat, subiectul principal al discuțiilor noastre îl constituia literatura, sursele de inspirație, funcția și finalitatea literaturii. I-am mărturisit deschis că aceasta e subiectul care mă pasionează, iar el s-a arătat încîntat. Obișnuiam să discutăm despre operele giganților omenirii: Tolstoi și Gorki; Romain Rolland, Victor Hugo, Vyas Maharshi, Dnyaneshwar, Tagore — sau despre capodopere ca Bhagavad-Gita, Ramayana, Mahabharata *și altele. Eram uimit de vastele cunoștințe ale lui Vinoba, de multitudinea lucrărilor pe care le citise. Nu mi-aș fi închipuit niciodată că posedă o intuiție literară atît de profundă, de subtilă, de receptivă. Cînd mi-am dat seama de multilateralitatea talentelor lui, am avut senzația că e într-adevăr asemenea unuia dintre străvechii înțelepți Vedici din țara noastră.*

Pe parcursul acestor lungi și rodnice schimburi de păreri a încolțit ideea romanului Jwalamukhi (Vulcanul).

Încă din temniță, am făcut cîteva notații rudimentare, dar cartea în sine a fost scrisă după ce m-au eliberat. În timp ce scriam, mi se învălmășeau în minte multe amintiri din viața de închisoare, unele amare, altele dulci, dar cea mai pregnantă dintre toate era imaginea plină de căldură și afecțiune a lui Vinoba — atît de umană, pură și binecuvîntată. Înșir aceste rînduri doar ca să-mi exprim recunoștința ce-i port.

Poate că Vinoba nu îmi cunoaște simțămintele. Și n-ar fi de mirare. Gangele magnific își vede de cursu-i maiestuos, fără să știe cine își astîmpără setea la izvoarele lui și cît nectar soarbe din apele-i sfinte.

ANANT GOPAL SHEOREY

Nagpur — India *Gandhi Jayanti*

2 octombrie, 1965

Capitolul I

Inima lui Abhay Kumar fremăta de bucurie. Era ziua nunții lui, și fata pe care o iubea mai mult decît orice pe lume avea să-i devină soție.

Fusese un moment cînd crezuseră cu toții că nunta nu o să mai aibă loc. Avuseseră de învins multe piedici, și cea mai importantă dintre toate era unchiul fetei, înalt funcționar public al guvernămîntului englez. O atare personalitate nu putea fi de acord ca nepoata lui să ia de bărbat un tînăr ce arăta a revoluționar. Abhay isprăvise studiile universitare și acum își pregătea teza de doctorat în filozofie. Ceea ce nu-i plăcea unchiului la acest tînăr era faptul că se îmbrăca în *khaddar* țesut în casă, fiind astfel limpede marcat ca discipol al lui Gandhi. Asemenea partidă era cu totul și cu totul nepotrivită pentru pupila unui înalt slujbaș. Unchiul ar fi dat orice ca să o mărite cu un funcționar guvernamental, aparținînd clasei cuvenite. O astfel de alianță ar fi fost binevenită și în cercurile diplomatice.

Dar Vijaya era o fată neobișnuită. Nu împărtășea deloc vederile unchiului ei. La vîrsta de un an își pierduse tatăl și cînd terminase școala primară îi murise și mama. Unchiul, om cu suflet milos, o crescuse ca pe copilul lui. O trimisese la școală și la Universitate, și făcuse tot ce îi sta în putință pentru a-i oferi prilejul de a deveni o partidă dezirabilă. Idealul lui de soț pentru Vijaya ar fi fost un tînăr din clasa diriguitoare, probabil adjunct de prefect, care, cu timpul avea să ajungă prefect plin, bucurîndu-se astfel, de-a lungul unei întregi vieți, de prestigiul și securitatea poziției lui sociale. Aceasta ar fi compensat o eventuală lipsă a însușirilor fizice sau chiar o ușoară încălcare a restricțiilor de castă. Unchiul făcuse diverse încercări de a o pune pe Vijaya în legătură cu asemenea tineri vrednici de interes — în special cu nou-

angajații în Serviciul Guvernamental — în speranța că vreuna dintre aceste întîlniri o să dea roadele dorite. Din momentul în care fata s-ar fi măritat, își spunea binevoitorul înalt slujbaș, responsabilitățile sale față de nepoată ar fi încetat, ceea ce însemna că și-a dus la îndeplinire legămîntul făcut la căpătîiul tatălui ei.

Totuși, Vijaya vedea lucrurile altminteri. Purta unchiului ei iubire și respect, și îi era recunoscătoare. Ce viață ar fi avut ea dacă unchiul, în loc s-o țină la școli, ar fi transformat-o într-o slujnică în serviciul soției sale, măritînd-o apoi cu vreun funcționăraș obscur ? Ar fi fost îngrozitor. Vijaya știa bine tot ce îi datorează. Dar perspectiva de a deveni soția unui funcționar superior n-o încînta nicidecum. Căsnicia e un lucru prea serios ca să-l poți privi cu ușurință. Fusese crescută în stilul de viață a unui înstărit slujbaș guvernamental, dar nu se putuse adapta acelei atmosfere de huzur, nu se putuse integra. Se simțea o izolată. Nu era vina ei că rămăsese orfană de timpuriu. Din această pricină o apăsa nu arareori singurătatea, și, prin urmare, era o tînără sobră și mereu îngîndurată. Aparenta-i rezervă era străbătută însă de un fîlon de idealism moștenit de la maică-sa. Vijaya se îndrăgostise de Abhay Kumar și nu concepea să fie soția altcuiva. Din prima clipă își dăduse seama că el și numai el e Făt-Frumosul ei, singurul tovarăș alături de care ar fi cutezat, la nevoie, să poarte bătălia vieții împotriva oricui i-ar fi stat în cale. Cînd unchiul văzu cît era Vijaya de hotărîtă, încercă să se împace cu gîndul acesta, dar nu-și simțea inima ușoară. Știa că fata are o voință de fier și că cel mai înțelept lucru era să nu *o* provoci.

Vijaya își făcuse studiile la Colegiul Morris. Era tipul fetei studioase, deloc frivolă, deloc ușuratică. Pudra, rujul, diversele nimicuri cu care se împodobeau prietenele ei nu aveau vreo atracție pentru Vijaya. Îi plăcea să citească și să scrie, și cîteva dintre poemele și schițele ei fuseseră publicate de o revistă locală. O pasiona marea literatură și, zi de zi, la terminarea orelor de curs, petrecea o oră sau două în biblioteca Universității.

Tocmai această deprindere îi schimbase drumul vieții, pentru că la bibliotecă îl întîlnise pentru prima oară pe Abhay Kumar. În calitatea lui de doctorand, Abhay își

cheltuia ceasuri întregi la bibliotecă, studiind și conspectînd la o măsuță mai lăturalnică ; iar Vijaya îi atrăsese atenția, fiind unica studentă care vădea atîta interes pentru lectură.

Celelalte fete nu își băteau capul și nu se sinchiseau decît să treacă examenele. De îndată ce se închideau porțile sălilor de curs, alergau la terenurile de joc sau de tenis, și, dacă era sîmbătă, dădeau năvală la cinematografe. Pentru cele mai multe dintre ele învățătura nu însemna decît un mijloc în vederea atingerii unui scop — o condiție necesară ca să poată face o partidă bună. Foarte puține aveau vreun țel sau vreun ideal de viață. Dar Vijaya era din altă plămadă, iar Abhay Kumar, fără să vrea, resimți forța personalității ei. Nu era înaltă, dar nici scundă, și nici nu se putea lăuda cu un ten prea luminos. Dar avea ochi mari, visători, și un păr negru, lucios, din care se desprindea mult farmec, un farmec plin de demnitate. De obicei purta un *sari* simplu, alb, și bluze în culori potolite, care îi dădeau un aer de puritate. Tinerii studenți, care își permiteau diverse libertăți față de celelalte fete și care nu se dădeau înapoi de la flirturi adolescentine, o respectau și știau să păstreze distanța. Fata aceasta părea să aibă o virtute lăuntrică, ceva care îi dădea o radiere de frumusețe interioară, de frumusețe a sufletului.

Abhay Kumar o plăcu de îndată ce i-a fost dat s-o vadă și deveniră buni prieteni. Curînd, prietenia lor se preschimbă în iubire și, împreună, se lăsară transportați într-un vis de neasemuită fericire. Un an mai tîrziu își făgăduiră că dacă nu vor putea fi soț și soție să nu se căsătorească niciodată cu nimeni altcineva. Erau nevoiți să prevadă și această alternativă, întrucît Vijaya știa prea bine că unchiul nu-i va aproba alegerea. Se temuse chiar că o va sili să renunțe la iubirea ei, pentru că Abhay Kumar nu aparținea clasei cuvenite. Și dacă așa s-ar fi întîmplat, nu putea spune cum ar fi reacționat. Poate că ar fi survenit o ruptură totală cu unchiul și familia, sau **poate că s-ar fi hotărît să aștepte** pînă ce unchiul ar fi ajuns la sentimente mai bune. Nu i-ar fi venit ușor să-i zdrobească inima și apoi să-l părăsească ; adevărul era că ținea mult la el.

Dar unchiul nu a împins lucrurile atît de departe. Şi-a exprimat destul de răspicat dezaprobarea, dar, în cele din urmă, s-a îmbunat. Soţia lui l-a convins să-şi dea consimţămîntul — în fond, îi spusese ea, fata şi-a făcut alegerea ; de ce să se pună ei de-a curmezişul drumului pe care şi l-a ales singură ? Era matură şi putea gîndi cu propriul ei cap. Dacă lucrurile nu or să meargă bine, nu va putea arunca vina decît pe ea însăşi. De ce să-ţi iei răspunderea pentru felul cum se va desfăşura viaţa altuia într-o chestiune atît de strict personală ?

De fapt, unchiului nu îi displăcea Abhay Kumar. Era un tînăr înalt, chipeş, cu o faţă luminoasă, un fel plăcut de a fi, şi un zîmbet cuceritor. Dar era sărac, sărac lipit pămîntului. Fiu al unui învăţător de şcoală primară, care murise cînd copilul era de vîrstă fragedă, fusese crescut de biata lui mamă, care se luptase cu greutăţi cumplite, dintre care cea mai cumplită a fost sărăcia. Pentru a scoate o bucată de pîine, maică-sa fusese nevoită să muncească cu ziua pe la casele oamenilor. În schimb, îi dăduse fiului ei o educaţie menită să-l pregătească bine pentru viaţă. Nu încăpea îndoială că Abhay Kumar, cu studiile lui universitare, va izbuti să cîştige o existenţă modestă, astfel încît Vijaya să nu cunoască lipsuri prea aspre. Marele cusur al tînărului era că nu aparţinea administraţiei guvernamentale. Şi, fără de asta, îşi spunea unchiul, viaţa nu valorează doi bani. Dar, în cele din urmă, consimţise la căsătorie şi Vijaya îi era extrem de recunoscătoare.

Nunta a fost foarte modestă, lipsită de orice ostentaţie sau paradă. Doar ceremonia religioasă esenţială, toate cele auxiliare fiind înlăturate fără şovăială. Unchiul a fost uluit de modestia ceremonialului. Fapt care i-a economisit însă o mulţime de bani. Abhay Kumar era un reformator social şi avusese un cuvînt de spus în tot ce privise desfăşurarea ceremoniei nupţiale.

Dar fericirea Vijayei nu cunoştea margini. Din primele zile ale cunoştinţei lor Abhay îi robise inima, şi ea i se dedicase fără preget. Iubirea lui o transformase cu desăvîrşire. Fusese o fire rezervată, dar iubirea o chemase la viaţă, şi acum sufletul îi vibra de o bucurie

care o făcea să se simtă una cu infinitul. Inima își lua zborul spre înălțimi divine, topindu-se în rugă de recunoștință și mulțumire. Abhay căpătase și el aripi. Dragostea adîncă, pură, pe care i-o purta Vijayei, îi inocula un extraordinar simț al forței și al încrederii în sine. Vijaya însemna pentru el izvor de inspirație, și nemărginita încredere pe care i-o arăta ea îl îmboldea spre mari înfăptuiri. Își simțea viața îmbogățită cu lumină și bucurie.

Nutreau un mare respect unul față de celălalt. Adeseori se aflaseră împreună singuri, dar niciodată nu încălcaseră hotarele modestiei și bunei-cuviințe și nu întinaseră puritatea iubirii lor. Inima care venerează în templu nu poate adăposti gîndul păcatului.

Și, în chiar clipa cînd *Brahminii* intonau *mantre* de cununie în fața focului sacru, oficiind taina căsătoriei, cineva răspîndi vestea că japonezii scufundaseră lîngă Singapore două nave britanice, aducînd astfel războiul chiar la porțile Indiei.

Capitolul II

Cînd ceremonia se isprăvi și musafirii plecară, Abhay Kumar se adresă soției sale :

— Vino la Mama, Vijaya, să-i cerem binecuvîntarea.

— Nu, copile, răspunse Mama lui. În primul rînd duceți-vă la altarul familiei [1], aprindeți o candelă și oficiați *arati*, și după aceea veniți la mine.

Tinerii căsătoriți intrară în încăperea unde era păstrată imaginea zeului. Aprinseră o candelă și oficiară ritualul. Sufletele păreau să li se fi contopit în extaz, ochii le înotau în lacrimi de fericire, inimile băteau la unison.

[1] În căminul fiecărui indian există un colț sacru, unde este păstrată imaginea zeității familiale.

„O, Doamne, ești mare și bun că ne-ai dăruit această zi. Sau poate că ne-au zămislit-o binecuvîntările adunate de-a lungul mai multor reîncarnări ? Fă ca unirea noastră să fie veșnică, reînfiripată de la o reîncarnare la alta, astfel încît noi doi, contopiți într-o singură ființă, să te putem preamări pe veci..."

Aprinseră camfor într-un *neeranjan,* pentru ultimul *arati,* și porniră să înalțe cel din urmă imn, cînd, deodată, *neeranjanul* se rostogoli pe jos, lăsîndu-i învăluiți în beznă.

Vijaya simți un nod în gît. Vedea un semn rău în această întîmplare, și inima îi era grea de presimțiri ciudate.

Capitolul III

După ce Mama le dădu binecuvîntarea, se așezară unul lîngă celălalt. Singură cu soțul ei, Vijaya șopti :

— Abhay, sînt atît de înspăimîntată... Văd un semn rău în rostogolirea *neeranjanului.*

— Nu fi prostuță, o liniști Abhay, strîngînd-o în brațe. Ce nefericire ne-ar putea aduce un lucru ca ăsta ? Întreaga omenire e în flăcări și omul își ucide semenul om. Orînduirile sînt răsturnate, harta lumii se preface, umanitatea e gata să se prăbușească. Ce lucru mai rău ni s-ar putea întîmpla ?

— Dar pentru noi războiul e încă departe, protestă Vijaya. Semnul rău care ni s-a arătat azi ne privește numai pe noi doi. Mi-e teamă să nu ni se năruie căminul mai înainte chiar de a-l fi înjghebat.

— Cum poți spune că războiul e încă departe ? N-ai auzit că Japonia a atacat Singapore ? Războiul ne bate la ușă. Eram în oarecare siguranță atîta timp cît flagelul se mărginise la hotarele Europei, dar acum se împrăștie în Orientul Îndepărtat. Îi poți recunoaște simptomele și în India. Crezi că ne vom mai putea ține departe ?

— Bine, dar încă n-am intrat în război, stărui Vijaya. Conducătorii noștri au spus că atîta timp cît India nu-și redobîndește libertatea, ea nu va lua parte la război.

— Și tu crezi așa ceva ? Viceregele englez a și declarat că India este aliata Marii-Britanii. Pe noi nu ne întreabă nimeni, iar părerea Congresului Național Indian nici n-a fost luată în considerație. Asta-i cea mai crasă dovadă a sclaviei noastre și constituie un ghimpe în inima fiecărui indian.

— Nu chiar a *fiecărui* indian, Abhay. Altminteri cum s-ar putea explica mulțimea de partide politice care apar ca ciupercile și slujbașii indieni care cooperează la efortul de război al Angliei ? Dacă toți indienii ar refuza să coopereze, crezi că o mînă de britanici ar izbuti să ne conducă ?

— Ai dreptate. Cea mai mare slăbiciune a țării noastre este aceea că unii dintre noi îi ajută pe străini să ne înjgenuncheze. De asta nu dă truda lui Gandhi rezultatele la care ne așteptam. Aerul pe care-l respirăm a devenit atît de viciat, încît bărbații noștri stau și privesc placid cînd soldații albi ne insultă femeile, pe temeiul că ei luptă pe front. Buzele ne sînt pecetluite, condeiele ne-au fost puse în lanțuri. Nu putem nici trăi, nici muri cu fruntea sus. Poftim, gîndește-te la acest război ! Floarea tineretului din Anglia sau din Franța luptă pentru libertatea patriei lor, își jertfesc viața pe cîmpul de bătaie. Pe cînd noi sîntem legați de mîini și de picioare... Ne simțim atît de neajutorați, încît nu ne putem juca rolul în grandioasa revoluție ce năruie temeliile lumii vechi, făcînd loc alteia noi. Ne tragem sufletul de azi pe mîine, numai pentru că nu ni se îngăduie să murim. Cît vom mai putea îndura aceste umilințe ? India este o străveche țară de înțelepți și de sfinți, dar niciodată în istoria ei nu a fost atît de neputincioasă și de abrutizată !

— Toată țara e neputincioasă, Abhay. India e cufundată în tăcere ca un cimitir.

— Poate că e acalmia care precede furtuna...

— Și ce-o să se întîmple, Abhay ?

— Va izbucni o revoltă. India o să erupă în flăcări și o să surpe Imperiul Britanic. Cu prețul multor vieți, dar

moartea e preferabilă sclaviei. Şi, într-o zi, va răsări o nouă Indie, demnă de toate sacrificiile care au făurit-o.

— Dar sîntem oare pregătiţi pentru asemenea sacrificii ? Gîndeşte-te la lăcomia, la egoismul, laşitatea şi descurajarea care macină tăria poporului nostru.

— Cine spune că nu sîntem pregătiţi ?

Abhay se înfierbîntă, sări de pe scaun şi porni să măsoare mica încăpere în sus şi-n jos, ca un leu în cuşcă.

— Cine cunoaşte sufletul Indiei mai bine decît Gandhi ? Şi el n-a afirmat vreodată că n-am fi pregătiţi. Milioane de tineri asemenea mie *sînt* pregătiţi. Mi-aş da oricînd viaţa pentru patria mea. Odată tot trebuie să murim... Şi există oare moarte mai frumoasă decît aceea în slujba patriei ?

La auzul cuvîntului „moarte", Vijaya fu străbătută de un tremur. Era ziua nunţii ei. De ce tocmai în această zi să i se vorbească despre moarte ? Brusc, îi veni în minte prevestirea *neeranjanului* căzut.

„Doamne, rosti în sinea ei, gîndurile tale nu le poate nimeni cunoaşte. Fă tot ce socoţi tu, Doamne, dar nu ştirbi unirea noastră, şi ocroteşte-l pe Abhay de orice rău."

Abhay este lumina vieţii ei, îşi spuse Vijaya, dar această lumină nu era oare asemenea flăcării nestinse care se consumă în ea însăşi şi mistuie tot ce-o înconjoară ? Cine-l poate ocroti pe cel ce dă foc propriei lui case ? Îşi privi soţul care se plimba neliniştit prin încăpere, în sus şi în jos, adîncit în gînduri.

Văzîndu-i neastîmpărul, Vijaya simţi un junghi în inimă şi o potopi un val de milă.

— Dragule, s-a făcut tîrziu, să mergem la culcare...

Se temea că dacă s-ar lăsa îmboldită de discuţii, ar petrece întreaga noapte vorbind. Zbuciumul soţului îi îndurerea inima. Îl înlănţui cu braţele, îi trase capul în poala ei şi începu să-l dezmierde. Fu surprinsă văzînd cît îl înfierbîntase zbaterea propriilor lui gînduri. Duioşia şi mila i se revărsară fără zăgaz, şi iubirea, toată iubirea ei, îi năpădi inima. Îşi lipi buzele de fruntea lui fierbinte, topindu-şi dureroasa tandreţe într-un sărut.

Abhay o privi în adîncul ochilor şi scoase un suspin de recunoştinţă. Se lăsă purtat de o senzaţie de tihnă şi

seninătate. Închise ochii. Vijaya îl strînse la piept şi-l sărută cu o dăruire care îi afundă, înlănţuiţi, într-un ocean de uitare.

Capitolul IV

Aşa cum am mai spus, India a simţit pentru prima oară războiul bătîndu-i în poartă în decembrie 1941, cînd forţele japoneze au scufundat două vase britanice, în apropiere de Singapore.

Pe coasta de est, mai cu seamă în Bengal, se stîrni panică, iar la Calcutta începură evacuările. Atmosfera vibra de tensiune. Întreaga ţară era frămîntată de un straniu neastîmpăr. Oamenii simţeau că nu mai pot rămîne pasivi, spectatori neputincioşi, că trebuie să acţioneze în vreun fel. Cît timp mai puteau sta indiferenţi ? Pe întreg cuprinsul globului aveau loc prefaceri vitale. Se apropia o revoluţie cutremurătoare. Lumea veche se prăbuşea, o alta nouă se năştea în chinuri. Şi, în faţa acestui cataclism, ei să stea cu braţele încrucişate ? Numele Indiei să rămînă nescris în filele istoriei ? Dar ce puteau face ? Lipsiţi de îndrumare, ce însemnau ei toţi ? Nimic decît o cifră. Şi totuşi, erau o naţiune mare, cu o străveche tradiţie. A fost o vreme cînd India împărţea lumină omenirii. Dar azi ? O ceată de britanici îi mîna ca pe o turmă de oi. Şi în sînul lor se născuseră mari conducători, mari scriitori, artişti, gînditori — dar cine se sinchisea de ei ? Nu aveau glas, pentru că erau fiii unei ţări îngenuncheate. Guvernul britanic declara în faţa lumii întregi că India îi este aliată, fără ca măcar poporul ţării acesteia să fi fost întrebat, de parcă indienii erau doar nişte instrumente, lipsiţi de păreri proprii şi de conştiinţă. Cine recunoştea existenţa unui popor subjugat, împilat şi umilit ? Un soldat englez avea o poziţie socială mai înaltă decît Gandhi, cel mai mare dintre oamenii lor. Şi nu puteau face nimic. Stăpînitorii sleiseră ţara de vlagă, şi pretutindeni domnea o linişte de mormînt.

Şi totuşi, India voia să-şi joace rolul hărăzit ei în drama care zguduia omenirea. Îi nedumerea un lucru — oare englezii nu participau şi ei la lupta pentru libertate şi democraţie ? Nu luaseră şi ei arma în mînă pentru că Germania hitleristă invadase Polonia călcîndu-i libertatea în picioare ? Atunci de ce nu înţelegea Marea Britanie că trebuie să redea libertatea unei mari naţiuni ca India, lucru care s-ar putea realiza fără să se verse strop de sînge ?

Dar Marea-Britanie se rezuma la făgăduieli pentru viitor. Şi cum ar fi putut India să se încreadă în ele ?

Ca să-şi redobîndească libertatea, India era gata să se lege printr-un tratat ; ca să-şi redobîndească libertatea, India era gata să-şi verse sîngele alături de aliaţi. Dar toate aceste argumente nu serveau la nimic. Guvernul britanic nici nu catadicsea să-şi plece urechea la ele. Dimpotrivă, îşi înfigea şi mai puternic gheara în administraţia indiană, şi nu lăsa nimic la voia întîmplării. Britanicii împărţeau promisiuni în dreapta şi în stînga — spuneau că, de îndată ce se va termina războiul, le vor da marea şi sarea, dar poporul ştia că nu sînt decît vorbe goale. India cerea acţiuni concrete, o cinstită desfăşurare de fapte, şi nu doar cuvinte aruncate în vînt. Dar acţiunile concrete întîrziau, iar prăpastia dintre guvernul britanic şi poporul indian se adîncea tot mai mult. Poporul era tot mai copleşit de un simţămînt de frustrare, de sufocare.

Gandhi spunea că dacă această gîtuire continuă, India va ajunge un uriaş cavou, o naţiune de cadavre, o naţiune care nu va putea fi readusă niciodată la viaţă. Laşitatea şi teama covîrşeau oamenii. Nimeni nu voia să-şi caute pricină cu administraţia engleză, iar pe de altă parte se găseau unii foarte doritori să coopereze la efortul de război. Tinerii şomeri nu pregetau să accepte munci de sprijinire a frontului. Negustorii alergau cu limba scoasă după aur. Funcţionarii de stat erau gata să răspundă tuturor necesităţilor dictate de efortul de război — privind totodată galeş la perspectivele promovărilor şi titlurilor. Preţurile săltau zi de zi, iar cele de trebuinţă traiului se împuţinau văzînd cu ochii. Masele sărace ale Indiei erau lihnite de foame. Dar banii

curgeau în valuri. Inflația creștea, și negustorii erau înnebuniți după profituri ușoare. Dacă poți amesteca făina cu praf, de ce să n-o faci și să-ți umpli buzunarele, că doar nu te mai întîlnești a doua oară cu asemenea ocazie! Îngrămădește mormane de aur, că soarta-i schimbătoare și nu se știe ce va aduce ziua de mîine! Toleranța, mica înțelegere, lingușeala, șperțul, toate-s bune cînd e vorba să faci bani. La fel și contribuțiile la fondul de război. Și oamenii porniră să le facă pe toate fățiș.

Femeile din societatea bună renunțară la *purdah* și începură să organizeze cantine pentru soldați. Se colectau haine, veșminte de lînă, bandaje, cărți pentru soldați; se organizau seri de muzică, de dans, și tot felul de divertismente pentru soldați. Soldatul este astăzi Dumnezeul nostru. Veneraţi-l, și faceți tot ce vă stă în putință ca să se simtă fericit! Acesta este imperativul vremurilor noastre. Și dacă soldații străini se leagă de femeile voastre, închideți ochii, căci nu vor fi ei mîine apărătorii vetrelor și căminelor voastre? Orice insultă v-ar aduce, oricît v-ar umili, tăceți și înghițiți, căci războiul trebuie să aibă prioritate asupra oricăror alte interese!

Și, indiferent ce s-ar fi petrecut, indianului nu-i clocotea sîngele în vine. Pentru că sîngele îi înghețase de moarte. Da, Gandhi declarase că întreaga țară devenise un cavou. Omul încetase să mai fie om. Se reîntorsese la abrutizarea animalului. Trebuia salvat acum sau niciodată. Și, celor care săvîrșiseră crima de a stoarce de vlagă un popor mare și străvechi, Gandhi le spunea: „Părăsiți India!"

Prima reacție a conducătorilor a fost violență. Ce-a pățit Gandhi? Și-a pierdut mințile? Ce idiot smintit! Forțele japoneze s-au apropiat de porțile Indiei, iar Gandhi le cere apărătorilor ei să se întoarcă acasă! Ce vrea, să se arunce în inima flăcărilor și să se sinucidă? Nu, una ca asta nu se va întîmpla! Anglia voia să ocrotească India și o va face cu orice preț.

— Și pentru cine vreți voi să ocrotiți India, pentru buzunarele voastre? întrebau discipolii lui Gandhi.

Răspunsul britanicilor era că doresc să salveze India din ghearele japonezilor, un popor barbar și fioros. Japonezii n-ar sta să cumpănească, ar omorî fără cruțare. Ei erau dușmanii Indiei.

Iar Gandhi spunea :

— India nu are nici un dușman. Japonezii ne sînt ostili pentru că vă sînt vrăjmași vouă, iar voi vă aflați pe pămîntul nostru. India nu a făcut rău nici unei țări și nu are nimic de împărțit cu nimeni. Dușmanii voștri par numai să fie și ai noștri. Dar, de îndată ce ați părăsi voi India, noi n-am mai avea nici un dușman. Și dacă s-ar ivi vreunul, i-am ține noi singuri piept. Dar asta nu vă interesează pe voi. De ce să vă frămîntați ?

Conducătorii străini văzură în această atitudine o conspirație, o lovitură dată pe la spate. Treceau printr-o criză și Gandhi le cerea să părăsească India. Însemna uneltire curată, răzvrătire, trădare ! Se impunea necesitatea de a servi Indiei o lecție ! Poporul acestei țări trebuia să simtă ce înseamnă pumnul de fier.

Churchill declara că rebelii trebuie tratați fără milă. La nevoie, să fie secerați cu mitralierele ! Pînă ce nu vor simți gustul sîngelui, răzvrătiții nu-și vor veni în fire.

În cercurile patrioților, scrierile lui Gandhi scăpărau scîntei. Vulcanul adormit mocnea, gata să erupă.

Citind asemenea atricole, și ascultînd discursurile discipolilor lui Gandhi, Abhay Kumar se înverșuna tot mai mult.

— Ascultă-mă, Vijaya, și în țara noastră freamătă revoluția. Istoria se țese chiar în fața privirii noastre. E o luptă pe viață și pe moarte. Nu are importanță dacă vom supraviețui sau vom muri. O clipă însă, înainte de a ne pierde în bezna eternă, vom străluci ca un meteor.

— Și ce-ai de gînd să faci, Abhay ? îl întrebă Vijaya.

— Orice-mi va cere Gandhi. El cunoaște pulsul națiunii. El ne va arăta calea pe care poporul poate fi salvat. Și dacă această cale duce prin foc, n-are decît !

În aceeași zi, îi adresă o scrisoare lui Gandhi :

Suflarea ta este suflarea a patru sute de milioane de indieni, în inima ta bat inimile maselor Indiei. Te-ai născut în sînul acestei naţiuni care aşteaptă de veacuri reapariţia lui Rama şi Krishna. Nu ştiu ce cunoşti sau ce nu cunoşti tu, dar un lucru îl cunoşti cu siguranţă — sufletul poporului indian. Dă-ne porunca să înaintăm, şi mii de tineri, asemenea mie, vom înainta. Eu, unul, sînt gata!

Răspunsul lui Gandhi nu întîrzie:

Ai răbdare. Se apropie timpul nostru. Nu vei avea mult de aşteptat...

Cînd primi răspunsul la scrisoare, Abhay jucă de bucurie şi strigă:

— Vijaya, mi-a scris Gandhi cu mîna lui! Ce norocos sînt! Păstrează bine această misivă! E mai preţioasă decît aurul...

Îi arătă Mamei sale scrisoarea şi bătrîna spuse:

— Dă-mi-o mie, am s-o păstrez între filele cărţii de rugăciuni.

Capitolul V

La 14 iulie 1942 Comitetul Executiv al Congresului s-a întrunit la Wardha şi a votat rezoluţia „Părăsiţi India!". Abhay plecase şi el la Wardha şi dădea tîrcoale sediului conducătorilor. Plin de respect şi devotament, îi plăcea să-i privească pe conducători intrînd şi ieşind din biroul Comitetului. Era emoţionat. Aceştia erau bărbaţii care conduceau ţara din bătălie în bătălie, ajutînd-o să iasă din toate crizele. Indiferent prin cîte privaţiuni şi suferinţe treceau, pasul lor nu şovăia nicicînd, şi cauza pentru care luptau nu era nici o clipă dată uitării. Cît de maiestuoşi arătau în simpli-

tatea și austeritatea lor, în hainele albe, țesute în casă ! Abhay înclină capul cu venerație.

După încheierea ultimei sesiuni, Abhay îl văzu pe Sardar Vallabhbhai Patel — Omul de Fier al Indiei — ieșind împreună cu Shankar Rao Deo, micul telegraf-viu al lui Gandhi. Amîndoi păreau agitați.

Un cetățean din *Ashram* îi întrebă :

— Ce s-a întîmplat ?

— S-a hotărît, răspunse Sardar Patel.

— Ce... ce anume se va face ?

— Totul ! Este ultima noastră luptă și va trebui să mergem pînă la capăt.

Abhay Kumar auzi aceste cuvinte și rezonanța de oțel a glasului lui Sardar Patel îi stărui multă vreme în urechi.

Capitolul VI

După Wardha a urmat Bombay. În ziua de 8 August 1942. Comitetul Congresului din Întreaga Indie s-a întrunit la Gowalia Tank pentru a sancționa rezoluția de la Wardha. Oamenii resimțeau o ciudată încordare. Atmosfera era sobră, dar, pe undeva, plutea un spirit de eroism. Nu s-ar putea spune că nu existau îndoieli și incertitudini, dar un fior de entuziasm străbătea toate inimile. Sîngele care înghețase de moarte părea să se redeștepte din letargie ; era o trezire lentă, dar sigură. India voia să acționeze și nu avea să mai cunoască liniștea pînă nu pornea. Ce avea să se întîmple, nimeni n-ar fi putut să prevadă. Dar nu avea importanță. Ceva trebuia să se întîmple, cît mai curînd, pentru a sparge această liniște de mormînt, această inerție încremenită, această inactivitate abrutizantă, această indiferență de lespede mortuară — sfîrșească-se odată cu toate ! Fie chiar și printr-un salt în genune, zborul avîntat al fluturelui spre flacără. Asta înseamnă viață, vitalitate, miș-

care. Poate să însemne și moarte, dar o moarte care nu e decît un preludiu la nemurire.

Oare într-adevăr se închega istoria în fața ochilor națiunii?

Abhay Kumar plecă la Bombay ca să participe la sesiunea Comitetului Congresului din Întreaga Indie. Nu fusese desemnat ca delegat, dar se dusese ca voluntar.

Pe cînd se pregătea să plece, Vijaya îl întrebase:

— Încotro, iubitule?

— Acolo unde va fi aprinsă făclia revoluției.

— Și ce se va întîmpla acolo, Abhay?

— Nimeni nu poate spune. Dar un lucru e sigur — neputința și sufocanta atrofie de azi vor lua sfîrșit.

— Și cu teza ta de doctorat, dragule, ce se va întîmpla?

— Nu mai pot lucra la teză, Vijaya. Simt o zvîcnire prin tot sîngele, un impuls cu totul straniu. Vreau să scriu o nouă teză, și o voi scrie cu viața mea.

— Și cînd ai să te întorci?

— Nu știu. Dacă mă voi întoarce, ai să mă vezi. Și dacă nu...

— *Dacă nu?* întrebă Vijaya cu nervozitate. Ce vrei să spui?

Glasul îi tremura. Simțea că se înăbușă.

— Cînd erupe un vulcan, nu poți ști cine se va mai întoarce și cine nu. Într-o bună zi, orice om trebuie să se mistuie în flacără și să se reîntoarcă la cele cinci elemente din care a purces.

— Ce tot vorbești, Abhay? Mă înspăimînți...

— Ce te înspăimîntă, prostuța mea dragă? A sunat ceasul suprem. S-ar spune că zeul Shiva se pregătește pentru dansul *Tandava*. Ascultă bătaia tobelor lui, ascultă cum munții și întreg pămîntul reverberează ecoul sunetelor lui. Aceasta-i clipa marii bucurii. Haide să ne prindem și noi în dansul nimicirii!

Abhay continuă să vorbească pe acest ton — cît timp, Vijaya nu mai știu. Tot ce știa era că soțul ei nu mai semăna cu el însuși. Părea cu desăvîrșire altul. Nu o transformare trupească, ci una a minții și a cugetului, a gîndurilor și emoțiilor. Nu mai părea un simplu individ, ci un simbol al unei forțe necunoscute, inscruta-

bile. S-ar fi zis că nu acționează sub impulsul propriei sale voințe, ci că o putere nevăzută îl inspiră și îl îmboldește la mișcare. Era oare cu putință să-l oprești sau să-l ții în frîu? Ar putea fi oprit năvalnicul curs al mărețului Gange? Ghețarii Himalaiei ar putea fi oare încătușați?

În viața unor fericite ființe se ivește cîte un moment în care întreaga lor făptură radiază iluminată parcă de un crîmpei de strălucire cerească. Pare că o forță stranie îi răscolește, îi transportă în sferele unei eterne beatitudini. Poate că așa s-a întîmplat cînd Buddha a văzut lumina sub copacul *Bodhi* sau Sri Ramakrishna a întrezărit pentru prima dată Absolutul.

Trăind asemenea clipe de revelație, omul exclamă fericit: „Evrika! Am găsit! Am găsit!" Vijaya își spuse că un asemenea fenomen se petrecea acum și cu Abhay. El simțea că Gandhi era simbolul viu al voinței și năzuințelor măreței și străvechii lui patrii — cu antica ei cultură și civilizație, cu anticele tradiții. Și ce țară minunată era! Piscurile înzăpezite ale munților Himalaia îi încununaseră creștetul de-a lungul veacurilor fără de număr. Țara lui fusese martoră la revărsatul zorilor civilizațiilor umane, iar bogatele-i păduri sacre răsunaseră de cînturile *Vedelor* și *Upanishadelor*. Apele limpezi, molatice, ale Gangelui și Jamunei erau colanele care îi încingeau trupul. Națiunea lui nu luptase niciodată pentru alt țel decît cel al înălțării umanității; niciodată nu pusese mîna pe arme fără să fie provocată; niciodată nu adoptase o politică de violență și de ură împotriva cuiva; o națiune care preamărise întotdeauna valorile morale ale vieții, care încercase să arunce o punte peste prăpastia dintre om și divinitate! Gandhi era întruchiparea tuturor acestor aspirații, a tot ce avea India mai bun. Nu curgea în vinele lui sîngele lui Valmiki și Vyas? Al lui Kabir și Tulsi Das, al lui Guru Nanak și Tukaram, Mirabai și Rani Laxmibai din Jhansi? Pentru India el însemna unicul adevăr, unica realitate. Lumina care concentra toate visele și năzuințele poporului.

Abhay Kumar nu era muncit de îndoieli, nici de presimțiri. Viața lui nu avea decît un singur țel, o sin-

gură misiune : să-l urmeze pe Gandhi, fără nici o șovăială. Chiar de-ar fi să se arunce în foc. A te arunca în acel vulcan purificator însemna viață : a rămîne în afară însemna moartea.

Vijaya știa că nu-l poate nici opri, nici ține în frîu pe soțul ei. Și nici nu dorea. La urma urmei, natura lui, acest continuu jind de a trăi periculos, de a se juca cu focul, această permanentă efervescență o captivaseră. Era mîndră de soțul ei și îl iubea cu toată dragostea pe care o femeie o poate dărui unui bărbat. Se socotea neasemuit de norocoasă că era măritată cu asemenea juvaer de bărbat. De cînd izbutise să-l cucerească nu mai încercase vreo senzație de neîmplinire, ci dimpotrivă, avea sentimentul cuiva care ar poseda bogății fără de număr. „Femeia, își spunea ea, trebuie să însemne pentru bărbat izvorul eliberării și nu al robiei ; ea e sursa puterii lui, și nu a slăbiciunii" Cum dară ar fi putut ea fi un obstacol în calea lui Abhay ?

Și totuși, o undă de îngrijonare o făcea să se simtă stingherită. O îngrijorare care era totodată rațiunea unei supreme încîntări. Întreaga ei făptură era inundată de o stranie dulceață, de o muzică fără seamăn. De trei luni știa tot mai neîndoielnic că avea să fie mamă, că o viață nouă încolțise în ființa ei. Și această cunoaștere o umplea de o înfiorare ciudată, un soi de redeșteptare. Simțea că viața ei iriza culorile curcubeului, că vibra de ecourile unor acorduri de muzică celestă. Conștiința maternității îi crea un soi de paradis pămîntean.

Dar, în același timp, se sădise în ea simțul unei noi răspunderi. Dacă vremurile ar fi fost normale, n-ar fi existat nici o pricină de îngrijorare. Abhay primea o bursă de doctorand și izbutea să mai cîștige ceva dînd meditații unor elevi. În pofida protestelor tinerei perechi, mama lui Abhay continua și ea să facă diferite munci casnice prin vecini, sporind astfel veniturile familiei. Mijloacele lor financiare erau foarte restrînse și viața din ce în ce mai grea, totuși izbutea să facă față nevoilor. Își spuneau că, din moment ce reușesc să-și procure strictul necesar, nu au de ce se plînge. Pentru că în căminul lor exista ceva ce nu puteai întîlni în multe altele : sentimentul pur, profund, care îi

unea pe toți trei — o iubire care își avea rădăcinile într-un adînc devotament. Iubirea dădea modestului lor cămin o aură de lumină. Și fiecare dintre cei trei se străduia să renunțe la o părticică din propria lui bunăstare pentru a o spori pe a celorlalți doi.

Mamei lui Abhay îi plăcea să spună, cu emoție în glas :

— Lăcașul raiului nu-i sus în ceruri, și nici nu ți se dezvăluie numai după moarte. Orice-ar fi raiul, e aici în umila mea căsuță. Vijaya mea e o reîncarnare a zeiței Laxmi. De cînd a păsit pragul acestei case, pacea și plinătatea s-au înstăpînit la noi. Nu-mi mai doresc nimic altceva — am tot ce poate fi avut. Iar Domnului nu-i mai cer decît o singură favoare : să mi-i ocrotească pe Abhay și pe Vijaya și să le hărăzească mulțumire, iar eu să străbat ultimul drum de pe acest pămînt pe umerii lui Abhay Kumar, fiul meu. E unica mea dorință.

Iar Abhay gîndea cît este de fericit să se știe fiul unei asemenea mame. Cîtă răbdare, putere de îndurare și de înțelegere sălășluiau în această femeie. În fragedă-i copilărie, cînd abia împlinise doi ani, tatăl îi fusese răpit de o cruntă molimă. Și de atunci, maică-sa îl crescuse singură, zbătîndu-se în cele mai crunte nevoi. Taică-său, învățător de țară, nu lăsase urmașilor decît modesta sumă de trei sute de rupii, depusă la oficiul poștal din sat. În schimb, lăsase moștenire văduvei și copilului său fermitatea de caracter și încrederea în propriile lor puteri, care aveau să le slujească drept pavăză în bătăliile cu viața. Mama lui Abhay trebuise să învingă sărăcia lucie, munca trudnică și, nu de puține ori, umilința ; cu toate acestea, în inima ei nu-și făcuse cuib amărăciunea. Nu-i ura nici măcar pe aceia care o înjosiseră sau o trataseră neomenește. Avusese ea de înghițit multe hapuri amare în trînta cu viața și totuși echilibrul sufletesc nu-i fusese clătinat. Fiind o femeie cucernică, obișnuia să postească des. De pildă, în cele patru luni ale anotimpului ploios, la vremea sărbătoririlor, nu lua decît o singură masă pe zi. Dar de multe ori cele patru luni de post sporiseră la douăsprezece, pentru ca să aibă putința de a-i oferi băiețașului ei lap-

te și hăinuțe călduroase. Posturile ajunseseră să facă parte din viața ei de zi cu zi.

Urmarea a fost că în curînd zbîrciturile i-au săpat obrajii, iar la patruzeci și cinci de ani părul îi încărunțise de tot. Dar nu se văita. În inima ei nemulțumirea sau conflictele lăuntrice nu-și găseau loc; fața îi radia mereu o seninătate rar întîlnită, în ochi îi juca o luminiță de cinstită bunătate, iar cînd surîdea, tot chipul i se ilumina de-o blîndețe îngerească. Nici una dintre încercările prin care trecuse, nici măcar moartea soțului ei, n-o făcuseră să-și piardă cumpăna. La vremea aceea, îi surprinsese pe îndoliații lui prieteni stăruind să întovărășească trupul neînsuflețit pînă la locul incinerării.

— Femeile n-au ce căuta în asemenea loc, protestase starostele satului.

— Nu mă opri, prietene, nu mă opri! O să vă urmez! Vreau să mă încredințez cu ochii mei că toate ritualurile sînt împlinite cum se cuvine, astfel încît sufletul lui să se poată odihni în pace.

L-a ridicat în brațe pe băiețașul ei, Abhay, în vîrstă de doi ani, și a urmat convoiul funebru. Oamenii s-au temut să n-o vadă aruncîndu-se peste rugul funerar, pentru a face *suttee* cu soțul ei. Au ales patru dintre ei care să n-o scape din ochi.

— V-ați pierdut mințile, fraților? îi întrebase ea. Vă închipuiți că o să las băiețașul ăsta singur, părăsit, în voia soartei? Ar însemna cea mai mare lașitate.

Și cînd rugul fu aprins, ea rămase de-o parte, la umbra unui smochin, împietrită ca o statuie, urmărind, cu ochii larg deschiși, fiecare ritual în parte. Alături de ea, pe jos, zăcea copilul învelit în cîrpe. Își dădea el seama cît de mult se schimbase fața lumii?

După aceea, Mama își închinase întreaga viață lui Abhay. Îl dădu la școli alese. Ea nu avea prea multă știință de carte — făcuse doar trei sau patru clase de școală primară în hindi. Dar cum soțul ei fusese învățător, o învățase și pe ea să citească marile cărți sfinte ca *Ramayana* și *Bhagavad-Gita*. Această mamă sădise în Abhay iubirea de țară, iubirea pentru credința și cultura patriei, pentru istoria poporului lui, iubirea de cinste și dreptate. Mama era în ochii lui un simbol al

dreptății divine. Și alături de ea găsea oricînd liniște și bunătate, cuviință și senină împăcare.

Pe Gandhi Mama îl văzuse poate o singură dată. Dar în mintea ei era încredințată că e încarnarea zeului Rama și Krishna, care au luat chip omenesc pentru a-și împlini legămîntul făcut în *Bhagavad-Gita,* și anume că, de cîte ori *dharma* va fi în primejdie „voi renaște iar, în diferite veacuri".

Ba chiar îi spusese lui Abhay:

— Știi ce gîndesc eu, fiule! Că Gandhi e un *avatar* al zeului, o reîncarnare. Ce mărinimoasă a fost soarta cu noi că ne-a hărăzit să trăim în aceste vremuri! Sînt sigură că numai el va izbuti să ne salveze țara și să-i readucă vechea glorie! Slujindu-l pe el, îți slujești patria.

Mama lui Abhay acceptase războiul de țesut în casă, propovăduit de Gandhi. Și lucra zilnic la el. Toate veșmintele ei erau țesute din fir de tort. Din tortul rămas țesea cîte o *kurta* sau *dhoti* pentru Abhay. Și, în fiecare zi, Mama obișnuia să citească din *Gita* sau să cînte coralul *Ramdhun* atît de mult îndrăgit de Gandhi:

Raghupati Raghava Rajaram, patit, pavan Seetaram.

Abhay resimțise adînc influența Mamei lui și devenise, la rîndu-i, admirator și discipol al lui Gandhi. Seragram, unde se afla locuința lui Gandhi, nu era prea departe de orașul lui Abhay, care pleca acolo o dată sau de două ori pe an, aproape ca într-un pelerinaj. În dezbaterile ideologice care aveau loc la colegiu, sau în articolele pe care le publica în revista Universității, Abhay își însușise întotdeauna punctul de vedere gandhian. Era un cititor fidel al săptămînalului lui Gandhi, *Harijan,* iar la biblioteca universitară studia cu sîrg toate scrierile despre Gandhi, semnate de autori englezi, americani și francezi. Era pătruns de gîndirea lui Gandhi. Totuși, nu simțise niciodată nevoia să se ducă la el pentru a-i pune diverse întrebări, sau măcar pentru a-l întîlni. La ce bun să irosească prețiosu-i timp, spunea el. Nu era frămîntat de îndoieli sau de întrebări, tot ce se spunea sau scria Gandhi era perfect limpede pentru el. Se duceau la Gandhi doar cei ce doreau să se înconjoare de publicitatea pe care o aduceau cu sine asemenea întîlniri.

Nici faptul că hotărîse să nu-și caute o slujbă în administrația de stat nu era de mirare. Tot ce visa Abhay era doar o muncă de cercetător, o catedră într-un colegiu particular, care să-i permită să-și dedice timpul liber activităților sociale. Cariera care îl atrăgea cel mai mult era cea de predare în învățămînt și de studiu.

Capitolul VII

În 1942, Abhay Kumari era în ultimul an de doctorat. Cum am mai arătat, obținuse o bursă postuniversitară și îi medita pe fiii domnului Choudary, un magistrat de vază. Ceea ce îi îngăduia să-și întrețină decent familia, ai cărei membri nu puteau fi socotiți setoși de bani. Că Abhay și mama lui erau învățați să-și strîngă cureaua, nu era lucru de mirare. Dar uimitor putea fi socotit faptul că Vijaya, care provenea dintr-o familie cu stare, se adaptase cu atîta ușurință. În casa unchiului ei fusese deprinsă cu o viață de risipă, dar s-ar părea că elegantele servicii de masă, mobila scumpă, îmbrăcămintea luxoasă, cluburile, cinematografele, viața mondenă nu exercitau nici o atracție asupră-i. Luase parte la toate acestea, dar făptura ei lăuntrică rămăsese distantă și neafectată. Pentru ea, întreaga viață însemna Abhay. Fiecare împlinire trupească a iubirii lor o făcea să trăiască o senzație de plenitudine, de totală realizare, după care nu mai dorea nimic. În micuțul apartament de trei camere, se simțea cum nu se poate mai bine. Dormea pe o rogojină, dar nu-i păsa. Uneori, la masă, lipseau legumele și chiar zarzavaturile din supă. Și laptele era tot mai rar, iar untul de bivoliță se procura cu mare greutate.

Abhay, văzînd-o în asemenea mizerie, simțea un junghi în inimă. Îi spunea :

— Vijaya, tu nu ești învățată cu o viață aspră. Probabil că suferi.

— Cine se plînge? protesta ea cu vehemență. Nu-mi doresc nimic. Viața din casa unchiului meu nu era decît un șirag de artificialități și superficialități. Toți oamenii aceia nu știu altceva decît să-și umple burțile, să bea pînă plesnesc, și să benchetuiască. Pentru ei nu există pe lume decît mîncare, bîrfă, somn și viață stătută. Asta nu-i viață, e lîncezeală. Un trai fără nici un scop, nici un ideal, nici o vibrație... Simțeam cum mă cuprinde putregaiul pînă în măduva oaselor. Pe cînd acum m-am avîntat și eu în fluxul vieții — o viață interesantă, plină de evenimente, clocotind de vitalitate. Și-apoi, aici am cunoscut dragostea, pacea sufletească, fericirea! În Mama ta am regăsit-o pe propria-mi mamă, pe care am pierdut-o de atîta vreme. Și tu... care femeie n-ar jertfi totul pentru un soț ca tine?

Abhay se simțea mișcat.

Vijaya, ești o adevărată *priyadarshini,* pretutindeni nu vezi decît binele, radiezi numai bunătate în jurul tău. Ai adus mare bucurie în căminul nostru.

Cei trei se amuzau luîndu-se la întrecere care e cel mai fericit dintre toți. Alcătuiau o familie unită, binecuvîntată cu tihnă și mulțumire.

Înainte de răscoala din 9 august 1942, guvernul britanic a mai făcut o încercare de a găsi o ieșire pentru problema indiană. La rîndul lor, conducătorii indieni căutau și ei o soluție onorabilă. Sosi și Misiunea Cripps. Urmă o avalanșă de interviuri, discursuri, negocieri. Delhi deveni cel mai important centru de acțiune și coloanele ziarelor duduiau de rapoartele de activitate ale misiunii. Ca și cum în India acelor zile nu se mai întîmpla nimic altceva. Toți ochii erau îndreptați spre Delhi.

Într-o seară, după ce ascultase știrile la radio, Abhay veni în goană la maică-sa:

— Mamă, s-a hotărît! Viața noastră se va schimba.

— Ce s-a hotărît, fiule?

— Chestiunea indiană. Am ascultat ultimele știri din Delhi. Au declarat că s-a ajuns la o înțelegere;

urmează doar semnarea tratatului. Ne apropiem de țelul nostru.

— Cred numai pentru că mi-o spui tu. Dar nimic de seamă nu se făurește vreodată fără sînge și fără lacrimi. Ori țara asta n-a trecut îndeajuns nici prin una, nici prin cealaltă. Poți oare să dobîndești libertatea doar cerînd-o ? Niciodată pînă acum n-au venit aici *sahibii* albi de peste șapte țări și șapte mări pentru ca într-o frumoasă dimineață să ne redea de bunăvoie libertatea. Simt eu că nu putem avea încredere în așa ceva.

Și Mama a avut dreptate. A doua zi s-a răspîndit vestea că negocierile fuseseră întrerupte și membrii Misiunii se pregăteau să părăsească țara. Gandhi deveni grav și tăcut.

Capitolul VIII

În țară era mare fierbere. Oamenii gîndeau că guvernul britanic va porni imediat o politică de represiuni. Conducătorii spuneau : „Să avem răbdare și-o să vedem. Să urmărim cum se desfășoară lucrurile și apoi vom hotărî în ce sens trebuie să acționăm". În toată țara, de la un capăt la celălalt, aveau loc întruniri menite să arate cauzele pentru care eșuaseră negocierile Cripps.

În ziua de 6 aprilie, a început aniversarea Săptămînii Naționale, iar la 13 aprilie a avut loc comemorarea masacrului de la Jallianwala Bagh. La 18 iunie, poporul vărsa lacrimi comemorînd moartea lui Rami Laxmibai din Jhansi. Dar masele erau cuprinse de efervescență și comitetele Congresului începură să funcționeze activ. Se țineau mitinguri de masă, se organizau procesiuni masive, iar sentimentul că venise momentul de a acționa prindea tot mai multă forță.

Gandhi își repeta neobosit avertismentul adresat britanicilor : „Părăsiți India !" Țara fusese împînzită cu o rețea de ofițeri din Corpul Apărării Imperiale. Spori-

seră recrutările pentru întărirea forțelor armate, polițienești și de pază a închisorilor. Funcționarii guvernamentali primeau circulare secrete prin care erau avertizați că orice persoană care manifestă o cît de mică slăbiciune va fi declarată ca făcînd parte din coloana a cincea și tratată, în consecință, cu multă severitate. Indienii care își dovedeau curajul erau puțini la număr, în schimb erau numeroși cei ce se supuneau rigorilor politice. Pustile erau unse și curățate, ținte noi erau înfipte în tălpile bocancilor, închisorile erau văruite și pregătite să-și primească oaspeții.

În această atmosferă avea loc sesiunea de la Bombay a Comitetului Congresului din Intreaga Indie.

Cuvîntarea lui Sardar Patel a făcut să scapere scîntei în inimile oamenilor. La fel de incendiar a fost și discursul lui Maulana Abul Kalam Azad. Nehru era o adevărată minge de foc. Dar cel care l-a impresionat cel mai puternic pe Abhay Kumar a fost Gandhi. Gandhi, ale cărui cuvinte erau întotdeauna catifelate ca petala de floare, fusese de astă dată dur ca oțelul. Vorbise în hindi :

„Doresc acestei țări pace, însă nu pacea mormîntului. Dar voi, englezii, nu vreți să părăsiți India de bunăvoie. Sînteți de acord ca India să trudească pentru voi, să-și verse sîngele pe front pentru voi, să vă ajute în fel și chip, iar voi să nu-i dați nimic în schimb. Nu veți putea cîștiga războiul purtînd cadavrul Indiei pe umerii voștri. Despovărați-vă de acest cadavru și veți constata că vă simțiți mult ușurați. Și atunci, pînă și cadavrul se va reînsufleți și va lupta alături de voi.

Voi însă nu doriți aceasta. Ați vrea să vă ajutăm mai departe, necondiționat, pentru că vă aflați în primejdie. Nu viitorul nostru trebuie să ne preocupe. Spuneți că de chestiunea asta veți avea voi grijă mai tîrziu. Dar nu ne mai putem încrede în cuvinte. Sînt hotărît să trecem la acțiune sau să murim. Dacă nimeni nu mă va urma, voi porni de unul singur pentru că sînt încredințat că nu ne-a rămas nimic altceva de făcut. După acest avertisment, voi veți purta întreaga răspundere a tot ce se va întîmpla. Dar orice s-ar întîmpla, eu nu voi da înapoi."

Abhay Kumar ascultă cu atenție și cu încîntare fiecare cuvînt rostit de Gandhi, fiecare dintre aceste cuvinte limpezi și puternice, izvorîte din inimă. Prin Gandhi cuvînta spiritul vremurilor noi. Fără șovăieli, fără slăbiciuni, fără ambiguități. Mahatma era într-adevăr întruchiparea forțelor morale și spirituale a însuși sufletului Indiei. Abhay Kumar se simțea copleșit.

În spusele lui Gandhi mai era un lucru care îl făcuse pe Abhay să chibzuiască foarte serios :

„Ceea ce gîndesc și îmi propun să fac nu e numai spre binele Indiei, ci al întregii omeniri. Doresc să fim în relații de prietenie cu toate țările, cu guvernul englez, precum și cu națiunile încleștate în război. Mi se sfîșie inima la gîndul că omenirea se află pe muchia unui abis de distrugere. Omul s-a prăbușit. S-a reîntors la stadiul animalic. Tot ce se întîmplă astăzi este o crudă provocare la adresa concepțiilor pentru care am militat o viață. Cum pot eu, propovăduitorul nonviolenței, să privesc nepăsător la acest holocaust de violență care s-a dezlănțuit în omenire?... Datoria mea este sau să fac tot ce-mi stă în putere pentru a-mi traduce crezul în faptă — sau să mor. Nu vreau să salvez de măcel numai India, ci întreaga lume. Vreau să strig omenirii întregi că nu violența este cea mai bună cale, că violența trebuie ocolită. Dar cum pot vorbi omenirii, cînd eu n-am glas în propria mea țară? Țara mea, care este laboratorul experienței mele, trebuie să fie liberă. Numai atunci voi fi în stare să demonstrez omenirii că trebuie să renunțe la violență, și numai atunci omenirea mă va asculta. Dar acum ce pot eu spune? Sînt legat de mîini și de picioare... Și nu vreau să mai rămîn neputincios. Eu sînt un vechi prieten al britanicilor... Propunerile mele sînt spre binele lor. Dacă le vor accepta și vor acorda Indiei libertatea, vor constata că situația internațională se va schimba, că aspectul general al războiului va fi altul. Lupta mea nu țintește numai spre bunăstarea Indiei, ci a lumii întregi. Dar dacă britanicii nu-mi vor asculta sfatul, atunci nu-mi rămîne timp de pierdut. Nu pot rămîne martor mut al acestei violențe în plină creștere. Voi face ceea ce-mi dictează credința

mea în nonviolență, sau voi pieri în această încercare. Nu există alternativă."

Lui Abhay Kumar nu îi ieșea din minte noua imagine a lui Gandhi — felul în care vorbise. Omul catifelat ca petala de floare devenise acum împungător ca un trident. Marea mulțime adunată în *pandal* asculta ca vrăjită cuvintele lui Mahatma, care străpungeau tăcerea nopții. Sufletul Indiei vorbea către ei. În atmosferă părea să plutească ceva solemn, sacru. Ca și cum bătuse ceasornicul destinului. Oamenii simțeau cum se înalță, se tot înalță. Sînt clipe care își lasă amprenta de neșters pe filele istoriei. Au fost momente în istoria omenirii cînd un discurs a aprins în suflete flacăra revoluției. „Din această categorie face parte și discursul de azi", gîndi Abhay. Se simțea răscolit pînă în adîncuri, ca și cum în el se stîrnise o putere nevăzută.

„Ce fel de om era acest Gandhi ?" se întrebă Abhay. Nu avea alte avuții lumești în afară de un toiag de drumeție și o pînză care îi încingea șalele. Era unul dintre aceia care sînt în stare să dea foc propriei lor case pentru a le salva pe ale altora. Gata să-și dea viața pentru ca ceilalți să și-o poată regăsi pe a lor. Inima lui era inundată de iubire și de milă pentru întreaga omenire. În el își găsea potolire foamea spirituală a națiunii, prin răsuflarea lui părea să respire poporul indian. Gandhi nu era un om, ci un fenomen. Generațiile viitoare aveau să-i invidieze pe cei ce fuseseră contemporani cu asemenea fenomen.

Abhay Kumar își înclină fruntea, în tăcut respect. Și nu putu înțelege de ce își simțea ochii înecați de lacrimi.

Capitolul IX

Chiar mai înainte de a se fi stins ecoul cuvintelor lui Gandhi, din acea întunecoasă și fatală noapte de 8 august 1942, străzile orașului Bombay răsunară de

tropăitul bocancilor cu ținte și de urletul sirenelor de la dubele polițienești. În orele tîrzii ale nopții, toți conducătorii de frunte, Mahatma Gandhi, Sardar Patel, Jawaharlal Nehru, Maulana Azad și alți membri ai Comitetului executiv, au fost arestați și transportați cu un tren special la Poona și la fortăreața Ahmednagar, spre a fi întemnițați.

Arestarea capilor mișcării aprinse spiritul maselor, și așa aflate în mare tensiune. Ceremonia înălțării drapelului care avea loc pe cîmpul de lîngă bazinul Gowalia fu întreruptă de polițiști călare, care dădură năvală în mulțime aruncînd bombe cu gaz lacrimogen pentru a-i împrăștia pe participanți. În oraș, poliția deschise focul în vreo douăzeci și două de rînduri. Masele dădură foc autobuzelor și altor vehicule de transport public, iar șinele de cale ferată fură distruse, și firele de telegraf tăiate. Cum nu se găsea nimeni să-i îndrume, oamenii făceau ce le trăsnea prin cap. Singurul om care cunoștea pulsul mulțimii și care ar fi putut să-i conducă fusese zvîrlit în temniță.

Guvernul britanic urmărea să dezlănțuie în țară violență și anarhie, pentru ca apoi s-o poată înfrîna, fără cruțare, prin mijloace de violență superioară; vor trece ani și ani pînă ce poporul indian să-și poată înălța din nou capul, iar India trebuia ținută în frîu cu vîrful baionetei.

Dar de astă dată și poporul Indiei părea să fi trecut la o hotărîre. Voiau să răspundă la forță prin forță. La cel mai mic pretext, poliția recurgea la arme. A ucide trei-patru persoane dintr-o rafală ajunsese un lucru obișnuit. Nu era zi fără vărsare de sînge.

Provocate de asemenea represiuni sîngeroase, masele își pierdură în bună măsură controlul. Asaltară posturile de poliție, devastară trezoreriile guvernului, puseră stăpînire pe arme, dădură foc oficiilor și tribunalelor guvernamentale — simboluri ale dominației străine — și, într-un caz sau două, omorîră funcționarii guvernamentali. Avură loc încercări de aruncare în aer a podurilor și de provocare a unor deraieri de tren.

Guvernul plătea ochi pentru ochi și dinte pentru dinte. Moara represaliilor începu să macine cu repezi-

ciune. Sat după sat fu împresurat de armată; soldații pătrundeau în case și prădau tot ce le cădea sub mînă. Bărbații erau arestați, iar femeile purtate în convoi, pe uliță, sub amenințarea baionetelor. S-au înregistrat și cazuri de molestare a femeilor.

Discipolii lui Gandhi făceau tot ce puteau pentru a stăvili violența maselor. Dar exista în țară un partid puternic care susținea că lozinca lansată de Gandhi — *Acțiune sau moarte!* — le îngăduia să treacă la orice fel de acțiune, să nu cruțe nimic. Și ei erau gata să moară, dar omorînd la rîndul lor; refuzau să moară pentru nimic.

Ambele partide acționau în concordanță cu principiile lor. Adepții lui Gandhi luptau din răsputeri să prevină violența. Ceilalți, profitînd de absența lui Gandhi, atîțau la violență. Se justificau după cum urmează: „E o revoluție crîncenă. S-a răsculat întreaga națiune. India e în flăcări. Gandhienii sînt niște indivizi livrești, care nu văd realitatea. Revoluțiile purtate pe cale pașnică n-au izbutit niciodată".

Închisorile gemeau de deținuți. A fost nevoie să se construiască barăci noi pentru prizonierii politici. Nu exista familie care să nu-și fi dat tributul de membri, fie în închisori, fie pe front. Pretutindeni oamenii erau încercați de durerea despărțirilor. Domnea o atmosferă de umilință și chin, de servilism și demoralizare. Coloana vertebrală a mișcării revoluționare începea să se frîngă sub călcîiul de fier al represaliilor. Lipsiți de conducători, oamenii își pierdeau curajul și deveneau bicisnici. Aerul de mormînt începea iar să copleșească țara. Glasul care chema națiunea la luptă era înăbușit în temniță. Nici un conducător politic vrednic de acest titlu nu fusese lăsat în libertate. Pe cine să urmeze poporul?

Militanții politici adunați din întreaga țară la Bombay, aceia dintre ei care nu fuseseră arestați, se întîlneau în taină, Abhay Kumar fu invitat la o astfel de întrunire de către un militant din orașul lui. Unul dintre membri împărți foi dactilografiate, care cuprindeau programul de acțiune al Revoluției. Afirmau că dacă Gandhi n-ar fi fost la închisoare, ar fi aprobat acest

program. Adepții lui Gandhi, dintre cei de față, protestau, spunînd că nici o acțiune din acest program nu ar fi fost accpetată, în afară de *Satyagraha,* rezistența pasivă, nonviolentă.. Socialiștii revoluționari cereau provocarea deraierilor, tăierea firelor de telegraf, pe scurt organizarea oricăror acțiuni obstrucționiste menite să zădărnicească efortul de război. Se împărțiră manifeste emise de Comitetul Congresului din Întreaga Indie, presupuse a conține un program autorizat. Militanții din toată țara primiră misiunea de a împărți manifestele în provinciile respective, în mod conspirativ, legîndu-se ca nici unul dintre ei să nu se lase arestat înainte de a-și fi împlinit cu succes sarcina. Era de datoria fiecărui Cartier general din diferitele districte să multiplice manifestele și să organizeze larga lor difuzare, pînă în cele mai mici cătune. Abhay Kumar era unul dintre cei cărora li se încredințase această sarcină.

Abhay purta, de obicei, o cămașă lungă *Bengali* și un *dhoti* din pînză albă țesută în casă. Aceasta era îmbrăcămintea la modă printre activiștii Congresului din întreaga țară. Dacă însă continua să umble în aceste veșminte, ar fi fost, fără doar și poate, arestat. Ori datoria față de națiune îi cerea să evite cu orice chip arestarea, pînă după împărțirea manifestelor în orașul lui natal. Dacă poliția l-ar fi recunoscut și l-ar fi încolțit, era hotărît să-și lase în mîinile lor mai curînd viața, decît pachetul cu manifeste.

Evenimentele fără pereche din Bombay, la care fusese martor ocular, îl aținaseră la acțiune, așa cum deșteptaseră întreaga națiune din letargie. În fiecare sat, în fiecare casă, oamenii strigau — Acțiune sau moarte!

Aceasta era ziua zilelor, prilejul care se oferă o dată în viață. Era momentul din care avea să se nască, în chinuri, libertatea. Din istoria care se făurea în fața propriilor lor ochi, oamenii nu puteau vedea în clipa de față decît un singur lucru — țara, țara lor; iar urechile nu puteau auzi decît un singur strigăt — chemarea patriei, după cum inimile nu puteau încerca decît o singură emoție — dragostea pentru patria-mamă. Nu exista decît un singur suflet atotcuprinzător

care le cerea să-și strîngă forțele — sufletul națiunii. În fața acestuia dispărea orice bucurie sau supărare individuală, orice lăcomie personală, orice pornire egoistă sau lumească. Toată suflarea, tot sîngele poporului erau închinate patriei din ale cărei roade își hrăneau trupul, ale cărei ape le astîmpărau setea. Trebuiau să dăruiască totul, fără să precupețească nimic. Cel ce dă, capătă. Și, în această bucurie a dăruirii, a devotamentului total, Abhay Kumar simțea o încîntare vecină cu extazul.

Cumpără un costum kaki de la un negustor de haine vechi. Îmbrăcat cu haina și pe cap cu șapca kaki, ar fi fost greu să îl recunoști. Ascunse manifestele într-o servietă de piele. Cu un toiag în mînă, tîndălea pe peronul gării ca un soldat care pleacă acasă, în permisie. Se feri să se urce într-un tren expres, întrucît acestea erau supravegheate de poliție. Se urcă într-un personal de noapte. În zori avea să coboare în vreo localitate lăturalnică, pentru ca apoi să-și continue din nou călătoria, noaptea. Îi trebuiră trei zile și trei nopți ca să acopere distanța de șaisprezece ore pînă la Nagpur.

Ajunse în gara Nagpur seara la zece și jumătate. Uitîndu-se pe fereastra vagonului, văzu un grup masiv de polițiști, întovărășiți de un magistrat, care cercetau cu atenție fiecare nou-sosit. Aflaseră oare de întoarcerea lui?

Cei mai mulți dintre polițiști aveau *lathi* mari în mîini. Se mai aflau, pe lîngă ei, și vreo șapte-opt militari cu baionete. Subinspectorii țineau pistoalele în mînă. Neîndoielnic, vreun ofițer din Corpul Apărării Imperiale le dăduse de veste că, din Bombay, urma să sosească un purtător al manifestelor Congresului. Aveau bineînțeles sarcina să pună mîna pe manifeste.

Abhay își dădu seama că în clipa cînd ar fi coborît pe peron, ar fi fost arestat. Era bine cunoscut, ca fost student al Universității din Nagpur. Participa întotdeauna la întruniri urmate de dezbateri, era membru al uniunilor studențești, lua parte la felurite activități obștești, astfel încît oamenii îl cunoșteau. Uniforma kaki era oricum menită să trezească bănuieli. Dacă i-ar fi controlat servieta de piele ar fi fost un om pierdut.

De arestare nu-i păsa, dar ce s-ar fi întîmplat dacă manifestele, în loc să ajungă la biroul Congresului local, ar fi căzut în mîna poliției? Numai gîndul acesta și îl făcea să se cutremure. Manifestele erau mai prețioase decît viața lui.

Nagpur era stație terminus. În cîteva minute, vagoanele se goliră. Dacă se ținea mai la urmă, ar fi fost pe dată observat. Cît mai putea rămîne în tren? Ce să facă?

Ceru unui hamal să-i ia bagajul și să-l așeze într-un loc mai ferit, întunecos. Coborî din tren și porni să hoinărească spre capătul neluminat al peronului.

— Bună, Abhay, ce mai faci?

Abhay simți un cuțit rece în inimă. Nu va putea scăpa de arest. Întoarse capul. Omul care îl strigase purta o uniformă, dar nu de polițist, ci de feroviar. Ce ușurare!

— Cine e... Bhargava? întrebă el.

— Slavă Domnului, m-ai recunoscut. Mă întrebam dacă ai să mă mai recunoști. Au trecut doisprezece ani, nu-i așa?

Abhay își reaminti că Bhargava îi fusese coleg la școala primară. Jucaseră împreună hockey și făcuseră parte din aceeași trupă de cercetași. Acum, Bhargava era muncitor la căile ferate.

Legătura dintre colegii de școală este uneori mai puternică decît cea de rudenie. Bhargava îi povesti că, practic, orașul se afla sub ocupație militară. Poliția deschisese focul în patru-cinci rînduri, după arestarea conducătorilor revoluționari locali. Unii ziceau că fuseseră împușcate douăzeci și trei de persoane, alții pretindeau că numărul morților se ridica la cincizeci și șapte. Un student, care încercase să ridice steagul indian în locul celui englez, fusese împușcat pe loc. Circulau felurite zvonuri — Dumnezeu știe ce-i adevărat și ce nu! Se declarase starea de asediu. Era primejdios să ieși noaptea din casă. Pretutindeni domnea teroarea. Ziarele locale își încetaseră apariția. Mijloacele de comunicație fuseseră întrerupte, firele de telegraf tăiate. De nicăieri nu le putea parveni vreo știre.

— Abhay, nu circula noaptea, îl imploră Bhargava. N-or să stea la gînduri să tragă în tine, la adăpostul întunericului. Ce sens are să-ți riști viața?

— E la fel de riscant să rămîn aici, pe peron, răspunse Abhay. Poliția supraveghează toate trenurile, cercetează fiecare pasager.

— Atunci vino la mine, îl îndemnă Bhargava. Ai să petreci noaptea asta în casa mea. Mîine vedem noi ce-i de făcut.

— E o nebunie, protestă Abhay Kumar. Nu vreau să-ți primejduiești slujba din cauza mea.

— Dar ce n-aș face de dragul unui vechi prieten? Doar tu riști atîta pentru patrie, iar eu nu pot să-mi asum un mic risc pentru tine? Ducem o viață de animale. M-aș simți mult mai bine dacă ți-aș putea fi de ajutor...

Abhay era mișcat. Își lăsă afectuos mîna pe umărul lui Bhargava. „Sub uniforma neagră a acestui om, gîndi el, se ascunde o inimă imaculată, ca un crin".

Abhay refuză să se adăpostească în casa lui Bhargava, așa că acesta îl îmbarcă într-un vagon de clasa întîi din cursa locală Ajni, care manevra pe o linie laterală. Trenul era gol și avea să facă manevre toată noaptea. Nu era luminat, deci nimeni nu îl putea zări pe Abhay. Dimineața trenul va trage la peron în Ajni, o suburbie a orașului Nagpur, iar Abhay va putea să coboare acolo și să o ia pe jos pînă acasă, prin spatele Închisorii Centrale. Pe acolo poliția nu postase gărzi.

Capitolul X

A doua zi dimineață, Abhay ajunse acasă fără vreo nouă peripeție. Văzîndu-l în uniformă kaki, la început maică-sa nu îl recunoscu. Dar cînd, în cele din urmă, își dădu seama cine e, fu tare bucuroasă și emoționată.

— Vijaya, înalță o rugă de mulțumire Domnului! Abhay al nostru s-a întors acasă teafăr. De patru nopți

n-am mai închis un ochi și de patru zile n-am pus nimic în gură. Veștile sosite din Bombay erau foarte neliniștitoare și-mi tremura inima în mine. Cînd mi se vorbea de arestări, împușcături, răzmeriţe, mi-era teamă că n-am să te mai văd întorcîndu-te. Dar acum, că ești aici, ridic mulțămită Domnului. Astăzi o să pot și eu dormi.

— Mamă, n-a fost decît prima erupție a vulcanului. Sînt doar zorii Revoluției. Dar mulți oameni și-au și jertfit viața, devenind martiri. Flăcările au să se întindă și la sate. Cine știe ce-o să se mai întîmple... Într-adevăr, e zadarnic să mai speri în întoarcerea celui odată plecat de acasă. Chiar dacă se întoarce, va fi pe scurtă durată. Locul patrioților nu mai este în căminele lor, ci în închisori. Și dacă o vrea soarta, pot fi cu ușurință împușcați sau spînzurați.

— De ce vorbești în felul ăsta, fiule? întrebă Mama cu tristeţe în glas. Cînd se întinde focul, cum să te ferești de dogoarea lui! Marii noștri conducători au fost ținuiți în închisori, mamele și-au pierdut fiii, căminele au fost distruse. Ce rost are să ne văităm că avem de suferit și noi, oamenii mai mărunți? Numai Dumnezeu știe ce ne va aduce ziua de mîine. Dar azi, că te-ai întors acasă sănătos, de ce să nu mă bucur?

— Dar la noapte trebuie să plec din nou, Mamă. Mesajul Congresului din Bombay trebuie răspîndit pînă-n cel din urmă cătun. Toți conducătorii noștri sînt după gratii. Trebuie să avem grijă ca masele să fie lămurite, trebuie să veghem ca flacăra să nu se stingă. Revoluția de cucerire a libertății care a început în 1857, va fi dusă la capăt în 1942. Asemenea prilej nu se ivește prea des.

— Eu nu știu mare lucru despre treburile astea, spuse Mama, știu doar atîta că toate se întîmplă din voința Domnului. Fă tot ce crezi tu că e bine, dar niciodată să nu săvîrșești vreo faptă care să-ți întineze numele. Nu vreau să mă pun în calea împlinirii misiunii tale. Domnul ne ocrotește pe toți. Te va ocroti și pe tine.

Capitolul XI

Curînd după sosirea la Nagpur, Abhay Kumar stabili legătura cu Congresul local, prin intermediul unor voluntari anonimi. După ce reuși să le transmită voluminosul pachet cu manifeste, scoase un suspin de ușurare. Se despovărase de o grea răspundere. Secretarul Congresului local îi trimise vorbă să participe, chiar în acea noapte, la un miting secret, unde urma să le explice mesajul Congresului din Bombay. Mitingul urma să aibă loc într-un sat, la trei mile depărtare, unde aveau să se adune în taină toți activiștii. Participanții erau preveniți să nu atragă prin nimic atenția poliției. Altminteri, forțele polițienești ar fi invadat satul și i-ar fi arestat pe toți.

Capitolul XII

În timp ce Mama îngenunchea mulțumind Domnului, Vijaya intră în camera unde se odihnea Abhay. Zăcea cu fața la perete, cu ochii închiși. Vijaya înaintă fără zgomot, se așeză pe pat, și își lăsă ușor mîna pe piciorul lui Abhay. Tandra căldură a atingerii ei i se transmise ca un fior prin tot trupul. Își trase picioarele.

— Ce faci ? întrebă el cu duioșie.

— Ești atît de ostenit. Gîndeam că ți-ar face bine să-ți masez picioarele...

— Nu sînt ostenit. Mă relaxez. În timpul zilei poliția e foarte activă, din cauza asta pe lumină trebuie să ne ascundem în case. Nopțile însă sînt ale noastre...

— Abhay, trebuie numaidecît să pleci în noaptea asta ?

— Da, iubita mea. Nu am nici o clipă de pierdut.

— Și cînd ai să te întorci ?

— Greu de spus, Vijaya. Focul se întinde tot mai mult. Arestarea tuturor conducătorilor a creat primejdia ca masele să fie induse în eroare. Neliniștea s-a instăpînit în țară. O neliniște care se intensifică, gata să facă explozie. Și dacă nu e canalizată cum trebuie, ar putea să provoace mai mult rău decît bine. Neastîmpărul a cuprins masele. Partizanii violenței incită oamenii la vărsare de sînge, ceea ce convine intereselor guvernului, care se pricepe să reprime violența. Dacă oamenii dau foc unui post de poliție, unei judecătorii, poliția rade imediat întreg satul de pe fața pămîntului. Dacă un polițist sau un funcționar guvernamental își pierde viața, poliția seceră cu mitralierele întreaga populație. Da, guvernul știe foarte bine cum să răspundă la violență, în schimb nonviolența îi nedumerește total. Desigur că violența e preferabilă pasivității, dar în cazul nostru e inoperantă, pentru că va fi reprimată cu maximum de violență. Și dacă încercările oamenilor sînt astfel zdrobite, îi copleșește descurajarea. Ceea ce ar fi o mare calamitate, și împotriva acestei descurajări trebuie să luptăm cu toate forțele noastre.

— Dar în ce măsură vei fi în stare s-o faci? Mi-a povestit vecinul că ieri l-au vizitat niște polițiști din Corpul Apărării, care i-au pus întrebări în legătură cu tine. Poate că te și caută.

— Asta-i riscul pe care trebuie să mi-l asum, oftă Abhay. Așa cum se desfășoară în prezent operațiunile poliției, s-ar părea că vor fi arestați pînă și indivizii asupra cărora planează cea mai vagă bănuială. A intra în închisoare e lucrul cel mai simplu. Eu numai ce aș apărea în fața postului de poliție, și m-ar aresta pe dată. Dar acest lucru ar însemna să fug de răspundere. Datoria mea este să mă feresc cît pot de poliție, astfel încît să am putința de a răspîndi mesajul Revoluției în cercuri cît mai largi și asta cît mai mult timp. E hazardat să rămîn mai mult de o noapte în același loc, pentru că poliția este tot timpul în gardă.

— Și care este mesajul Revoluției? întrebă Vijaya.

— E în întregime cuprins în manifestele din Bombay care, tocmai de aceea, trebuie să ajungă pînă în cel din urmă cătun. Și anume — rezistență absolută în

fața efortului de război și a legilor, paralizarea cu orice preț a mecanismului guvernamental, dar toate acestea în concordanță cu teoria propagată de Gandhi — nonviolența. Izbindu-se de nonviolență, poliția va căuta să atîțe masele la violență, pe căi directe sau indirecte, prin acei *agents provocateurs*, pentru a avea o justificare să ne zdrobească apoi sub pumnul de fier. E un lucru cumplit, și poporul trebuie avertizat.

— Abhay, eu nu cred că te vor lăsa multă vreme în libertate. Dacă te arestează, cît timp or să te țină?

— O să fac tot ce voi putea ca să ies cît mai repede din închisoare. S-ar putea ca deținuții politici să fie reținuți pînă după sfîrșitul războiului. Trei, patru ani, sau poate mai mult. Dar adevărata primejdie e în afara închisorii.

— Primejdia din afară? Ce vrei să spui? întrebă Vijaya cu teamă în glas.

— Primejdia gloanțelor polițienești. Ce preț au viețile noastre pentru ei, Vijaya? Vieți de sclavi... Cine se sinchisește de noi? Un întreg convoi de indieni poate fi doborît cu o mitralieră, sub pretextul că împiedică efortul de război. Patrioții noștri pot fi spînzurați sau osîndiți la moarte fără să-i pese cuiva. Dacă britanicii simt că dominația lor în India se clatină, ar fi în stare să ne împuște, cu sînge rece, unul cîte unul. În timpul revoltei din 1857, patrioții au fost spînzurați în plină zi de copacii din parcurile publice. Revoluția noastră de acum este la fel de importantă. Și cine știe ce preț va avea de plătit fiecare dintre noi pentru a-i asigura izbînda? Deocamdată ne ținem tari pe poziție, dar cine știe ce surpriză ne rezervă ziua de mîine?

La auzul acestor cuvinte, Vijaya își simți inima grea. Îi revenise pe neașteptate în minte prevestirea sumbră din ziua nunții ei, cînd *neeranjanul* căzuse, stingîndu-se și lăsîndu-i în plin întuneric. O trecu un fior și lacrimile, lacrimile pe care, în ciuda eforturilor, nu izbuti să le țină în frîu, îi umplură ochii.

Abhay simți că se topește inima în el. O cuprinse în brațe.

— De ce plîngi, prostuță mică? Nu ești mîndră și bucuroasă că ai prilejul să fii de folos patriei tale în

vremuri de restriște? Puțini au norocul să poată lua parte la o luptă de eliberare. Dacă o să izbîndim, vom vedea cu ochii noștri țara asta liberă. Dacă pierdem... Ei, bine, nimeni nu ne poate sili să ducem mai departe o viață de sclavie. Datoria noastră este să luptăm pînă la izbîndă sau pînă la moarte. Se vorbea la Bombay că Gandhi are de gînd să facă greva foamei. Aceasta dovedește cît este de ferm, și cît de dîrzi și de fermi trebuie să fim noi, *cu toții*. Vijaya, gîndește-te, este ultima noastră șansă de a ne cuceri libertatea, și nu trebuie s-o lăsăm să ne scape, indiferent de sacrificiile pe care ni le va cere. Mesajul transmis nouă este aidoma celui pe care Krishna i-l rostește lui Arjuna pe cîmpul de luptă de la Kurukshetra, în *Gita*:

De vei fi ucis, Arjuna, te așteaptă cerurile. Dar de izbîndești, Arjuna, de bucuriile pămîntului avea-vei parte. Ridică-te la luptă, așadar, o, fiu al lui Kunti, cu hotărîrea de a birui!

Cuvintele însuflețite ale soțului o făcură pe Vijaya să-și mai uite temerile și durerea.

— Pot să te însoțesc și eu în luptă? întrebă ea.

— Vijaya, în pîntecul tău s-a zămislit o viață nouă. Trebuie să fii prudentă, măcar de dragul acestui rod.

Gîndul la copilul lor încă nenăscut îl umplea pe Aibhay de îngrijorare și de teamă pentru Vijaya.

— Ai fost la medic? ce ți-a spus?

— Că totul e în deplină ordine. Mai am șase luni de așteptare. Mi-a recomandat injecții cu calciu.

— Ascultă-mă, iubito. Dacă va fi fată, pune-i numele *Kranti*[1]. Dacă va fi băiat, numește-l *Kranti-Kumar*[2]. Și dacă va fi ca eu să-mi pierd viața, cere-i fiului nostru să poarte mai departe lupta, pînă ce ultimul nor al sclaviei care întunecă zarea țării ăsteia va fi risipit. Nu-ți face griji! O ai pe Mama alături... E o femeie plină de devotament și înțelegere. Dacă n-aș fi avut-o pe Mama, nu știu ce s-ar fi ales de mine...

— Da, încuviință Vijaya, și pe mine m-a făcut să uit că mama mea e moartă. E un munte de tărie. Orice

[1] Revoluția.
[2] Fiul Revoluției.

s-ar întîmpla, ea nu-şi pierde curajul. Dumnezeu ştie de unde-şi extrage această sevă de forţă morală, de răbdare, de înţelegere...

Deodată, auziră glasul Mamei înălţîndu-se în ultimul imn de slavă al zilei. Se ridicară şi ei şi i se alăturară în rugăciune.

Capitolul XIII

Spre seară, se adunară nori şi cerul se posomorî. Mama pregăti o cină timpurie şi îi servi pe Abhay şi pe Vijaya, care protestă, pentru că nu voia să mănînce înainte ca Mama să-şi fi isprăvit treburile.

Dar Mama a fost mai tare :

— Aşază-te alături de el, Vijaya. Nu se ştie cînd veţi mai putea lua o cină împreună.

Aceste cuvinte redeşteptară în mintea Vijayei întreaga gravitate a momentului. Se aşeză la ceea ce părea a fi cea din urmă cină împreună cu soţul ei.

Dată fiind sarcina Vijayei, Mama nu renunţase încă la îndatoririle ei de la bucătărie. Şi apoi, se bucura de o sănătate desăvîrşită. Dorea ca Vijaya să se menajeze şi avea grijă să îi servească mese regulate. Vijaya la început se împotrivise, dar mai tîrziu cedase îndemnurilor afectuoase ale Mamei. Nu pentru prima oară lua masa împreună cu Abhay. Dar n-ar fi putut spune de ce, de astă dată, simţea o apăsare şi o tristeţe în atmosferă.

Cei trei păstrau tăcerea, iar Vijaya simţea un nod în gît. Cu greu reuşi să înghită un *chapati*. Şi Abhay abia se atingea de mîncare. Mama observa şi înţelegea. Într-o jumătate de oră urma să sosească activistul voluntar, care trebuia să îl însoţească pe Abhay la locul secret al mitingului, la trei mile depărtare. De acolo, Abhay urma să facă un înconjur al tuturor satelor din vecinătate, pentru a răspîndi mesajul Revoluţiei. Cu poliţia pe urme. Oricît se străduia să le scape din ghea-

re, putea fi arestat și întemnițat în orice moment. Ce nu se poate întîmpla în asemenea momente de extremă nesiguranță, cînd țara, bîntuită de furtună, duce o luptă pe viață și pe moarte? Era asemenea erupției unui vulcan a cărui magmă se zbătea de multă vreme în pîntecul țărînei-mumă. Și, în țîșnirea de foc și pucioasă, cine va fi prefăcut în cenușă și cine va izbuti să supraviețuiască? Dumnezeu știe cît va dura bătălia. Cîte cămine vor fi nimicite. Cîte făpturi își vor pierde viața.

Shiva se mîniase cumplit. Zeul își lăsase deoparte rolul de constructor și îl împrumutase pe cel de distrugător. Ce avea să mai urmeze? Abhay, Mama, Vijaya nu știau decît că se află la gura unui lung tunel tenebros — dar cît de lung, și cît de întunecat? Și mai știau că sînt jucării în mîna zeilor, că soarta le poruncise să străbată acest lung tunel înfricoșător. Soarele măruntei lor fericiri personale asfințea, pentru a răsări din nou cine știe cînd. Dar mai știau că dacă luminițele căminelor lor erau acum stinse, aceasta se întîmpla în așteptarea mărețului astru al libertății care avea să spulbere bezna, umilințele și suferința ce subjugaseră nefericita lor străveche țară. În fața soarelui triumfător, stelele nopții pălesc.

Abia isprăviseră cina, cînd se auzi o bătaie în ușă. În prag se afla un activist voluntar, cu un toiag în mînă și o pătură aspră aruncată pe umeri. Sosise ceasul plecării.

Abhay Kumar se ridică. Își luă și el un toiag lung și o pătură pe umeri. În mînă ținea o traistă din pînză, în care își adunase cîteva lucruri strict necesare.

Mama avea senzația că fiul ei, asemenea Regelui Rama din legendă, o pornea spre junglă. Și Vijaya încerca același simțămînt, dar ea nu avea norocul Sitei, care își însoțise domnul și stăpînul în junglă.

Abhay se îndreptă spre altarul familiei și se înclină în fața zeității, solicitîndu-i binecuvîntarea. Apoi se prosternă în fața Mamei lui, atingîndu-i picioarele cu fruntea.

— Plec, Mamă. Dă-mi binecuvîntarea ta.

Mama simți cum i se frînge inima, dar bău pînă la capăt cupa amară și își păstră stăpînirea de sine. Îi ceru Vijayei să aducă platoul de ritual. Aprinse lampa cu camfor și aplică pe fruntea fiului ei semnul roșu *Kumkum,* apoi îi împrăștie pe creștet cîteva boabe de orez sfințit. După aceea, îl chemă pe voluntar și procedă în același chip și cu el.

— Cum te cheamă ? îl întrebă.

— Deenabandhu[1], răspunse el.

— Fie ca ocrotitorul celor fără de prieteni să vă ocrotească pe amîndoi, intonă Mama.

În lumina pură, transparentă, a candelei, Abhay văzu pentru prima dată chipul lui Deenabandhu. Părea să fie cu vreo zece ani mai în vîrstă decît el, avea o barbă neagră, o față brăzdată de șanțuri, unul sau doi dinți lipsă. Dar figura lui blîndă părea aureolată de o adîncă liniște lăuntrică, iar gesturile-i potolite îi oglindeau seninătatea sufletului.

Deenabandhu o salută pe Mama atingîndu-i picioarele.

— Fiule, i se adresă Mama, vei fi ca un frate mai mare pentru Abhay Kumar. Tu ai văzut mai mult din viață decît dînsul. Acum ai fost chemat să-i fii călăuză și prieten. Mă rog ca nimic să nu vă despartă. Domnul să vă binecuvînteze...

— Congresul m-a ales să-i fiu însoțitor lui Abhay Kumar, spuse Deenabandhu. El nu-i decît un tînăr absolvent și nu cunoaște satele noastre, pe care eu, în calitate de activist, le-am bătut palmă cu palmă. Secretarul Comitetului mi-a spus că Abhay Kumar e ca un diamant de preț ce-și va răspîndi strălucirea în jur. Mi s-a cerut să-l întovărășesc pentru ca lupta noastră să poată dobîndi cît mai mult din priceperea și din învățătura lui. Îi voi fi mereu alături, Mamă, fii fără grijă !

Sosise timpul să plece, ca să nu întîrzie la miting. Aveau de străbătut trei mile pe drum de țară, prin hîrtoape noroioase și prin mărăcinișuri, pe un întuneric să-l tai cu cuțitul. Cînd Abhay dădu să se încalțe, Vijaya

[1] **Frate al celor doborîți.**

îngenunche în fața lui, înclinîndu-și capul. Abhay își simți gîtlejul sugrumat de un nod, și lacrimile îi umeziră ochii.

— Ai grijă de sănătatea ta, dragostea mea, îi șopti cu glas tremurat. Poartă-i de grijă Mamei. Cu ea alături nu trebuie să-ți fie teamă de nimic.

Apoi, întorcîndu-se spre activist, zise :

— Să mergem, Deenabandhu !

Deenabandhu, luîndu-și *lathi* în mîna dreaptă, se îndreptă spre ușă. Abhay îl urmă. Dar, înainte de a păși peste prag, mai aruncă o privire plină de duioșie Mamei și soției lui.

Și au plecat.

Mama și Vijaya rămaseră ca două stane de piatră, privind după cele două siluete, curînd mistuite de întuneric. Cu ochii împăienjeniți. Stătură încremenite, pînă cînd privirea lor nu mai putură deslușì nimic, pînă cînd pînzele întunericului înfășurară întreaga omenire. Și atunci își sloboziră durerea într-un suspin adînc. Pretutindeni, în jur, nu era decît beznă insondabilă, beznă de nepătruns.

Capitolul XIV

Satul în care urma să se țină mitingul conspirativ era alcătuit din cîteva colibe. Activiștii se adunaseră în șopronul din curtea unui țăran mai înstărit. Pe jos erau împrăștiați saci de iută, care țineau loc de perne. Lumina venea de la cîteva pîlpîitoare lămpi cu gaz, așezate la oarecare distanță.

Se strînseseră acolo vreo șaptezeci de oameni, dar ar fi fost greu să le deslușești chipurile. În lumina încețoșată, menită a nu fi observată de poliție, părea mai curînd un sfat de fantome.

Afară, șopronul era păzit de activiști, puși să stea de strajă, pentru a semnala orice apropiere nedorită. Raidurile polițienești constituiau o primejdie constantă;

în ultima săptămînă, poliția răscolise tot orașul în căutarea insurgenților. Dar cei ce se adunaseră în șopronul acoperit cu stuf, nu se temeau de arestare. A se lăsa arestați ar fi însemnat o minimă rezistență, pentru că în închisoare viața îți era mai sigură decît afară. Ei trebuiau să-și ducă însă la bun sfîrșit răspunderea încredințată lor, anume răspîndirea mesajului Revoluției. După împlinirea acestei sarcini, nu mai avea importanță dacă unii dintre ei erau arestați sau nu. Odată deșteptată conștiința revoluționară, masele aveau să-și creeze noi conducători, și noi ostași ai libertății vor prelua ștafeta.

Pe cei mai mulți dintre participanții la miting Abhay nu îi cunoștea. Îl știa pe secretarul Congresului local, care încă nu fusese arestat, și care avea mare încredere în el. I se dăduse lui Abhay deplină libertate de acțiune ; Comitetul știa că era un fervent adept al lui Gandhi și că își încredințau cauza în mîini sigure. În plus, era un om cultivat și bun vorbitor. Avea o personalitate cuceritoare, de mare efect asupra auditorilor. Într-un cuvînt, poseda toate însușirile unui conducător. Și, cum fusese martor ocular al evenimentelor de la Bombay, era omul cel mai indicat să transmită spiritul revoluționar care germinase acolo. Secretarul gîndea că e un noroc pentru districtul lor să aibă în mijlocul lor un luptător ca Abhay. Iată, în acest chip generează Revoluția noi figuri de conducători.

Îndată ce sosiră Abhay și Deenabandhu, întrunirea fu deschisă. Secretarul îl prezentă pe Abhay în felul următor :

— Prieteni, luăm cu toții parte la gigantica Revoluție în curs de desfășurare. Țara întreagă e în flăcări. Gandhi a lansat apelul — *Acțiune sau moarte* ! Acesta este strigătul nostru de luptă. Conducătorii noștri sînt în închisoare, împiedicați să ne ajute în ducerea mai departe a mișcării. Dar nu mai e vorba de o mișcare, ci de o Revoluție. Conducătorii lansează o mișcare, dar masele o preiau și o transformă în Revoluție. Bravul nostru prieten de față, Abhay Kumar, a fost prezent la evenimentul de la Bombay, unde a fost aprinsă flacăra Revoluției noastre. Vă va povesti singur ce a văzut aco-

lo și vă va face cunoscut mesajul revoluționar pe care l-a adus cu sine. Din fericire, a izbutit pînă acum să nu se lase arestat, deși, din cît am fost informat, poliția îi e pe urme, și nu se va da îndărăt de la nimic ca să pună mîna pe el. Se știe că a transportat manifestele de la Bombay și că are misiunea să răspîndească flacăra Revoluției aici. Greu de spus cît timp va mai rămîne în libertate, dar e pregătit să facă tot ce-i stă în puteri, înainte de a cădea în ghearele lor. Doresc ca fiecare dintre voi să se lege pe cuvînt de onoare că va rămîne credincios cauzei Revoluției și că nu va lăsa să-i scape nici un cuvînt în legătură cu mitingul din această seară.

Fiecare dintre cei de față se ridică în picioare și repetă legămîntul.

— Așa e bine, spuse secretarul. Apoi, întorcîndu-se spre Abhay, îi ceru să vorbească.

Abhay făcu cîțiva pași înainte :

— Prieteni, avem cu toții norocul unic de a ne fi născut în această epocă a Revoluției, Revoluție care se va dovedi bătălia finală pentru cucerirea independenței noastre. Generațiile viitoare vor fi mîndre de noi și ne vor invidia soarta.

E drept, în momentul de față nu sîntem decît niște sclavi. Dar conducătorii noștri — au lansat chemarea — *Acțiune sau moarte !* Opera pe care a început-o Rani din Jhansi în rebeliunea Sepoylor, în 1857, va fi dusă la împlinire în zilele noastre.

Țara noastră e măreață și antică și are în spate o istorie și o tradiție de mîndrie. Poartă în creștet mărgăritarele piscurilor înzăpezite ale Himalaiei, la gît colanul apelor scînteietoare ale Gangelui și Jamunei, iar poalele-i sînt scăldate de valurile Oceanului Indian. Dar nu noi stăpînim culmile munților noștri sacri, apele rîurilor noastre sfinte, sau talazurile oceanului nostru. Stăpînirea e în mîna unor oameni care vin de peste șapte mări, care nu au nimic comun cu rasa, credința, cultura noastră. Și care nu ne tratează ca pe niște oameni, ci ca pe niște dobitoace. Situația în care ne aflăm nu mai poate fi îndurată. E datoria noastră sfîntă să o schimbăm, și o vom schimba. Anglia e prinsă într-un război ucigător. Nu dorim deloc să-l piardă, dar dacă

nu ne vor reda libertatea, îl vor pierde. Dacă ne redau independența, atunci sîntem gata să luptăm umăr la umăr cu ei, în condiții de egalitate, și să facem totul pentru a salva libertatea lor, și a noastră.

Dar guvernul britanic nu este de acord cu această propunere. Efortul lor de război se sprijină în mare măsură pe India, împotriva voinței noastre. Ne silesc prin forță și tortură să-i ajutăm. Dar noi avem datoria să opunem rezistență. Trebuie să ne ridicăm toți ca unul, și să zădărnicim în fel și chip efortul de război. Trebuie să facem obstrucții, să rezistăm, să sabotăm. Și să ținem minte că nu se poate realiza nimic împotriva voinței unui popor cu conștiința redeșteptată. Dar va trebui să facem toate acestea pe calea lui Gandhi — pe calea nonviolenței. *Acțiune sau moarte!* — a spus el. Va trebui să murim însă ca oameni, și nu ca furnici. Odată tot trebuie să murim. Dar celor ce-și dau viața în slujba patriei, porțile cerurilor le sînt deschise.

În India există și un partid care crede în Revoluția armată, care luptă să cucerească libertatea pe această cale. Cei ce cred în metoda armelor sînt liberi să-i urmeze căile. Dar noi considerăm calea lui Gandhi drept cea mai potrivită nouă.

Și, luați aminte, calea propovăduită de Gandhi nu este destinată lașilor, ci oamenilor plini de bărbăție. Nu este drumul celor slabi și neajutorați, ci al oamenilor de acțiune și virtute.

Urmîndu-l pe Gandhi, va trebui să facem tot ce ne stă în putință pentru a paraliza activitatea guvernului și a imobiliza efortul de război. Trebuie să procedăm astfel încît trezoreriile guvernamentale să se golească, recrutările să înceteze, comunicațiile să se întrerupă.

— Putem arunca în aer podurile de cale ferată? se auzi un glas.

— Da, dar cu condiția ca să te așezi cu un steag roșu în fața trenului și să-l oprești.

— Și atunci ce haz mai are?

— Noi nu umblăm după haz. Ce sens are să semeni moarte și ruină printre pasagerii nevinovați dintr-un tren? Aruncînd podul în aer întrerupi comunicațiile. Ăsta-i scopul pe care-l urmărim noi.

— Putem da foc posturilor de poliție? întrebă un tînăr.

— Da, dar fără să-i rănești pe polițiști. Dacă ai oameni pregătiți, poți da foc uniformelor polițienești, pentru că ele sînt simboluri ale puterii străine. Dar e de datoria voastră să-i cruțați pe oameni. Incendiind posturile de poliție, uniformele, documentele, veți slăbi prestigiul și autoritatea dominației britanice în India. Aceasta ar constitui o importantă victorie psihologică.

— Ce rol pot juca femeile în această luptă? întrebă o fată.

Pînă a se fi ridicat tînăra să pună întrebarea, Abhay nici nu observase că la miting participau și femei. Lumina era prea slabă, iar fata se adăpostise într-un colțișor întunecat.

— Femeile pot juca un rol însemnat. Ele sînt simbolul puterii Măreței Mame a Umanității. De la ele ne tragem îndemnul și încurajarea. De ni se vor alătura cu entuziasm, vor ajuta la asigurarea victoriei.

— Sîntem gata, răspunse tînăra. Avem nevoie doar de îndrumare.

— Puteți fi foarte buni agenți de propagandă. Puteți distribui din casă în casă manifeste cu programul nostru revoluționar, puteți transmite mesaje confidențiale, colecta fonduri pentru sprijinirea mișcării, îngriji de răniți și așa mai departe...

— Înțeleg, spuse tînăra plină de pricepere. Vom organiza un corp de voluntari-femei.

Dintr-o dată, străjile zăriră în depărtare farurile unei mașini. Poliția aflase de miting. Terenul noroios și desfundat avea să le întîrzie apropierea. Secretarul dispuse ca oamenii să se risipească pe dată.

— Foarte bine, spuse Abhay, ne vom reîntîlni fie într-o Indie liberă, fie în cer. Pînă atunci, la revedere și noroc bun! Să mai repetăm o dată lozinca — *Acțiune sau moarte!*

Se ridicară cu toții în picioare și rostiră în cor, cu voce scăzută, dar solemnă, și cu fermitate: — *Acțiune sau moarte!*

Într-o clipă se stinseră toate luminile satului. Beznă compactă. Secretarul se întoarse spre Deenabandhu:

— Ia-i pe Abhay și pe cele două femei și conduceți pe poteca din spatele pădurii de mango pînă ajungeți la gara Khapri. Acolo, urcă-le pe femei în personalul de Nagpur, iar pe Abhay însoțește-l în direcția sud-est, spre rîul Wardha, către satele din interior. Ai înțeles? Grăbește-te! Poliția e pe urmele lui și trebuie să-l apărăm.

— Am înțeles, răspunse Deenabandhu. Își luă *lathi* în mînă. Să plecăm, Abhay, și dumneavoastră, domnișoarelor!

Cîteva minute mai tîrziu, ieșeau din sat, afundîndu-se în întunericul dens. Deenabandhu mergea în frunte, urmat de cele două femei, iar în urmă venea Abhay. Fiecare se ajuta de un băț lung. Drumul era anevoios, sfîrtecat de gropi clisoase, năpădit de hățișuri. Ochiul încerca să se deprindă cu bezna opacă. Mergeau desculți, ca să nu li se împotmolească pantofii în glod, îngreunîndu-le înaintarea. Dar nici unul dintre ei nu lua seama la mărăcini sau la pietroaiele ascuțite. Mergeau înainte, avîntîndu-se parcă spre viitor. Inimile lor erau pline de bucurie și elan. Nu știau bine încotro se îndreaptă sau cînd vor ajunge la destinație. Nu aveau decît un singur gînd — să meargă înainte. Dintr-o lume cunoscută și certă pătrundeau pe un tărîm nefamiliar, incert. Dar nu aveau îndoieli sau temeri. Mersul ferm le vădea încrederea că istoria va păstra urmele pașilor lor în noroi. Nu se gîndeau la suferințele, la chinurile pe care vor trebui să le îndure, nu visau decît triumful Revoluției în țara lor. Țara lor! Scumpa, îndrăgita lor țară!

Capitolul XV

În acea noapte, Vijaya nu putu să închidă ochii. Abhay se reîntorsese de la Bombay dimineața, și o părăsise în seara aceleiași zile. Ce simț al datoriei, ce pasiune, ce curaj! Era un exaltat, un posedat. Nu se abă-

tea cu un pas de la calea datoriei. Nu sta nici o clipă să calculeze consecințele, suferința sau greutățile pe care le implica această datorie. Era ca o făclie care se mistuie pentru a împărți lumină celorlalți. Dar această totală și neclintită devoțiune a lui în slujba cauzei era o trăsătură care o atrăgea asemenea unui magnet. Știa prea bine că alături de acest om nu exista loc pentru luxul și confortul pe care majoritatea prietenelor ei le așteptau de la căsătorie — o slujbă de puf pentru soț, un bungalow spațios, un automobil somptuos, servitori, club, cinematografe, distracții. Adică felul de viață de care avusese parte în casa unchiului și de care i se făcuse silă. Ce semnificație avea viața acelor oameni? Trăiau și mureau fără ca cineva să își amintească vreodată de existența lor. Întocmai cum trăiau și mureau animalele în luxurianța junglei. Dar ce sens avea viața dacă nu puteai lăsa urma pasului tău întipărită în nisipul timpului, dacă nu puteai simți că ai realizat și tu ceva, dacă mureai fără să lași un regret, o aureolă, un cîntec după tine? Tocmai pentru a scăpa de monotonia unei astfel de vieți își căutase liman în brațele lui Abhay și i se dăruise cu trup și suflet. Nu regreta, chiar dacă se lovea de greutăți, chiar dacă îi lipseau legumele la masă, chiar dacă laptele era acru și trebuia să se lipsească și de ceai. Nu își putea permite nici să-și dea canapeaua la reparat și era nevoită să doarmă pe o rogojină, pe jos. De cînd se măritase, nu avusese posibilitatea să cumpere nici un metru de stofă pentru îmbrăcăminte. Dar *sariurile* pe care le adusese din casa unchiului ei îi erau de-ajuns. Nu avea alte podoabe în afara unor brățări din sticlă. Și totuși, se simțea fericită în modestul ei cămin. Abhay însemna pentru ea totul. Cît de mult ispășise oare într-o viață anterioară ca să merite acum un astfel de soț? Care altă femeie din lume n-ar fi invidiat această totală împlinire pe care i-o hărăzea dragostea ei?

Dar Abhay? Și el încerca același simțămînt plenar. Vijaya însemna pentru el izvor de inspirație și de putere. Dar iubirea pentru ea nu degenera în beție a simțurilor, în senzualitate; niciodată nu-i moleșea bărbăția. Iubirea pentru Vijaya îl îmbogățea cu un simț de

abnegație, cu stăpînire de sine și dîrzenie. Abhay era omul dedicat unei cauze. Iar Vijaya îi iubea idealismul, bravura. Bucuriile lui erau și bucuriile ei. Nu avea importanță că, în visurile lui, Abhay pierdea deseori contactul cu realitatea. Lașitatea nu stă în eșec, ci în teama de a încerca.

Dragostea pentru Abhay o pătrunsese pînă în ultima ei fibră. Însăși respirația, bătăile inimii ei răspundeau ca un ecou la prezența, conștientă sau nu, a soțului. Cum ar fi putut să-l simtă departe măcar o singură clipă? O iubire divină îi contopise, îi unise indisolubil într-o unică făptură.

Și totuși, despărțirea din acea seară îi sfîșiase inima. Se simțea învăluită de o teamă difuză — dacă întunericul nopții îl împresurase pentru totdeauna? Țărîna mamă își despicase pîntecul și dăduse naștere unui vulcan. Cine va fi înghițit în hăul fălcilor lui? O spaimă necunoscută, inscrutabilă, o împunse în inimă, iscîndu-i tot felul de presimțiri. Se ridică în capul oaselor și își încrucișă mîinile pe piept, în semn de salut reverențios adus zeiței casei.

— O, Mamă, numai tu îl poți ocroti pe stăpînul meu! Ești singurul meu refugiu!

Ațipise și nu își putu da seama cam de cît timp o furase somnul, cînd auzi o bătaie în ușă. Era trecut de miezul nopții. Cine putea fi la această oră neobișnuită, cînd în casă nu se afla nici o prezență bărbătească? Poate că visase, poate că auzise ciocănitura în somn. Încercă să închidă ochii din nou, dar bătăile se repetară — de astă dată mai stăruitoare.

— Cine-i acolo? întrebă.

— Poliția! se auzi un glas răgușit.

— O clipă, vin imediat, spuse Vijaya păstrîndu-și un calm aparent.

Se ridică din culcuș și își aranjă toaleta. Se duse în odaia alăturată, ca s-o trezească pe Mama, dar o găsi cu ochii larg deschiși.

— Așadar au și venit diavolii, spuse Mama.

Oare s-o fi auzit? Pentru că bătăile răsunară mai puternic, ca și cum cineva ar fi încercat să forțeze ușa.

— Deschideți, sau trag! strigă cineva.

Vijaya deschise și dădu cu ochii de un ofițer de poliție înalt și vînjos, care ținea un pistol în mîna dreaptă și o torță în stînga. În spatele lui erau alți trei sau patru subofițeri. Mai văzu că locuința era încercuită de un cordon alcătuit din vreo treizeci de polițiști cu *lathi* în mîini. În stradă așteptau două dube negre de-ale poliției.

— Unde este Abhay Kumar? întrebă cu voce severă ofițerul.

— Nu este aici.

— Unde-i?

— Nu știu.

— Nu s-a întors azi-dimineață de la Bombay? Cum ar fi putut să plece din nou? Probabil că se ascunde pe undeva, prin casă. Aduceți-mi-l, vă spun, de nu, dați de necaz...

— Ce fel de necaz, mă rog? Eu v-am spus adevărul.

— Atunci răspunde-mi unde se află...

— Cum să răspund cînd habar n-am? Nu mi-a spus unde se duce.

Ofițerul se întoarse către subofițeri și agenți:

— Percheziționați casa și scotociți prin toate ungherele.

Polițiștii pătrunseră în micuța casă și podelele duduiră sub bocancii lor. Mama se simți cuprinsă de nervozitate; dădu să se îndrepte spre privata din curte, la mică distanță de casă.

— Unde te duci, hîrcă bătrînă? zbieră un polițist. Imediat înapoi!

Cu o bufnitură, Mama căzu pe un scaun.

Începu percheziția. Ofițerul îi ceru Vijayei să-i ajute pe agenți să caute.

— N-am să ajut pe nimeni, declară Vijaya categoric. Faceți cum vă taie capul.

Două ceasuri scotociră prin casă. Citiră fiecare petec de hîrtie ca să se convingă că nu e un manifest de la Bombay sau că nu le furnizează vreun indiciu asupra locului unde se afla Abhay. Răsfoiră toate cărțile. Luară toate fotografiile și hîrtiile. Voiră să ia și scrisorile de dragoste ale Vijayei, dar ea se opuse cu îndîrjire. În cele din urmă se învoiră să i le lase, dar

cercetară cu atenție scrisul de pe fiecare plic, ca să se încredințeze dacă e al lui Abhay, și nu al cuiva din afară.

Răsturnară casa cu susul în jos. De parcă ar fi năvălit în ea câini mușcați de turbare. Cînd văzură că nu pot da nici de Abhay, nici de vreun document incriminator, polițiștii se pregătiră să plece.

— Trebuie să raportezi poliției de îndată ce se va întoarce Abhay Kumar, spuse ofițerul. Există acuzații grave împotriva lui și avem un mandat de arestare. E de datoria dumitale să ajuți poliția să prindă un criminal. Altminteri, riști și dumneata să fii arestată.

— Arestați-mă pe loc! Vă stau la dispoziție...

— Încă nu, răspunse ofițerul, dar bagă de seamă ce faci. Se întoarse apoi spre oamenii săi. Să mergem! Nu mai avem ce căuta aici.

— Dar cine va curăța și va pune ordine în harababura asta? întrebă Vijaya arătînd spre ravagiile făcute.

— Asta nu-i treaba noastră! răsună răspunsul îmbufnat.

— Dar a cui treabă e? Oamenii dumitale au dat buzna aici ca o hoardă de sălbatici. E de datoria lor să facă curat.

— Măsoară-ți cuvintele! răcni ofițerul cu ochii injectați de furie. Uiți că vorbești cu poliția?

— Și ce dacă? i-o trînti Vijaya. Ce-ai să-mi faci? Ai să-mi străpungi pieptul cu un glonț sau pîntecele cu baioneta? Dacă nu-ți arăți bărbăția lovind o femeie, cum ai să justifici sarea străină pe care ți-o pui în bucate?

— Muierea asta trăncănește prea mult. Arestați-o! strigă ofițerul.

Patru polițiști se repeziră la ea cu bastoanele ridicate, dar Vijaya nu se clinti.

— Stați! strigă un alt polițist.

Șopti ceva la urechea șefului. Toți ochii se întoarseră spre pîntecele rotunjit al Vijayei.

— Nu face nimic, spuse conducătorul. Noi pe Abhay Kumar îl vrem, nu pe nesăbuita asta. Să mergem!

Un minut mai tîrziu, cordonul de polițiști se împrăștie și dubele polițienești o luară din loc.

Vijaya se uită la ceas. Era trei dimineața.

Capitolul XVI

Abhay, Deenabandhu și cele două femei reușiră să ajungă la gara Khapri abia pe la orele două. Cînd zăriră semaforul roșu, se simțiră parcă mai în siguranță. Dar aveau ceasuri întregi de așteptat pînă la sosirea trenului. Erau sleiți de puteri, dar mai cu seamă femeile. Cîteva minute mai tîrziu, Deenabandhu sforăia, iar una dintre femei îi ținea isonul. Dar Abhay și Shanta, fața care pusese întrebările la miting, nu puteau dormi. Shanta știa că peste trei ore urma să îl părăsească pe Abhay, dar nu știa cînd avea să îl mai revadă. Era studentă la Colegiul de fete din Nagpur. Tatăl ei murise în 1923, făcînd greva foamei în închisoare, arestat fiind în timpul Campaniei Satyagraha. Pe atunci, *Shanta* avea doar un an. Acum se aruncase în viitoarea Revoluției spre a-și răzbuna tatăl.

Auzise vorbindu-se mult despre Abhay. Participase la cîteva dezbateri universitare la care luase și el cuvîntul.

Cînd aflase despre declararea Revoluției la Bombay și despre arestarea lui Gandhi, se avîntase și ea în luptă, iar secretarul Congresului local o îndrumase spre Abhay. Venise la miting împreună cu o prietenă, înotînd prin noroaie și ploaie. Nutrea o mare admirație pentru Abhay. Simțea că dacă el i-ar fi cerut să se arunce în foc, ar fi făcut-o fără o clipă de șovăială.

Se auzi clopotul care vestea sosirea trenului. Shanta se întoarse Către Abhay:

— Ai vreun mesaj special pentru mine?

— Ți-am vorbit despre programul Revoluției...

— Da, dar altceva, nimic altceva...?

Abhay rămase pe gînduri.

— Dacă ai timp, treci pe la mine pe-acasă și ocupă-te de Vijaya. Nu știu pe unde voi fi eu cînd va sosi ceasul să nască...

— Fii liniștit, Abhay. Am un grup de voluntare care sînt gata să facă orice le-aș cere. Atîta timp cît sînt eu în viață, Vijaya n-are de ce să se teamă...

— Shanta, pe oameni ca tine mă pot bizui, răspunse Abhay privind-o emoționat.

Dar brusc, în fața ochilor îi apăru imaginea tristă, sfîșietoare, a Vijayei, așa cum îl urmărise în seara despărțirii. Își simți inima grea.

Trenul personal sosi și plecă spre Nagpur, ducînd cu sine pe cele două fete. Abhay rămase locului, privind cum luminița roșie din coada trenului se îndepărtează tot mai mult. Trenul acela se îndrepta către orașul lui, către căminul lui, pe cînd el trebuia să ia drumul opus. Își părăsea casa, pornind într-o lume străină, necunoscută. Drumul acestei lumi putea să-l ducă și la moarte, dar el îl va urma pînă la capăt, pînă la destinația finală. Își ridică *lathiul*.

— Haide să mergem, Deenabandhu. Trebuie să ajungem în satul vecin înainte de ivirea zorilor.

Capitolul XVII

Deenabandhu era un individ ciudat. Nu existase mișcare patriotică în urma căreia să nu zacă un an sau măcar șase luni în închisoare. În 1920, cînd Gandhi stîrnise prima răzvrătire nonviolentă, Deenabandhu avea doar șaisprezece ani. Dar își părăsise casa părintească, încălcase articolul 144 din Codul Penal care prevedea interzicerea manifestațiilor de masă, și nimerise la închisoare, unde timp de trei luni trebui să macine grîu. Cînd fu eliberat, sănătatea îi era șubrezită. În acele zile, închisoarea era un adevărat infern. Îi trebuiră șase luni pînă să se tămăduiască. Dar în 1923, Sardar Vallabhbhai Patel lansă la Nagpur campania

Satyagraha. Deenabandhu se pomeni luînd parte și la aceasta. În 1930 a fost din nou arestat în timp ce distribuia manifestele Congresului. În 1932 a fost condamnat la nouă luni închisoare. În 1940, cînd Vinoba Bhave lansă *Satyagraha* individuală, Deenabandhu se grăbi să participe și la aceasta.

În era cu neputință lui Deenabandhu să stea deoparte cînd îl chema goarna patriei. Părinții îl siliseră să se căsătorească, sperînd că o să-și bage mințile în cap și o să renunțe la ceea ce numeau ei „o viață de aventurier". Dar nici măcar farmecele unei femei nu îl puteră schimba. Deenabandhu avea o meserie — era ceasornicar. Ori de cîte ori avea însă loc o întrunire publică sau vreo manifestație, își lăsa baltă atelierul și i se alătura. De cîte ori vreun conducător era arestat, greva *hartal*, adică închiderea prăvăliilor în semn de protest, de la ușa lui începea. Era un foarte bun meseriaș și avea clienți bogați și influenți. Dar din pricina preocupărilor lui politice, ceasurile zăceau mult și bine nereparate. Însă atunci cînd lua Deenabandhu un ceas în mînă, nu mai era nevoie de o altă reparație.

Între anii 1924 și 1929, cînd a existat o perioadă de acalmie în activitatea politică și Gandhi a păstrat tăcere, tatăl lui Deenabandhu și-a trimis fiul la Bombay, ca ucenic la o firmă de ceasuri elvețiene. Deenabandhu s-a dovedit foarte priceput și sîrguincios, mai ales că în timpul uceniciei nu au avut loc mișcări patriotice. După întoarcere, în numai doi ani, și-a stabilit o frumoasă reputație. În această perioadă s-a și căsătorit. Părinții lui erau foarte bucuroși să-l vadă statornicit în viață și în meserie.

Doi sau trei ani mai tîrziu, amîndoi părinții au închis ochii. Singura lor supărare era că nu apucaseră să vadă un nepoțel, dar știau ei că și copiii aveau să vină la vremea potrivită.

Soarta voise însă ca lucrurile să se întîmple altminteri. Copiii au venit într-adevăr — doi sau trei — dar n-au trăit mult. Unul s-a născut mort, și ceilalți n-au apucat mai mult de trei luni. Laxmi, soția lui Deenabandhu, i-a plîns amarnic, dar el a mîngîiat-o:

— Laxmi, ce rost are să plîngi? Domnul ni i-a dat, Domnul ni i-a luat, asta a fost voia lui.

Dar aceste cuvinte, în loc s-o consoleze, i-au sporit durerea. Simțea că se încleștează în luptă cu o soartă nemiloasă, împotriva căreia nu putea face nimic. Muncea din greu, zi și noapte, și ținea gospodăria din cîștigurile subțiratece ale soțului ei.

Cea mai mare parte din timp, Deenabandhu lipsea de acasă. Odată cu înserarea, își închidea atelierul și se ducea drept la biroul Congresului. Acolo îndeplinea, cu entuziasm și devotament, orice sarcină se ivea. Activa ca umil voluntar. N-ar fi stat pe gînduri chiar dacă i s-ar fi cerut să mături sediul. Șeful corpului de voluntari avea o încredere nețărmurită în el. Știa că orice sarcină încredințată lui Deenabandhu putea fi considerată ca și îndeplinită. Un „da" al lui Deenabandhu era săpat în piatră. Nimic și nimeni nu l-ar fi clintit din hotărîrea lui.

În 1930, Deenabandhu se afla în fruntea procesiunii organizată în cinstea soldaților din regimentul Garhwal care refuzaseră să deschidă focul asupra compatrioților lor neînarmați. Poliția și armata opriră procesiunea, ai cărei membri rămaseră locului, lăsîndu-se cu toții pe vine. Polițiștii dădură un avertisment manifestanților cerîndu-le să se împrăștie, dar nimeni nu-i luă în seamă. Atunci polițiștii începură să-și pregătească baionetele și să-și încarce puștile. Călăreții se strînseră în front, gata să dea năvală peste oamenii cinchiți pe vine. Dar mulțimea de bărbați și femei, conduși de Deenabandhu, continuă să rămînă nemișcată, de parcă amenințarea se adresa altora. Deenbandhu țesea pe o mică roată de buzunar, cînta imnuri și striga lozinca — *Gandhiji ki jai!*[1] Nepăsarea și neînfricarea lui se dovediră contagioase, și mulțimea continua să stea ghemuită pe vine. Elanul polițiștilor se spulberă și, la miezul nopții, cînd ziua de protest luă practic sfîrșit, se risipiră și ei.

În ciuda isprăvilor lui, Deenabandhu nu era deloc trufaș. Părea a fi însăși imaginea modestiei și umi-

[1] Victorie lui Gandhi !

linței. Nu jinduia după onoruri, nu solicitase niciodată să fie numit în vreun comitet sau să facă parte din vreun juriu, nu tînjea după publicitate, nu se zbătea să fie fotografiat sau împodobit cu ghirlande. Cînd i se aduceau elogii, se făcea mic, simțindu-se stînjenit, și căuta să schimbe subiectul. Niciodată nu accepta nimic în schimbul muncii pe care o depunea pentru Congres. Și, cînd era antrenat în munca politică, uita de orice — forme, sete, casă, meserie, chiar și de el însuși.

Sărmana Laxmi! Îl aștepta la nesfîrșire, zile și nopți. Nu cunoștea altceva decît așteptarea, așteptarea... Uneori, bărbatul ei venea acasă în adîncul nopții. Era o femeie ciudată Laxmi, și, oricît i-ar fi fost de foame, nu punea nimic în gură pînă ce sosea soțul ei. Și nu s-ar fi atins de mîncare pînă nu își isprăvea el cina. De mii de ori îi ceruse Deenabandhu să nu îl mai aștepte.

— Trebuie să te hrănești, o povățuia el. Lasă-mi mie mîncarea acoperită și tu du-te și te culcă.

Dar Laxmi nu-l asculta. Îi răspundea:

— Tu muncești din greu, zi și noapte, fără hrană și fără strop de băutură, și-mi ceri să mănînc eu, care trîndăvesc toată ziulica în casă? Cum ar fi cu putință?

Zilnic aveau asemenea discuții. Deenabandhu îi dădea povețe, dar ea nu le asculta. Dar cînd, la lumina lividă a lămpii cu gaz, în tăcerea adîncă a nopții, își mîncau pîinea uscată, simțeau adevărata tihnă.

Laxmi își iubea din toată inima bărbatul, iar el îi răspundea cu aceleași sentimente. Pentru femeia aceea simplă, fără știință de carte, Deenabandhu era un fel de zeu. Știa că soțul ei își închinase întreaga viață și întreaga putere binelui patriei. Știa că nu-i pasă de bani, că, oricît le-ar fi ajuns cuțitul la os, n-ar fi renunțat la nici unul dintre serviciile gratuite pe care le făcea în slujba Congresului.

Uneori, vecinele o întrebau pe Laxmi:

— De ce nu-l mai strunești un pic? Dacă și-ar vedea de meserie ar cîștiga o avere și te-ar îmbrăca din cap pînă în picioare în aur. Dar soțul tău, cînd îl apuci, e sau la o manifestație sau la închisoare. Uită-te la tine, ai o viață de cerșetoare!

— Şi de ce să-l opresc? le întorcea Laxmi vorba. Nu-i de datoria unei femei să uite de ea însăşi pentru a-şi face soţul fericit? De ce să-l împiedic să ducă această activitate în care şi-a turnat tot sufletul? Ce-i rău în a-ţi închina viaţa pentru binele patriei? Nu fumează, nu bea, nu pierde bani la cărţi... Alţii se îmbată şi-şi snopesc nevestele în bătaie. Dar cînd Deenabandhu vine acasă, căminul meu dansează de bucurie, ca Vrindaban, unde revărsa muzică zeul Krishna. Dacă Domnul a fost atît de mărinimos cu mine, trebuie să sap eu groapa propriei mele fericiri? A, nu!

Vecinele se simţeau puse la punct, iar dragostea lui Laxmi pentru soţul ei nu cunoştea ofilire.

Într-o zi, Laxmi fu cuprinsă de muncile facerii. Născu un băiat, după ce-i muriseră la rînd două fetiţe. Îi plesnea inima de mîndrie şi fericire; nu-şi mai încăpea în piele, pînă şi cerul îi părea prea strîmt. Pruncul ajunse la patru luni şi Laxmi îşi revărsa întreaga-i inimă în iubirea pentru copil. Deenabandhu era recunoscător zeilor pentru că hărăziseră soţiei lui asemenea supremă binefacere.

— Doamne, se ruga el, ţine, de dragul ei, copilul ăsta în viaţă! Măcar acest din urmă copil!

Alături de copil, Laxmi nu-şi mai simţea singurătatea.

Cel de-al doilea război mondial mocnea sub spuză, iar Gandhi nu mai putea păstra tăcerea. Începea să cheme ţara la răzvrătire şi luptă. În asemenea împrejurări, era sigur că Deenabandhu va nimeri iar la închisoare, şi încă pe vreme îndelungată. Se părea că deţinuţii politici vor mucegăi în temniţă pînă avea să se termine războiul, şi nimeni nu putea să prevadă cît o să dureze — trei ani, patru, poate chiar mai mult. Şi ce avea să se facă sărmana Laxmi? Copilul urma să-i fie unicul tovarăş şi unica mîngîiere. De aceea se tot ruga Deenabandhu: „Ţine-i-l Doamne! Acum, că i l-ai dăruit, nu i-l lua şi pe ăsta îndărăt!".

Dar Dumnezeu era de altă părere.

Într-o dimineață, cînd Deenabandhu, după o gustare frugală, se duse la atelier, copilașul căzu bolnav. Laxmi își dădu seama că are febră și-și simți inima covîrșită. Chemă un medic din cartier care prescrise copilului două doze dintr-un praf oarecare și plecă. După vreo două ceasuri, Laxmi trimise să-l cheme pe Deenabandhu de la atelier, dar i se aduse răspuns că ușa era încuiată și soțul ei de negăsit.

Era ziua de 13 aprilie 1942. Orașul sărbătorea cu entuziasm ziua de Jallianwala Bagh. Tensiunea maselor era în creștere, semne de furtună pluteau în atmosferă, se presimțea apropierea unei noi bătălii pentru libertate. Mii de oameni participau la procesiuni, mulțimea se îmbulzea la mitinguri, oratorii publici lansau discursuri incendiare, care atîțau poporul.

De la sine înțeles că în asemenea climat entuziasmul lui Deenabandhu depășea orice margini. Întreaga zi, acompaniat de ropotul tobelor, nu osteni să facă cunoscut programul manifestației, astfel ca tot omul să-l poată cunoaște și să participe la acțiune. Odată cu căderea serii, orașul fu martor la una dintre cele mai grandioase procesiuni. Pînă și liderii Congresului au fost surprinși. Convoiul a fost atît de lung și de masiv, încît procesiunea a luat sfîrșit la ora nouă treizeci în loc de șapte treizeci, culminînd într-un gigantic miting de masă, în cursul căruia izbucniră discursuri înflăcărate, lozincile străpunseră cerurile, cîntecele patriotice vibrară în noaptea care le reverbera ecourile.

Deenabandhu ajunse acasă la unu și jumătate noaptea. O găsi pe Laxmi jelind amarnic ; văicărelile ei spintecau liniștea nopții, și îi sfîșiau inima. Două sau trei vecine se străduiau să-i aducă alinare. În fața ei, pe jos, învelit în cîrpe murdare, zăcea copilul — nemișcat și neînsuflețit.

Un ceas mai tîrziu, cînd Deenabandhu se întoarse de la cimitir, unde efectuase ultimele ritualuri pentru fiul său mort, o găsi pe Laxmi dormind pe podea — un somn al durerii și al sfîrșelii — cu lacrimile încă neuscate pe obraji.

I se rupea inima de mila ei. Ce mîngîiere avea această nefericită femeie? Nici hrană ca lumea, nici veşminte, nici podoabe. O luptă continuă pentru a izbuti să unească cele două capete. Adora copiii şi, de îndată ce-i avea, trebuia să-i şi piardă. Şi ce-i putuse oferi el? Prins de activitatea lui, nu dădea pe acasă cu orele, cu zilele, cu săptămînile. Şi totuşi, femeia asta nu se văita — ciudată femie, gata oricînd să jertfească totul pentru fericirea lui. Chiar dacă stătea douăzeci şi patru, sau treizeci şi şase de ore nemîncată, n-ar fi atins merindele înainte de întoarcerea lui; dacă-i aducea acasă zece rupii sau zece bănuţi, părea să-i fie totuna. Se identificase întru totul cu viaţa lui. Numai Dumnezeu ştia cum de reuşeşte ea s-o scoată la capăt cu gospodăria.

Deenabandhu rămase locului, privindu-i faţa sleită, brăzdată de lacrimi, trasă de suferinţă; şi îşi înclină capul în faţa ei, în semn de reverenţă.

Fără zgomot, Deenabandhu înălţă capacul roţii de ţesut, dar în clipa în care începu să o învîrtească Laxmi deschise ochii şi, stingherită, se ridică în capul oaselor.

— Cînd te-ai întors? întrebă ea. Eşti de mult aici?

— Nu, abia am intrat. Tocmai mă aşezasem la roată şi te-ai deşteptat.

Blestemată să fiu cu somnul meu cu tot, se dojeni singură.

— Eşti ostenită. Du-te şi te culcă.

— Nu, nu. O să aprind cuptorul şi-am să-ţi pregătesc nişte orez. Ai flămînzit toată ziua.

— Nu pot să mănînc. Dar dacă vrei, am să prepar eu mîncarea.

— Nici eu nu pot mînca.

—. Atunci, renunţă. Du-te şi te culcă.

— Şi tu?

— O să ţes un timp. Ziua ta de naştere cade de *Panchami*. Vreau să ţes nişte pînză. Bhaddu, croitorul, mi-a făgăduit să-ţi facă un *sari* în douăzeci şi patru de ore.

Laxmi aşternu o rogojină de bambus pe jos, alături de soţul ei, şi se întinse. Deenbandhu îi luă capul în poală şi o dezmierdă. Laxmi închise ochii, fără să spună

un cuvînt. Durerea părea să se volatilizeze. O liniște adîncă, un sentiment de resemnare mută îi luară locul.

Roata de țesut începu să toarcă încetișor. În ritmul ei, Deenabandhu îngînă cuvintele unui cîntec revoluționar: *Iubirea pentru patria-mumă e podoaba sufletelor noastre. Pe care nimeni în lume nu ne-o poate răpi.*

Capitolul XVIII

— Ce se întîmplă cu *Bade*[1]? Și-a pus în gînd să mă nenorocească? se adresă magistratul Choudhary soției sale, de îndată ce se întoarse de la tribunal.

— Ce vorbe mai sînt astea? Ce-a făcut *Bade*?

Niciodată nu-l văzuse pe soțul ei atît de tulburat.

— E în fruntea manifestației studențești. Nu știe, netrebnicul, că procesiunile în oraș sînt interzise prin articolul 144? Oricine încalcă legea trebuie arestat, așa că influența mea nu-i poate ajuta la nimic.

Domnul Choudhary era magistratul-șef al orașului. De cînd cu izbucnirea răscoalei, avusese mult de furcă, pentru că, independent de însărcinările sale judecătorești, trebuia să se deplaseze noaptea pentru efectuarea de percheziții și arestări, și să facă parte din patrulele de noapte, organizate în vederea prevenirii tulburărilor. Acolo unde întîlnea demonstrații sau agitații de masă, avea obligația să ordone șarje cu bastoanele polițienești, uneori chiar trageri, pentru a menține controlul asupra mulțimii. Uneori, de cînd se îmbrăca dimineața, nu mai avea timp să se schimbe pînă a doua zi în zori, cînd se întorcea acasă.

Erau vremuri anormale și trebuia să muncească sub o perpetuă încordare. În cei douăzeci de ani de slujbă

[1] Fiul cel mai mare.

înăbușisè multe răscoale hindu-musulmane, și trebuise să facă față multor situații dificile ; dar, în toată cariera sa nu avusese de-a face cu asemenea probleme ca acum. Dispozițiile guvernamentale erau atît de stricte, încît nimeni nu își putea îngădui cea mai vagă libertate de interpretare. Și-apoi cel mai bun prieten te putea oricînd denunța.

Pînă atunci, totul se desfășurase în ordine. Dar din clipa în care primi informații, din surse polițienești, că fiul său mai vîrstnic, Mahendra, urma să conducă demonstrația studenților, domnul Choudhary își încuie în grabă documentele și alergă alarmat de la tribunal acasă, ca și cum nevastă-sa era singura răspunzătoare de purtarea fiului lor.

— Dacă ia parte la demonstrație, o să fie arestat. Ce pot eu să-i fac ? Și fiica judecătorului Gupta demonstrează, și am auzit că aseară a fost arestat fiul viceprefectului Pande, îl consolă doamna Choudhary.

— Cine ți-a spus asta ? întrebă magistratul uluit.

— Soția șefului poliției. Chiar soțul ei l-a arestat pe fiul lui Pande.

— S-ar zice că știi mai mult decît mine. Iar dacă *Bade* va fi arestat, guvernatorul se va îndoi de loialitatea mea. Oare n-or să creadă că eu i-am dat încuviințarea băiatului ?

— În fiecare familie e aceeași poveste. Cine-i poate opri pe tineri ? Cînd Mahendra a plecat, mi-a cerut să-ți comunic că pleacă definitiv. Ce puteam face ?

— Mahendra e un tînăr ciudat. Cel mic e mai realist, comentă domnul Choudhary.

— Realist ? Abia dacă deschide gura, de-asta pare realist. Dar pe mine m-a anunțat că dacă *Bade* va fi arestat, va merge și el pe urmele fratelui lui. Ce puteam să-i răspund ?

— Oh, bunule Shiva ! M-au nenorocit ! Cum îl pot convinge pe guvernator că fiii mei nu ascultă de mine ? se tînguia exasperat domnul Choudhary.

— Nici de mine nu ascultă. Ei nu ascultă decît de Abhay Kumar.

— Abhay Kumar! strigă magistratul Choudhary înlemnit, de parcă s-ar fi aflat față în față cu un nelegiuit de proscris. S-a emis un mandat de arestare împotriva lui — pe temeiuri foarte grave. S-au dat dispoziții ca, în cazul cînd opune rezistență la arestare, să fie împușcat, adăugă el sec.

— O, Dumnezeule! Dispoziții să fie împușcat! strigă doamna Choudhary cuprinsă de panică. Dar ce-a făcut, bietul băiat, ca să merite asemenea soartă? E un băiat bun, un tînăr atît de chipeș... Îl întîlneam mereu cînd dădea meditații băieților. Îi trata ca pe propriii lui frați, iar mie îmi spunea „mamă". Ce-a făcut de vor să-l împuște?

— El e cel care a transportat manifestele de la Bombay, împrăștiind peste tot focul ăsta afurisit. Prin discursurile lui a ridicat voluntarii la acțiune. În oraș a fost ucis un polițist, iar satele din jurul rîului Wardha, de unde se raportează prezența lui, s-au răsculat unul după altul. Se pare că au avut loc și încăierări sîngeroase pe-acolo, explică magistratul.

— El n-ar putea să facă rău unei muște, protestă doamna Choudhary, darmite să incite la omor. Nu, trebuie să fie o greșeală la mijloc. Dacă vrei să spînzuri un om nevinovat, pune-i o etichetă falsă în spinare, și atunci ai o scuză ca să-l spînzuri.

— Ce tot vorbești acolo? Și astea le știi tot de la nevasta șefului poliției?

— O, nu, nu! strigă doamna Choudhary, plesnindu-și obrajii în semn de căință pentru cele spuse.

Soțul era uimit de atitudinea ei. Doamna Choudhary se repezi la altarul familiei și aprinse o candelă și cîteva mirodenii în fața zeității casnice.

— Oh, Mamă! Fă ca cele ce-am auzit despre Abhay Kumar să fie neadevărate! Ocrotește-l Mamă, te implor, ocrotește-l!

Își simțea gîtlejul sugrumat de emoție.

Capitolul XIX

Flăcările Revoluției depășiseră hotarele orașelor și cuprinseseră satele. La țară, ca și la oraș, vestea evenimentelor de la Bombay provocase izbucniri și spiritul revoltei pusese stăpînire pe mic și mare.

Nemulțumirile iscate de dominația străină își lăsaseră de mult pecetea asupra satelor dar de un veac și jumătate ura mocnea latent sub călcîiul ocupanților britanici. Aparent, talpa cizmei strivise scînteia, dar cea mai mică provocare o aținta din nou. Chemarea însuflețită a Revoluției din august a readus cadavrul la viață, iar oamenii de lut s-au prefăcut în eroi. Fiecare nutrea convingerea că aceasta va fi ultima luptă pentru independență. Orice era de făcut, aici și acum se va înfăptui. Și dacă trebuiau să moară, acum le venise sorocul. Era ultima lor șansă.

Abhay Kumar credea cu tărie că Gandhi e cel chemat să cucerească independența Indiei pe calea Revoluției sale nonviolente. Și dacă India își va cîștiga libertatea, exemplul ei va deștepta speranța în inimile tuturor popoarelor înrobite și îngenuncheate, care, la rîndul lor, vor ști să găsească o cale și puterea de a-și frînge lanțurile. Și poate, astfel, se va pregăti terenul pentru statornicirea păcii și frăției între popoare.

Animat de asemenea gînduri, Abhay muncea din greu pentru a conduce și canaliza mișcarea pe făgașul nonviolenței, dar cum Revoluția nu mai era opera unui anumit partid, așa cum se întîmplase în 1940—41 cînd *Satyagraha* individuală se limitase doar la Congres, toată lumea, indiferent de crezul politic, era liberă să ia parte. Era o Revoluție Populară. Partidul care propaga revoluția armată lupta cot la cot cu ei, incitînd masele să captureze depozitele de muniții, să arunce în aer podurile de cale ferată, să-i distrugă pe tirani. Existau provincii care, sub influența lui Gandhi, se mărgineau la activitatea nonviolentă, și altele care acționau conform cu principiile revoluției armate. Poliția și armata înconjuraseră diferitele centre, și strîngeau zilnic cercul, în efortul

de a lichida forţele rebele. Erau înarmaţi cu mitraliere şi primiseră ordinul ca la cea mai mică rezistenţă să tragă în mulţime. Urmăreau să semene panica în rîndurile maselor şi să le descurajeze. Nu exista alt mijloc de menţinere a dominaţiei britanice în India şi de a asigura sprijinirea efortului de război. Odată ce moralul maselor s-ar prăbuşi, odată ce s-ar înstăpîni defetismul şi simţul de frustrare, partida ar fi cîştigată.

•

Capitolul XX

Satul Ghughri trepida de entuziasm. Era un sat a cărui populaţie se remarca printr-o conştiinţă politică deosebit de trează şi, acum, spiritul Revoluţiei însufleţea pe fiecare cetăţean în parte. Întregul sat, cu cele două mii cinci sute de suflete care îl locuiau, părea un ecou viu al strigătului — *Acţiune sau moarte!* În Ghughri erau un post de poliţie, un oficiu poştal, o şcoală primară şi alte instituţii publice. În ce priveşte însă deşteptarea conştiinţei naţionale, aşa cum s-a arătat, Ghughri o luase înaintea multor *tahsil* sau centre districtuale. Nu exista casă pe faţada căreia să nu fîlfîie steagul naţional sau în care să nu stea la loc de cinste portretul lui Gandhi. Mai avea satul şi o trupă de muzicanţi care cîntau imnuri sacre şi patriotice, acompaniindu-se cu un armonium, o *tabla*, o *tanpura* şi o *manjira*.

Ca multe alte sate din împrejurimi, Ghughri îşi avea personajul său legendar în viaţă, un fel de sfînt patriot, pe nume Baba Manavdas, foarte respectat de toţi. Baba Manavdas era un *sadhu* care propovăduia cuvîntul Domnului, odată cu mesajul umanitar al salvării patriei. Credincios tradiţiei lui Swami Vivekananda, el susţinea că Absolutul Infinit se concretizează în inima fiinţei umane finite, şi, prin urmare, singura cale de a te apropia de Absolut este de a sluji binele omului. Şi cînd intona el imnuri, însoţindu-şi cîntul cu sunete de *khanjadi*, întreaga asistenţă se unduia şi tălăzuia în

ritm. Cuvintele cîntecelor sale erau atît de simple, încît mergeau omului drept la inimă.

Baba Manavdas gîndea că *bhakti,* devoțiunea, pășește mînă în mînă cu *karma,* acțiunea, de aceea discipolii săi nu puteau fi niciodată văzuți izolîndu-se în trîndăvie, sau în contemplare, avînd frunțile unse cu pastă de lemn de santal. Dimpotrivă, întotdeauna îi găseai în plină activitate în mijlocul maselor, cu mături în mîini, cutii cu medicamente indigene, ori creioane de plumb, gata să se ocupe de curățenia satului, de îngrijirea celor bolnavi, de răspîndirea slovei printre analfabeți.

Baba Manavdas nutrea pentru Gandhi aceeași încredere nestăvilită ca și Abhay Kumar. Dar Baba nu se interesa de tîrgurile politice, ci urmărea doar munca folositoare, constructivă, în slujba omului și a patriei; era calea lui de a sluji divinitatea. Nu era instruit, în sensul modern al noțiunii, dar cuvîntările sale nu trădau niciodată acest lucru. Pentru că gîndurile îi țîșneau de-a dreptul din fîntîna experienței și a intuiției. Glasul îi era domol și mîngîietor, inima-i revărsa numai milă. Era însăși întruchiparea modestiei. Nu-i de mirare că oricine îl cunoștea îi și devenea discipol, purtîndu-i adîncă venerație.

Era într-o marți, zi de *bhajan,* și satul Ghughri întocmise programul de imnuri pe care urma să le cînte Baba Manavdas. Ceremonia începu la ceasurile nouă seara. Veniseră oameni din peste zece sate, de prin împrejurimi, și se îngrămădeau cu toții, claie peste grămadă, femei, bărbați, copii și bătrîni, ca să asculte muzica acestui *sadhu.*

Cu o zi înainte, poliția deschisese focul într-un sat învecinat, și un țăran, pe nume Fagoo, fusese ucis. Se răspîndise zvonul că ar fi fost maltratate și niște femei. Durerea și furia pluteau în aer. Vestea uciderii brutale a lui Fagoo se întinsese ca focul printre uscăciuni, pentru că acest țăran, suflet simplu și blajin, era îndrăgit de toți. Era și el un discipol al lui Baba. Consătenii. cu inimile împietrite de durere, se strîngeau acum în jurul lui Baba, ca să-și mai uite amărăciunea la auzul *bhajanului* și să absoarbă tărie și alinare din

acordurile cînturilor sacre. Printre ei se afla și bătrîna mamă a lui Fagoo. Vîrsta și necazurile îi înțepeniseră picioarele, și nu se mai putea urni din loc. Fusese purtată pînă aici pe umerii a doi țărani tineri și vînjoși. Dar lacrimile-i șiroiau pe obraji. Fagoo era singurul ei fecior. Biata bătrînă blestema cîrmuirea străină care răpise viața fiului ei nevinovat. De îndată ce poposi pe *bhajan pandal,* prin mulțime se răspîndi un murmur:

— Mama lui Fagoo...

Și ochii tuturor femeilor și bărbaților se umeziră. Femeile mai cu seamă erau foarte mișcate. Baba Manavdas se ridică pentru a o cinsti pe bătrîna mamă a martirului. Infirma fu purtată la marginea podiumului, și Baba se înclină ca să-i atingă picioarele.

— Mamă, trebuie să fii fericită că fiul tău și-a dat viața pentru patrie. Ești o mamă viteză. Domnul să te binecuvînteze!

În noaptea aceea, Baba Manavdas a cîntat mai frumos ca oricînd. Îl ascultau cu toții ca vrăjiți. Întotdeauna, cînd intona imnuri, Baba părea să uite de sine și să se dăruiască întru totul cîntului, dar în acea noapte, întrecîndu-se pe el însuși, cînta și dansa ca un posedat. Modulații vibrante, tulburătoare, se desprindeau de pe buzele lui, comunicînd ascultătorilor intensa-i emoție.

Cînta popularul cîntec al Sfîntului Soordas:

O, Girdhari![1] *ocrotește-ne onoarea*
Și ne întărește legămîntul...

Baba își topea inima în această invocație către zeu. Îi cerea să ocrotească India în ceasul de restriște cînd poporul geme sub călcîiul împilației străine, cînd bărbații sînt înlănțuiți și femeile lipsite de apărare.

Așa cum ai izbăvit onoarea lui Draupadi
Oprindu-i pe cei ce voiau s-o dezgolească în plină
Curte...

[1] Zeul Krishna.

În fața tuturor ochilor păru să se înfiripe scena petrecută la Curtea regilor Kaurava, cînd tiranicul prinț Dusshasana o supusese pe Draupadi rușinii și umilinței de a se dezbrăca în fața tuturor, în timp ce soțul ei privea neputincios. Draupadi și-a înălțat ultima rugă către Zeul Krishna, care i-a venit în ajutor.

Baba Manavdas își trimitea chemarea cutremurătoare către ceruri, cîntînd:

Mîntuiește-ne, Doamne, de rușine, tot astfel și pe noi,
Căci cine altul ne e ocrotitor?

Toți cei de față se simțeau răscoliți, pluteau parcă într-un ocean de emoții, în care amărăciunile și umilințele se desprindeau de ei, lăsîndu-se în străfunduri. Pînă și mama lui Fagoo își șterse lacrimile și își uni glasul în cor. Inimile cotropite de tristețe păreau să se înalțe din nou, iar oamenii simțeau că, în ciuda întemnițării lui Gandhi, conducătorul lor drag, nu erau singuri. Și, în timp ce *bhajanul* le picura balsam în suflete, Baba Manavdas începu un alt cîntec:

De ce v-ați cufundat în somn, voi, fii ai Nepăsării?
Să sune Deșteptarea! Bărbați, treziți-vă!

Părea că Baba îi cheamă la acțiune. Repetară în cor strigătul lui:

De ce v-ați cufundat în somn, voi, fii ai Nepăsării?
Să sune Deșteptarea! Bărbați, treziți-vă!

Vocea i se ridică tunătoare, ca un torent de munte, iar al său *khanjadi* răsuna acum ca tobele lui Shiva. Părea că, într-adevăr, poporul se deșteaptă din amorțire și se pregătește să se ridice la acțiune.

Baba își urmă cîntecul:

Deșteptați-vă precum Dhruva și Pralhad;
Dhruva a pășit în nemurire, iar Pralhad ca rege a fost încoronat.

Mai îngînă cîteva versuri, după care încheie :

Şi nu uitaţi că-n zori veţi porni iar înainte !

Ultimul imn pe care îl cîntă fu cel al Sfîntului Anandaghan, în *Bhairavi raga,* care glăsuia :

Am păşit în nemurire, de noi, toţi îşi vor aduce aminte.

Încheie cu *Ramdhun,* cerînd întregii asistenţe să repete :

Raghupati Raghava Rajaram, patit pavan Seetaram.

Şi repetară cu toţii cuvintele în cor. Glasurile bărbăteşti pline, vibrînde, ale ţăranilor, îmbinîndu-se în intonarea corului *Ramdhun,* vădeau înflăcărarea şi înălţarea care izvorîseră din patru ceasuri de muzică sacră.

Mai prelungiră cîntatul o jumătate de oră. Ritmul se înteţea în fiece minut. Instrumentele *manjira, khanjadi,* şi *mridang* ţineau ison corului, al cărui ritm era susţinut prin sacadate bătăi din palme. În acele momente de însufleţire, oamenii uitau cine sînt şi ce fac. Uitau de tot ce îi înconjura şi nu vedeau în faţa ochilor nimic altceva decît imaginea lui Baba Manavdas, cu ochii închişi, cufundat în cîntec. Nu mai vedeau nimic decît barba lui căruntă, vîrstată de fire negre, ghirlandele de flori şi colanele de mătănii care îi înconjurau gîtul, zdrenţele lui de cerşetor, galbene ca şofranul. Încercau senzaţia unei viziuni.

De îndată ce corul se încheie, cerul se cutremură de strigătele — *Slavă zeului Krishna, Regelui Rama, Slavă Mamei India ! Jai ! Jai ! Jai !*

Niciodată *bhajanul* lui Baba nu-şi trimisese acordurile pînă la asemenea înălţimi.

În zori, cînd ţăranii abia ajunseseră în satele lor, se răspîndi vestea că, la un ceas după terminarea programului, poliţia şi forţele armate împresuraseră satul Ghughri, şi îl arestaseră pe Baba Manavdas, expediindu-l la închisoarea distriotuală.

Capitolul XXI

Brusca arestare a lui Baba Manavdas provocă multă neliniște și agitație. Cu o zi înainte omorîrea lui Fagoo, iar acum arestarea lui Baba! Guvernămîntul nu mai cunoștea nici lege, nici credință. Și poporul trebuia să stea cu mîinile-n sîn? Să vedem cine-o să mai poată rămîne supus? Deșteptați-vă, prieteni! Acțiune sau moarte!

Tinerii din Ghughri se răzvrătiră toți ca unul. *Patelul*, adică reprezentantul guvernamental din sat încercă să-i potolească; de asemenea, bătrînul preot brahmin al satului, care prezida feluritele ritualuri, îi sfătui la rîndul său să fie prevăzători. Și vreo doi cetățeni mai vîrstnici îi preveniră împotriva unor acțiuni pripite. Erau vremuri deosebit de grele, ziceau ei, nu trebuia acționat fără o matură chibzuință. Dar tinerii nu aveau de gînd să le dea ascultare. Ce li se putea întîmpla mai rău decît să fie spînzurați? N-au decît să-i spînzure! La urma urmei, o viață are omul, fie că și-o dă mai devreme sau mai tîrziu. Și dacă își vor da viața în acest chip, se vor găsi măcar cîțiva care să țină minte că muriseră pentru patrie.

Aceste răspunsuri au fost de-ajuns ca să-i amuțească pe *patel*, pe predicator, pe cetățenii mai vîrstnici. Ce mai puteai spune în fața unei asemenea hotărîri?

În acea zi, Abhay Kumar își ducea campania de lămurire într-un sat aflat la șapte mile de Ghughri. Cînd află că populația din sat era atîțată din pricina arestării lui Baba Manavdas, îi spuse lui Deenabandhu:

— Să mergem de îndată la Ghughri. Datoria noastră este să fim acolo.

— Probabil că satul e împresurat de poliție și armată. N-ai să te poți strecura neobservat. Ce rost are să te arunci de-a dreptul în gura leului? Știi bine că autoritățile răscolesc cerul și pămîntul ca să dea de tine.

— N-au decît! Dar dacă oamenii din Ghughri nu vor acționa sub control, o să iasă un dezastru. Trebuie

să-i îndrumăm. Energia lor trebuie canalizată în direcția cea bună.

Deenabandhu făcu rost de doi căluți. Țăranii îl cunoșteau bine pe Deenabandhu și cu toții auziseră de Abhay, așa că, de pretutindeni, le veniră în ajutor. Se împliniseră două săptămîni de cînd Abhay plecase de acasă. Nu avusese răgaz nici să se radă și barba îi crescuse, dar auzind că fuseseră organizate forțe speciale polițienești pentru a-i da de urmă, hotărîse să-și lase barba mare, ca să fie mai greu de recunoscut. Era un tînăr chipeș și sănătos, iar barba neagră îl făcea să arate ca un *sadhu.*

Oamenii din Ghughri îl primiră cu brațele deschise.

Cînd ajunse în sat, află că poliția plecase cu cîteva ore înainte, împreună cu Baba Manavdas. Dar comandantul postului local de poliție se afla acolo, împreună cu inspectorul de teren Baburam, sosit în tură de inspecție. În *thana* nu se aflau decît opt polițiști. Inspectorul de teren Baburam, dîndu-și seama de neliniștea crescîndă a maselor, trimisese un polițist să ceară întăriri de la Comandamentul districtual, al cărui șef dăduse dispoziții unui subaltern al său să se deplaseze la Ghughri. De îndată ce sosi, întovărășit de un *tahsildar* și doi *chaprasi,* se dusese direct la casa de odihnă a Departamentului Lucrărilor Publice, pentru a se recrea pînă la sosirea întăririlor polițienești.

Capitolul XXII

Abhay și Deenabandhu se întîlniră cu vreo doisprezece dintre cetățenii mai de vază ai satului Ghughri. Căpetenia satului le vorbi astfel:

— Spune-ne, Abhay, ce trebuie să facem. Sîntem gata de orice, nu-i așa, Soma ? și ceru confirmarea unuia dintre săteni.

— Sîntem gata să ne aruncăm în foc, răspunse Soma și, ca un ecou, spusa lui fu întărită de toți ceilalți.

— Nu trebuie să ne aruncăm în foc fără nici un rost, replică Abhay. Trebuie să facem numai ceea ce servește bunei desfășurări a cauzei Revoluției. Și numai cînd va fi necesar să ne aruncăm în foc, atunci o vom face.

— Ba nu, se împotrivi căpetenia satului. Astăzi vom da foc așezămîntului administrației britanice și, de va fi nevoie, vom pieri și noi în flăcări. L-au ucis pe bietul Fagoo și ne-au insultat femeile. Acum l-au arestat pe Baba Manavdas. Și vrei să le acceptăm pe toate stînd cu mîinile-n sîn? Încă nu ne-a pierit bărbăția.

— Bineînțeles că nu. Nu vă cere nimeni să stați cu mîinile-n sîn. Trebuie să opuneți rezistență. Trebuie să faceți totul pentru a paraliza guvernul britanic.

— Sîntem hotărîți să capturăm postul de poliție. Și dacă polițiștii opun rezistență, dăm foc clădirii.

— Ați face mai bine să dați foc documentelor guvernamentale din *thana*, și nu zidurilor. Altfel înseamnă ca și oamenii să ardă de vii.

— Și ce? protestă Soma cnoitorul. Ei nu l-au omorît pe Fagoo pe deageaba? Moartea lui nu cere răzbunare? Și pe Baba de ce l-au zvîrlit în închisoare? Ce-a făcut bietul de el? Ce alta decît să se roage și să cînte imnuri? Socotește oare guvernul că a cînta e o crimă? Nu, așa ceva nu poate să treacă cu una cu două. Atîta timp cît poliția acceptă asemenea samavolnicii, noi nu putem avea liniște.

— Nu în acest fel trebuie să vă răzbunați. Dacă sînteți vrednici discipoli ai lui Gandhi, veți da foc documentelor, veți soma poliția să vă predea uniformele și le veți arde. Pentru că acestea sînt simbolul puterii străine. După aceea veți înălța steagul național pe sediul polițienesc. Aceasta va fi victoria și răzbunarea voastră. Dacă veți prelua postul de poliție și-l veți ține sub control măcar un ceas, tot înseamnă că v-ați afirmat suveranitatea. Dînșii, desigur, îl vor lua înapoi cu pușcile și baionetele, dar va însemna că au luat cu forța ceea ce nu le aparține.

Unii au înțeles ce le cerea Abhay, alții nu. Soma ceru o lămurire:

— Și dacă poliția rezistă?

— Nu încape nici o îndoială că vor rezista. Dar voi trebuie să mergeți înainte, înfrîngîndu-le rezistența, și să ocupați *thana*. Or să tragă în voi, și veți avea morți și răniți. Va trebui totuși să mergeți înainte. Dar, odată ce veți ocupa *thana*, înseamnă că ați izbîndit și că sacrificiile voastre n-au fost zadarnice. Dacă înaintați cu calm, victoria e sigură. Cînd or să vă vadă înaintînd, polițiștii sau or să-și folosească toate gloanțele, sau or să arunce armele. Și dacă se va întîmpla acest din urmă lucru, dacă se petrece o prefacere în inimile slujitorilor indieni ai puterii străine, britanicii nu-și vor mai putea menține aici dominația. Iată scopul revoluției nonviolente.

— Abhay, noi vom face tot posibilul să opunem rezistență pasivă, spuse căpetenia, dar dacă polițiștii trag, nu-ți pot făgădui nimic. Oamenii sînt foarte ațîțați. E cu neputință să-i ținem sub control.

— Atunci, vin și eu cu voi. Orice s-ar întîmpla, sînt de partea voastră. Vom face tot ce ne stă în puteri ca să ținem sus stindardul lui Gandhi.

— Asta nu, Abhay! Nu te putem lăsa să vii cu noi. Tot ce se va întîmpla, va fi înfăptuit de cetățenii din Ghughri. Nu-ți vom îngădui să-ți riști viața de dragul satului nostru, protestă căpetenia și ceilalți încuviințară.

— Care-i riscul? întrebă Abhay. În fond, cu toții trebuie să riscăm. Cine nu-i în primejdie cînd întreaga țară e un imens cîmp de luptă?

— De acord, încuviință Soma. Dar dacă ți se întîmplă ceva, vina o să cadă pe satul Ghughri. Noi ți-am ascultat sfaturile. Ascultă-l acum și tu pe-al nostru. Părăsește satul! Pleacă prin valea Sonaghat. O să-ți dăm ceva făină și orez, și ai să-ți cauți adăpost în vreo peșteră.

— Soma are dreptate, îi întări spusele un sătean mai copt. Cu cît o să plecați mai repede, tu și Deenabandhu, cu atît o să ne ușurați povara de pe cuget.

Înainte ca Abhay să fi putut măcar protesta, un voluntar le aduse două traiste cu merinde și alți doi căluți. Și atît el cît și Deenabandhu fură pur și simplu goniți din sat, de teama ca nu cumva să pice în ghearele poliției.

Capitolul XXIII

De cînd se știa pe lume, satul Ghughri nu mai fusese martorul unei asemenea grandioase procesiuni. În frunte mergea un grup de tineri, cea mai mare parte dintre ei discipoli ai lui Baba Manavdas. Dar femeile se luau la întrecere în număr cu bărbații. Cîteva mame își purtau pruncii în brațe, cu toate că fruntașii satului le povățuiseră să nu ia parte la demonstrație.

— Rămîneți acasă, prietene dragi! S-ar putea ca poliția să tragă. Lăsați bărbații să înfrunte gloanțele!

Femeile însă nu se dăduseră bătute.

— Dacă Fagoo a putut să moară, putem muri și noi. Trebuie să fim alături de voi chiar și la primejdie. Și nu ne putem lăsa copiii singuri, căci, dacă ne despărțim, cine știe cînd îi vom mai revedea. Ce ni se întîmplă nouă trebuie să li se întîmple și lor.

— Lăsați-le să ne însoțească, interveni Soma. Ele sînt mamele noastre, simboluri ale zeiței care ocrotește Pămîntul. Ne vor fi izvor de curaj și nu de slăbiciune. Cu ele de față, nici unul dintre noi nu va cuteza să fugă. Să ne însoțească!

La ceasurile nouă dimineața, procesiunea vuia ca o vijelie sălbatică. Nenumărate steaguri naționale și placarde străpungeau văzduhul, ca o pădure răsărită din talazuri. Pe unele se putea citi — *Opera începută în 1857 va fi desăvîrșită în 1942*, pe altele — *Trăiască India!*, iar pe multe — *Acțiune sau moarte!*

O parte dintre oameni își luaseră cu ei *lathi*, și cînd căpetenia satului încercase să-i convingă că nu vor avea nevoie de ele, îi răspunseseră:

— Cum să le lăsăm deoparte ? Ele țin de noi, ca și pînza care ne învelește șalele. Le purtăm întotdeauna, de ce să le lăsăm de astă dată la o parte ? Dacă nu ne provoacă nimeni, nu le vom folosi — Îți făgăduim.

— Dacă se vor mulțumi să ne aresteze, n-o să le folosim. Dar dacă se ating de femeile noastre, va fi vai și amar de ei. Or să simtă atunci puterea mea de atlet antrenat în *akhada,* interveni morocănos Bholanath, președinte la Hanuman Akhada, Institutul de cultură fizică, răsucindu-și mustățile lungi.

Căpetenia satului mirosi primejdia.

— *Bhola Thakur,* i se adresă el, procesiunea noastră trebuie să fie pașnică și nonviolentă. Trebuie să fim gata să murim, nu să ucidem. N-au decît să deschidă focul sau o șarjă de *lathi*... Noi nu le vom răspunde. Gandhi a spus...

— Gandhi a spus *Acțiune sau moarte !* Tu privești numai la partea de moarte, iar noi la cea de acțiune. Și vom acționa ! Pînă atunci nu vom avea liniște, replică Bholanath.

— A acționa înseamnă a dobîndi libertatea. *Pînă atunci* nu vom avea liniște. A acționa nu înseamnă a te lăsa tîrît în violențe și vărsări de sînge, argumentă căpetenia.

Glasul lui Soma tună îndărătul lor :

— Ce tot trăncăniți acolo, *Mukhiaji ?* Procesiunea e gata să pornească, oamenii freamătă de nerăbdare. Să pornim !

Strigătele și uralele spintecară văzduhul.

— *Bharat Mata ki jai !* Trăiască Mama India !

— India e a indienilor !

— Acțiune sau moarte !

— Înainte, tineret, înainte !

Convoiul începu să înainteze lent. Grupul din frunte porni să cînte :

Nu ridicați un deget; învățați să muriți !

Dar o ceată de voluntari, conduși de Bholanath, atletul, porniră să cînte la rîndul lor :

Mamă, vopsește-mi veșmîntul în roșu
Așa cum îl purta Bhagat Singh cînd bomba aruncă;
Mamă, vopsește-mi veșmîntul în roșu!

Procesiunea se îndrepta către postul de poliție, cocoțat pe un dîmb, la capătul satului. Toate casele se goliseră, nu mai rămăseseră prin ele decît ici. colo, cîțiva moșnegi nevolnici. Bărbați, femei și copii porniseră plini de viață, de vitalitate, să îngroașe rîndurile manifestației, să înfrunte mitralierele cu zîmbetul. Întîmplă-se ce s-o întîmpla! Nu mai erau ei, individualități separate. Se lăsau purtați de șuvoiul care îi împingea cu o forță mai puternică decît ei înșiși.

Capitolul XXIV

Postul de poliție din Ghughri se afla sub comanda subinspectorului Gulab Rao, care preluase această misiune de aproape un an de zile și cunoștea foarte bine populația satului. Soția sa, Jankibai, o femeie cucernică, discipolă a zeiței Bhagwati, asistase cu o seară înainte, în ciuda protestelor soțului ei, și împreună cu soția sergentului șef, la programul de *bhajan* al lui Baba Manavdas. Întrucît se adăpostiseră într-un colțișor ferit, nimeni nu le observase. Dar acest lucru nu le umbrise întru nimic plăcerea. Foarte amărîtă s-a simțit a doua zi Jankibai aflînd de arestarea lui Baba Manavdas, dar s-a consolat la gîndul că soțul ei nu avusese nici un amestec în această treabă. Dispozițiile veniseră de sus, din capitală. Datorită influenței pacificatoare a soției sale, Gulab Rao nu se lansa în acte de persecuție sau de samavolnicie, și nu-și crease o faimă de despot. Încerca să folosească duhul blîndeții și tactici diplomatice, cu ajutorul cărora obținea efectul dorit. Atîta vreme cît nu cerea lucruri imposibile, oamenii îl ascultau.

Dar inspectorul care fusese trimis să-l ajute pe Gulab Rao era cu totul altfel de om. Se numea, după cum am arătat, Baburam, dar cerea ca subalternii să i se adreseze cu titlul pretenţios Lala Baburam *Sahib*. Unii reuşeau să-i pronunţe corect titulatura, dar alţii, mai analfabeţi, se bîlbîiau, dîndu-se de ceasul morţii. Şi Baburam turba de furie, şi răcnea la ei, înjurîndu-i cu glasu-i de tunet. Ca să-l măgulească, o parte dintre subalterni îi spuneau „Domnule deputat", titulatură care îl încînta şi la auzul căreia pe faţa-i grosolană radia un zîmbet respingător.

Protesta prefăcut:

— De unde pînă unde sînt eu deputat?

Dar în forul său interior gîndea că, fără îndoială, deputat va ajunge. Doar avea promisiunea personală a inspectorului general. Asta era pricina pentru care depunea atîta zel şi cutreiera localitate cu localitate din zona junglei interioare.

Lala Baburam era un om înalt, mătăhălos, cu faţa smeadă. Mesteca întruna foi de betel şi de tutun care îi înnegriseră dinţii. Avea nişte mustăţi luxuriante, îngrijite, pe care şi le răsucea mereu. Şi o proastă digestie, aşa încît nu putea mînca altceva decît carne de pui sau de oaie. Bea zdravăn, seară de seară, şi nu trecea o săptămînă fără să-şi bată nevasta măr. Şi dacă femeia plîngea, o bătea ca să tacă. Avea o fată de doisprezece ani şi un băiat de opt. De multe ori îşi bătea nevasta chiar în faţa lor; cîteodată se mulţumea doar s-o îmbrîncească şi să-i ardă cîţiva pumni, alteori însă, recurgea la băţ, sau la bici, sau chiar la bocancii cu ţinte. Însoţea fiecare lovitură de ameninţări sîngeroase. Dar cum se considera om bun la inimă, nu adusese încă la îndeplinire acele ameninţări.

Niciodată nu se întrebase ce influenţă pot avea purtările lui asupra copiilor care, cum auzeau bocănitul ghetelor cu ţinte ale tatălui lor, se închideau la ei în odaie, prefăcîndu-se că dorm. Şi somnul lor era atît de adînc, încît orice s-ar fi petrecut în alte părţi ale casei — fie chiar şi un cutremur — nu-i deştepta.

Lala Baburam se mîndrea cu faptul că soţia lui nu avea curajul să i se uite în ochi. „Asta înseamnă dis-

ciplina!" îi plăcea să comenteze, în timp ce-și răsucea mustățile, felicitîndu-se singur. Cînd vorbea despre ea, o numea cinstita și credincioasa lui soție, dar el nu-și dădea niciodată osteneala să-i rămînă fidel. Munca unui ofițer de poliție e grea și încordată, așa că puțină distracție și relaxare nu avea ce să strice. Obișnuia să plece din oraș pe răstimpuri mai lungi, aparent în interes de serviciu. Subinspectorii și polițiștii îi aranjau din vreme aceste escapade. De ce nu, dacă îl făceau pe șef fericit?

Oricare ar fi salariul unui inspector de poliție, Lala Baburam nu ducea niciodată lipsă de nimic. Argumenta că dacă doctorii sau chirurgii pot avea clientelă particulară, de ce n-ar avea și polițiștii? Și cum nimeni nu-i putea oferi argumente contrarii, veniturile lui externe curgeau întruna. Oricîte vînătăi lăsate de bocancii cu ținte, sau cicatrice de bici ar fi avut nevastă-sa pe trup, acestea erau întotdeauna acoperite cu satinuri și mătăsuri fine. Și toate giuvaerurile ei erau din aur curat, nu imitații. Dacă vreodată i-ar fi lovit nenorocirea, gîndea Lala Baburam, numai aurul îi putea salva.

Subalternii tremurau terorizați în fața lui, dar cei care îl cunoșteau bine puteau face din el tot ce doreau. Ori de cîte ori i se anunța vizita în vreun sat, poliția locală ticluia pe dată o anchetă de crimă în care era amestecat hangiul satului. Atîta doar, și era de-ajuns ca să asigure maximum de confort pentru Baburam, de la ouă, carne de oaie, și băuturi, pînă la un pat moale și cald, cu o parteneră de noapte în el. Uneori, în ajunul plecării, Baburam mai primea cîte un inel de aur sau un colier ca dar de despărțire. Superiorii erau mulțumiți de el. Ori de cîte ori era vorba de o muncă ingrată unde se simțea nevoia de o mînă de fier, Lala Baburam era chemat să o rezolve, și superiorii lui știau că avea să facă față situației. Nu-i de mirare că în acele vremuri de restriște îi crescuseră mult acțiunile în poliție.

Primise însărcinarea să rezolve situația gravă din jurisdicția postului de poliție Ghughri. De patru zile își continua investigațiile în acest loc. Purta răspunderea atacului din satul Amgaon, în care își pierduse viața

Fagoo, și tot lui i se datora și arestarea lui Baba Manavdas. Acum stătea ca pe jăratic să le dea o lecție țăranilor din Ghughri, care se răzvrătiseră împotriva guvernului britanic. Știa bine că de felul cum va mînui situația din Ghughri, depindea înaintarea lui ca șef-adjunct de poliție.

Capitolul XXV

Entuziasmul manifestanților sporea pe măsură ce se apropiau de postul de poliție. Lozincile răsunau mai puternic, cîntecele patriotice clocoteau de o mai adîncă emoție, întreaga masă de oameni părea electrizată.

La o sută de iarzi depărtare de *thana,* se găsea școala primară, și în fața acesteia îi aștepta Rameshwari Devi, soția căpeteniei, satului Ghughri, purtînd în mînă cu un imens platou argintat, destinat slujbelor religioase. Îndată ce se apropie convoiul, femeia le ieși în întîmpinare. Aprinse camfor și mirodenii și efectuă un *arati.*

În fruntea procesiunii se aflau Ramnath, căpetenia, Soma, crpitorul, Ramdas, secretarul asociației religioase locale, și Saraswati Devi, directoarea școlii primare de fete.

Rameshwari Devi le unse frunțile cu *kumkum,* care scînteia roșu în lumina soarelui. Le prinse de gît. ghirlande din flori de iasomie și le presără în creștet boabe de orez sfințit. Făcu și un al doilea *arati,* după care se prosternă în fața întregii mulțimi, atingîndu-și fruntea de țărînă, în adîncă reverență.

Toate acestea se petrecură în cîteva clipe, dar cînd Rameshwari Devi, pe care o respectau cu toții, se prosternă în fața lor aducîndu-le omagiu, un fior păru să străbată întreaga mulțime, ca un val de sublimă emoție. Izbucniră cu toții în lozinci asurzitoare. Strigau și hăuleau frenetic, de credeai c-or să se prăbușească cerurile. Te duceai cu gîndul la explozia scoicii Panch-

janya, pe legendarul cîmp de luptă Kurukshetra din *Mahabharata.*

Acțiune sau moarte! Acțiune sau moarte! Gandhi ki jai!

Era un asemenea tumult, o asemenea tălăzuire de forțe care se împingeau înainte, că te minunai ce putere ascunsă mînă aceste valuri răscolite. Pînă cu o zi în urmă, toți acești oameni fuseră blajini ca animalele. Oricine îi putea umili, oricine îi putea lovi, fără să întîmpine cea mai mică rezistență sau răzvrătire din partea lor. Sîngele atîta le amorțise în vine, încît se părea că niciodată nu va mai putea pulsa. Te-ar fi făcut să-ți pui întrebarea dacă erau făpturi plămădite din carne și oase, sau statui cioplite în piatră.

Dar astăzi, idolii de lut prinseseră viață! Dintre ei, poate numai trei sau patru îl văzuseră vreodată pe Gandhi, dar spiritul lui părea să le curgă prin vine. Ce anume înspumase în clocot apele pînă mai ieri stătute, ce răscolise măruntaiele munților încremeniți în adormire, făcîndu-i să scuipe foc și pară de vulcan, ce insuflase acestor oameni pașnici și supuși spiritul furtunos al lui Shiva?

Capitolul XXVI

Subinspectorul Gulab Rao nu se simți prea liniștit văzînd starea de spirit a mulțimii. Și inspectorul de teren Baburam era cam îngrijorat, dar se deprinsese cu asemenea situații care trebuiau rezolvate grabnic, radical și fără cruțare.

Privea cu dispreț masele care se apropiau. Ce putea face? N-aveau forța să reziste. Bășici pe oglinda apei, care plesnesc la cea mai mică pală de vînt. Oamenii ăștia erau bărbați doar în aparență, iar pe dinăuntru, nimic. De asta reușea o mînă de britanici să guverneze patru sute de milioane de indieni. O imensă turmă de oi, lipsite de orice valoare. Imbecili și lași!

Oi, asta erau, oi! Bagă puțin spaima-n ei, arată-le nuiaua, și-o iau cu toții la sănătoasa, care-ncotro... Așa că de ce s-ar sinchisi să mențină controlul asupra acestei procesiuni? El, Lala Baburam, avea să-i pună cu botul pe labe cît ai zice pește! Cu o mișcare bruscă, mîna lui pipăi pistolul încărcat din buzunarul de la șold. Singurul lucru care îl neliniștea pe Baburam era faptul că încă nu sosiseră întăriturile de la Comandamentul districtual, așteptate de pe o clipă pe alta. Se sfătui cu subinspectorul Gulab Rao, și acesta își exprimă opinia că cetățenii din Ghughri erau oameni pașnici, care, dacă nu vor fi provocați, nu vor pricinui vreun rău. Sugeră că manifestanții ar trebui întrebați ce anume urmăresc.

— Și cum îți propui să faci asta?

— Discutînd cu căpetenia satului.

— Asta o să-i facă să creadă că ne temem de ei, și-atunci or să devină violenți.

— Nu, domnule, eu îi cunosc bine. Cu puțin tact și bunăvoință îi faci să-ți mănînce din palmă. Dacă însă îi provoci, atunci scăpăm frîiele din mînă. E nevoie de prudență.

— Da ce vor? Și ce-or să facă?

— Agenții mi-au raportat că au de gînd să ne ardă documentele, să ne oblige să le predăm uniformele pentru a le da foc, și să înalțe steagul național pe *thana*.

— Și cum am putea tolera una ca asta? Cum am putea îngădui ca așa ceva să se petreacă sub ochii noștri? întrebă Lala Baburam înfuriat.

— Domnule, e doar o chestiune de a ne menține un timp în rezervă, pînă se domolesc spiritele. N-am aici cine știe ce documente importante. Cîteva rapoarte de anchetă, vreo cîteva note informative, registrul de expediții. Nu pierdem mare lucru dacă vor fi arse. Cît despre uniforme, dacă ni le ard, primim altele... Ce importanță are? Și dacă o să le fluture un timp steagul pe acoperiș, o să-l scoatem de îndată ce sosesc forțele districtuale și-o să înfigem iar drapelul britanic. E o chestiune de cîteva ore. Și furtuna se va stinge de la sine.

— Ce tîmpenii vorbești, Gulab Rao! răcni Lala Baburam. Ești subinspector de poliție sau portărel? Auzi dumneata — „Lasă-i să ne ardă documentele! Las' să ne ardă uniformele! Lasă-i să-și înfigă steagurile!" Dar unde te trezești? Nu-ți dai seama că o să ne mănînce de vii? Corpul Apărării? Oricine manifestă acum cea mai mică slăbiciune e sancționat la sînge. Ce rezistență crezi c-o să ne opună manifestanții? Trage două sau trei gloanțe în ei, și-și iau picioarele la spinare. Să-i lăsăm să ne ardă hîrtiile? N-am mai pomenit atîta idioțenie!

— Dar ce muniții avem? Eu am un pistol încărcat și dumneavoastră aveți unul. Și cum s-or goli, mulțimea întărîtată n-o să ne mai dea răgazul să le reîncărcăm.

— Trebuie să ai tu mai multe cartușe !

— Da, domnule, mai am o rezervă acasă.

— Ad-o iute! Sînt sigur că mulțimea o să se împrăștie de la prima împușcătură, și nu va fi nevoie să reîncărcăm armele. Am mai avut eu de-a face cu răzmeriță d-astea!

— Domnule, mie nu-mi place cum stau lucrurile! s-ar putea să n-am dreptate, dar e de datoria mea să vă avertizez că, ținînd seama de situația locală, socotesc primejdioasă calea pe care doriți s-o urmați.

— Și ce, mă rog, e primejdios? întrebă Lala Baburam. Lasă, nu-ți face griji! Ai să vezi ce repede le tai apa de la moară. Trimite un sergent să-l cheme pe judecător!

— Am și trimis, dar bungalowul lui e de cealaltă parte a rîului, care-i inundată. Așa că mai durează pînă vine. Iar manifestația a ajuns aproape de poartă.

Larma mulțimii vuitoare le acoperi orice altă încercare de conversație. Manifestanții ajunseră la porți și înconjurară *thana*. Lozinci noi le cutremurară auzul.

— Deschideți porțile închisorilor!

— Eliberați-ne conducătorii!

Curînd, strigătul de război se schimbă:

— Dărîmați porțile poliției!

— Dați foc hîrtiilor guvernamentale!

Deasupra vacarmului se înălță vocea tunătoare a inspectorului Lala Baburam:

— Atenție! În clipa în care puneți piciorul în curtea sediului polițienesc, trag!

O clipă, glasul pornit din pieptul vînjosului Lala Baburam făcu să amuțească orice alt zgomot. Mulțimea părea a fi fost luată prin surprindere. Dar foarte curînd, căpetenia satului și Soma, croitorul, își înălțară stindardele strigînd:

— Dărîmați porțile poliției! Dați foc hîrtiilor!

Era prima victorie psihologică — mulțimea le repeta strigătul într-o zarvă asurzitoare. O clipă mai tîrziu, voluntarii de la Institutul de cultură fizică, conduși de Bholanath, atletul, porniră a îmbrînci mulțimea din spate, iar valurile împinse înainte dărîmară gardul de lemn al poliției. Cît ai clipi, manifestanții năvăliră în curte. Prăbușirea gardului era un semn de triumf și poporul striga:

— Porțile poliției au fost dărîmate! Porțile poliției au fost dărîmate!

Pus față în față cu invazia turbată, inspectorul Baburam își smulse pistolul și trase.

Un glonț străpunse coapsa lui Ramdas, celălalt o lovi în piept pe Saraswati Devi. Strigă *He, Ram!*[1] și se prăbuși, moartă. Ramdas își pierdu cunoștința.

Pe unii împușcăturile îi speriaseră și începură s-o ia la fugă. Dar, de îndată ce femeile aflară că Saraswati Devi a fost ucisă, se porniră să strige:

— Încotro, lașilor? O femeie a fost ucisă și voi dați bir cu fugiții? Rușine să vă fie!

Strigătele lor opriră retragerea. Cei ce dăduseră să fugă se reîntoarseră cu fața spre poliție, gata să înfrunte orice soartă i-ar fi așteptat.

Lala Baburam ordonă colegului său:

— Trage! Ce mai aștepți? Dă-mi pistolul tău! Reîncarcă-l pe-al meu.

Gulab Rao dădu pe dată pistolul său inspectorului, care mai trase două focuri.

Era țintaș bun Lala Baburam, și împușcăturile lui nimereau în plin. Încă doi oameni căzură neînsuflețiți. Unul dintre gloanțe șuieră pe lîngă umărul lui Bhola-

[1] O, Doamne!

nath, zgîriindu-l ușor, și se înfipse în pieptul unui membru al Institutului, aflat chiar îndărătul lui.

Bholanath își dădu seama pe dată că pistolul inspectorului se golise. Se azvîrli asupră-i cu agilitatea unui leopard, și îl strînse de beregată cu asemenea forță, încît Baburam aproape că se asfixie. Încurajați, cei din jur se repeziră și smulseră arma din mîna lui Gulab Rao. Cartușele se împrăștiară și cineva se repezi să le adune.

— Mai adă gloanțe de-acasă și trage-n ei! striga Baburam către Gulab Rao.

Gulab Rao trimise în grabă acasă un sergent, să-i aducă munițiile de rezervă, dar sergentul nu se mai întoarse. Jankibai aruncase gloanțele în fîntînă.

Cînd Bholanath se încredință că polițiștii nu mai aveau muniții, preluă el conducerea. Se adresă mulțimii :

— Ce mai așteptați! Preluați sediul poliției! Sînt dezarmați!

Oamenii pătrunseră în clădire. I se ceru lui Gulab Rao să-și predea uniforma, ceea ce și făcu pe dată, rămînînd să tremure în cămașă și pînza ce-i înconjura șalele. Sergenții aflați în sediu procedară la fel. Dar inspectorul de teren Baburam și sergentul-șef Munnu Khan opuseră rezistență, ceea ce duse la un schimb de pumni între ei și oamenii lui Bholanath. Acesta din urmă dădu dispoziții ca amîndoi să fie legați de cîte un stîlp.

Zis și făcut!

Apoi, toate actele din sediu împreună cu mobila și rămășițele gardului fură îngrămădite morman în curte. Cineva adusese din sat un bidon cu gaz. Turnară lichidul peste morman, peste pereți, uși și ferestre, și dădură foc. Căpetenia satului și cu Soma încercară să-i oprească, dar oprește uraganul de poți!

Curînd, postul de poliție era cuprins de limbile flăcărilor care se înălțau pînă la cer. Iar flăcările îi mistuiră și pe inspectorul de teren Baburam, și pe sergentul-șef Munnu Khan.

Poliția ucisese patru oameni, printre care o femeie. Mulțimea își luase revanșa curmînd viața a doi slujitori ai dominației britanice. Nimeni n-ar fi putut împiedica asemenea represalii, și nimeni nu se simțea în-

demnat să le împiedice. O forță nevăzută făcuse din sătenii aceștia oprimați protagoniștii unei drame crîncene, a cărei semnificație încă nu o sesizau.

Capitolul XXVII

Știrile din Ghughri scandalizară administrația britanică. Faptul că gloata arsese de vii doi loiali ofițeri de poliție fu considerat ca un ultragiu adus Conducerii. Guvernatorul convocă imediat o conferință cu șeful secretariatului, inspectorul general al poliției și cîțiva funcționari de înaltă răspundere, englezi cu toții, în afară de unul. Conferința a analizat în amănunțime faptele și a dezbătut aspectul politic al incidentului, considerînd cele întîmplate la Ghughri drept o provocare la adresa autorităților britanice. Și așa, evenimentele din august puneau la grea încercare loialitatea slujbașilor guvernamentali indieni. Nu exista unul dintre aceștia care să nu aibă cel puțin o rudă, mai mult sau mai puțin apropiată, implicată în mișcarea revoluționară. Rapoartele secrete ale Corpului Apărării menționau că pînă și soțiile înalților funcționari indieni păstrau fotografia lui Gandhi în locuri ferite.

În Europa făcea ravagii un război nimicitor, iar orașele britanice erau măcinate de bombardamente. Englezii din India aveau inima grea, deoarece fiii sau rudele lor apropiate luptau pe front, ba uneori primeau chiar telegrame de condoleanțe. În aceste împrejurări, era cu atît mai important să li se mențină moralul și încrederea nestrămutată în prestigiul și dîrzenia guvernului. Pe de altă parte, dacă slujitorii indieni ar fi ajuns la concluzia că viețile le sînt la fel de nesigure ca aceea a inspectorului Baburam, și-ar fi pierdut curajul, ceea ce ar fi însemnat un dezastru.

Incidentul de la Ghughri trebuia deci pedepsit prin represalii cît mai aspre. Atîta timp cît spiritul revolu-

ționar manifestat la Ghughri nu era frînt, britanicii își vedeau amenințat controlul asupra celorlalte sate. Era o chestiune politică, o chestiune de prestigiu și autoritate din partea guvernului britanic. Conferința ajunse la concluzia că situația trebuia rezolvată ferm și necruțător.

Dar mai înainte de toate se alocară cinci mii de rupii văduvei lui Lala Baburam și două mii văduvei lui Munnu Khan.

Rapoartele polițienești menționau că un tînăr numit Abhay Kumar vizitase satul Ghughri cu cîteva ore înainte de izbucnirea răzmeriței. Era cel care adusese manifestele de la Bombay și reușise, de atunci încoace, să evite sistematic arestarea. Se impunea imediata lui arestare. Pretutindeni au fost lipite afișe cu fotografia lui. Se oferea recompensa de zece mii de rupii oricui l-ar prinde viu sau mort. Era acuzat de instigarea populației simple și ignorante din Ghughri la incendiere și crimă. Urma să fie judecat pentru complot împotriva Coroanei.

La Ghughri fu trimis un detașament de armată, împreună cu poliția Corpului Apărării și cu magistratul districtual, pentru a servi populației o lecție, lecuind-o de neloialitate și violență împotriva guvernămîntului. Ghughri urma să fie supus unei răzbunări ochi pentru ochi și dinte pentru dinte. A răspunde la violența individuală printr-o violență de stat, organizată, era cheia politicii britanice în India. Așa se întîmplase în vremea Gropii Negre din Calcutta [1]. Același lucru s-a repetat în 1857 cu prilejul Rebeliunii *Sepoylor*[2]. Cum s-ar fi putut întîmpla altminteri în 1942 ?

[1] După întemeierea Calcuttei de către Compania Indiilor de Răsărit, Nababul de Bengal a capturat, în 1756, orașul, ucigînd cea mai mare parte din garnizoană prin întemnițarea în Groapa Neagră, o încăpere mică, neaerisită.

[2] Revoltă a soldaților indieni *(sepoy)* din armata bengaleză, împotriva Companiei Indiilor de răsărit (1857). Revolta, sîngeros reprimată, a dus totuși la cîteva reforme în guvernarea engleză. Este privită de istorici ca prima încercare indiană de cucerire a independenței.

Capitolul XXVIII

Cînd forțele armate împresurară Ghughri, satul era cufundat în deplină tăcere. Piețele, școlile, ulițele păreau pustii. De bine, de rău, sătenii oficiaseră ritualurile de înmormîntare pentru Saraswati Devi și pentru cei trei tineri uciși de poliție, după care se zăvorîseră în casele lor. Întreg satul era în doliu, de ai fi zis că nu numai oamenii, dar și vitele, cîinii și viețuitoarele de pe lîngă case amuțiseră parcă. Ba chiar și vîntul, care gemuse a mîhnire întreaga dimineață, se potolise acum, după ce spulberase în cele patru zări scrumul în care se prefăcuseră postul de poliție și leșurile celor doi morți. Se înstăpînise o liniște sumbră, aproape înfricoșătoare. Încremenise în nemișcare și smochinul din fața templului Hanuman. Împietrise parcă de durerea și suferința la care fusese martor.

În case, oamenii își vorbeau în șoaptă. Unii ziceau că Ramnath, căpetenia satului, Soma, croitorul, Bholanath, de la Institutul de cultură fizică, și toți cei care treceau în ochii poliției drept suspecți ar trebui să fugă în junglă și să se ascundă, ca să nu fie prinși și omoriți. Răzbunarea guvernului avea să fie cumplită. Nu puteai scăpa decît fugind.

Dar asemenea soluție nu le surîdea oamenilor. De ce să fugă ca lașii? Or să-și recunoască faptele și, oricare ar fi consecințele, or să le suporte. Tot ce făcuseră, bine sau rău, făcuseră pentru patrie. Acum sunase ceasul jertfei supreme. De ce să fugă și să se ascundă? Întîmplă-se ce s-o întîmpla, dar niciodată n-or să se comporte ca niște lași.

În jumătate de oră de la sosire, forțele militare încercuiră satul. Toate drumurile și ieșirile erau blocate. Inspectorul general își stabili statul major pe teritoriul fostului post de poliție, ras de pe fața pămîntului, și își împrăștie oamenii prin sat.

Ostași înarmați pătrunseră în toate casele și arestară orice bărbat în putere. La cea mai mică împotrivire îl străpungeau cu baionetele. Sîngele vărsat din belșug

înmuie rezistența celorlalți. Casele erau scotocite ungher cu ungher — nu au fost cruțate nici bucătăriile, nici locurile de închinăciune. Soldații scormoneau prin toate cotloanele și puneau stăpînire pe tot ce le cădea sub mînă. Nimeni n-a mai ținut socoteala banilor sau giuvaerurilor furate. Femeile erau împroșcate cu înjurături și cuvinte murdare. Tinerilor le clocotea sîngele în vine.

Bholanath, cu ochii injectați de furie, cutează să înfrunte un ostaș :

— Ține-ți gura, ticălosule ! Chiar dac-ar fi să-mi pui streangul de gît, eu tot rămîn un adevărat adept al zeului Bajrang și-o să te fac bucăți.

— Măsoară-ți cuvintele !

Soldatul păru puțin descumpănit, dar, cu ajutorul altor trei camarazi, îi puse lui Bholanath cătușele și îl legară în lanțuri. Atletul de-abia își putea mișca picioarele și, de cîte ori se poticnea, era îmboldit din spate cu cîte o lovitură de bocanc cu ținte. Ochii lui scăpărau scîntei, dar era neajutorat și covîrșit de superioritatea forței brute. Dealtfel, era și singurul lucru pe care îl putea el înțelege. Crescut departe de tradițiile spirituale, Bholanath credea în preponderența forței fizice.

Pînă în două ore, toți bărbații între șaisprezece și patruzeci de ani au fost arestați și închiși în țarcul de vite al satului, unde îi păzeau gărzi înarmate. O sută nouăzeci și doi de prizonieri.

După efectuarea tuturor arestărilor, oamenii au fost scoși doi cîte doi, sub supravegherea ostașilor înarmați cu baionete, și forțați să sape, să care cărămizi și să reconstruiască postul de poliție. Mîinile care dăduseră foc clădirii se împotriveau acum s-o rezidească. Dar cea mai slabă șovăială sau rezistență atrăgea după sine lovituri grele, pumni, și chiar împungeri cu vîrful baionetei. Oamenii — cu o mînă își ștergeau lacrimile, și cu cealaltă așezau cărămidă peste cărămidă sau întindeau mortarul. Și asta fără răgaz de odihnă, decît un singur ceas, cînd li se împărți pîine înecăcioasă și legume uscate ca să-și potolească foamea. Dar chiar și pîinea fusese plămădită din făina lor, luată cu japca de soldați.

După trei zile și trei nopți de muncă forțată, micul post de poliție din Ghughri se înălța din nou. După care, un convoi de femei, bătrîni și copii sub șaisprezece ani fu împins, între vîrfurile baionetelor, în fața clădirii. Bătrînii din fruntea procesiunii au fost forțați să poarte drapelul *Union Jack*, simbolul puterii britanice. Era o procesiune tristă, tăcută, mohorîtă. Nimeni nu rostea o vorbă, nu scotea un sunet. O procesiune de cadavre. Nu se auzea decît bocănitul bocancilor cu ținte pe caldarîm, și hîrșîitul baionetelor cînd zgîriau zidurile.

Convoiul era alcătuit mai cu seamă din femei. Chipuri posomorîte, inimi deznădăjduite, mîini și picioare care se mișcau asemenea unor automate.

Cînd procesiunea ajunse la postul de poliție, îngrăditura țarcului de vite fu dată la o parte, iar prizonierii, rînduiți doi cîte doi, se treziră împinși în fața convoiului, așa cum se aflaseră în ziua răzmeriței.

Ramnath, căpetenia satului, care arăta acum ca un schelet, din pricina muncii forțate, a suferinței și a umilințelor îndurate, se găsea în frunte. Un ofițer de poliție răcni la el să iasă în fața rîndului. Ramnath făcu cîțiva pași și rămase locului — un om frînt. Era livid și secătuit de parcă i se supsese tot sîngele din vine. Soția lui, Rameswari, aflată în convoi, îl văzu și izbucni în plîns, ca un copil. Și multe alte femei plîngeau de mila bărbaților lor.

Inspectorul general făcu semn unui ofițer indian, care i se adresă căpăteniei :

— Cum te cheamă ?

— Ramnath.

—Tu ai condus manifestația rebelilor ?

— Da.

— Tu ai înălțat tricolorul indian pe sediul poliției ?

— Da.

— Atunci, ia acest drapel britanic și înalță-l pe dată!

Ramnath rămase locului. Mîna nu i se clinti. Într-o frîntură de secundă, o palmă grea îl lovi peste obraz. Ramnath se clătină pe picioare ; capul îi vîjîia și abia de izbuti să-și mențină echilibrul.

— Înalță drapelul ! Nu mai pierde vremea ! zbieră ofițerul.

Ramnath era năucit. Nici nu-și dădea seama ce se întîmplă cu el. Ținea frînghia pe care i-o vîrîse în mîini ofițerul, dar cineva îl împinse puternic din spate și smucitura îl făcu să tragă de funie. Steagul se înălță pînă la jumătatea parului. Încă un brînci din spate, și steagul ajunse în vîrf. Dar rămase pleoștit, pentru că nu bătea vîntul.

Ochii lui Ramnath lăsară să le scape lacrimi, care îi șiroiră pe obraji. Simțea cum i se scurge ultima picătură de sînge din trup. Privi la steag și se prăbuși. Capul i se izbi de o piatră și sîngeră.

Din convoi se înălță un strigăt de femeie, jalnic, pătrunzător :

— Oh, Dumnezeule !

Fanfara militară intonă imnul britanic, dar pentru locuitorii din Ghughri răsună ca un dangăt de îngropăciune.

Capitolul XXIX

După ziua de 9 august, timp de o săptămînă sau două, guvernul trecu prin încercări care îl zguduiră din temelii. Personalităților oficiale le trebui oarecare răgaz pînă cînd să poată sesiza proporțiile Revoluției Populare. Era o izbucnire fără precedent, cu urmări imposibil de calculat, și era dificil să-i apreciezi intensitatea și extinderea. Nimeni nu putea să prevadă cît se va întinde furtuna. Dar curînd, forțele organizate ale guvernămîntului făcură tot posibilul să înăbușe revolta ferm și necruțător. Închisorile erau supraaglomerate. Peste țară se așternuse iarăși liniștea mormîntului.

Toți activiștii revoluționari erau ferecați după zăbrele. Simpatizanții lor deveniseră neutri, iar cei care fuseseră înainte neutri adoptaseră acum o politică de sprijinire a guvernului. Existau mulți care gîndeau că e

de datoria lor să susțină efortul de război, să încheie importante contracte economice și să profite cît mai mult de pe urma acestora, să lingușească și să se ploconească în fața slujbașilor guvernamentali, astfel încît să nu existe cea mai vagă urmă de bănuială că ar fi nutrit vreodată simpatie pentru mișcarea revoluționară. Chiar și acei care de la mișcarea noncooperaționistă, din 1921, îmbrăcaseră șepcile albe, dădeau acum o jumătate de rupie ca să le vopsească în negru.

Cele mai vădite semne de degenerare morală le dădeau negustorii și industriașii. Erau atît de obsedați de cultul banului, încît se simțeau stingheriți la simpla menționare a numelui lui Gandhi sau al cuvîntului „patrie". Se intensificase ritmul recrutărilor în armată. Prețurile făceau salturi astronomice. Pentru cei de jos sau din păturile mijlocii era o problemă să-și asigure două mese pe zi, așa încît se vedeau nevoiți să accepte munci de război, care se ofereau din belșug.

Pe fronturile din Europa și Abisinia curgeau valuri de sînge, iar în India valuri de aur. Strălucirea metalului fascina inimile întunecate ale indienilor săraci lipiți pămîntului, vlăguiți, lipsiți de apărare. Guvernul britanic proclama cu mîndrie în Parlamentul londonez și în Adunarea Legislativă din India că revoluția lui Gandhi nu afectase cu o iotă colectarea materialului de război. Potrivit calculelor lor, 100 milioane de musulmani, 130 milioane de indieni rezidenți în principate, 110 milioane de cetățeni aparținînd claselor sărace și 300 milioane de hinduși reprezentați de *Mahasabha* hindusă se aflau cu totul în afara sferei de influență a lui Gandhi și cooperau din plin la efortul de război. Nimeni nu divulga însă secretul cum de era posibil ca 640 milioane de indieni să scape influenței lui Gandhi, cînd întreaga populație a țării număra la acea oră 400 milioane de suflete.

Însăși inima Indiei fusese rănită, insultată, umilită prin întemnițarea lui Gandhi și a liderilor naționali. Două forțe controlau țara — puterea dominației străine și cea a patrioților indieni. Prima era bine organizată, puternic fortificată în metropola forței, înzestrată cu oameni și mijloace menite să-i asigure continua autoritate. Cealaltă orbecăia în haos, avînd drept tovarăși durerea, nedrep-

tatea, calomnia. Şi totuşi, inima şi năzuinţele Indiei erau de partea ei. Cînd zeul Rama fusese pe punctul de a se urca pe tron şi de a-şi aşeza coroana regilor pe creştet, blestemul mamei sale vitrege l-a mînat în pădure să îmbrace cununa de spini. Dar acest fapt nu i-a înjosit regala-i măreţie. Rama a fost tot Rama, fie că locuia în Ayodhya sau în sălbăticiile din Panchvati.

Gandhi, chiar dacă se afla în temniţă, stăpînea inimile oamenilor. E drept că trupurile lor funcţionau ca nişte maşini în cadrul mecanismului britanic, dar inimile le erau aşternute la picioarele martirului pe jumătate despuiat, îngrădit între zidurile palatului Aga Khan, transformat acum în închisoare.

Încă de pe vremea zeului Krishna întemniţările căpătaseră tradiţie în India, iar poporul venera pe cei supuşi torturilor şi supliciilor. Acei ce puteau privi înainte, deslușind chipul în care se învîrtea roata istoriei, nutreau speranţa de neînfrînt că, din moment ce poporul, prin Gandhi, ceruse britanicilor să părăsească ţara, aceştia vor trebui s-o părăsească — dacă nu azi, mîine. Şi nu le vor fi de folos toate armatele, baionetele, şi mitralierele lor.

Dar marile mase se simţeau frustrate şi descurajate. Trecuse vremea festivalului fără să aibă loc vreo festivitate, pentru că nu era familie ai cărei bărbaţi să se afle acasă — erau fie la închisoare, fie prinşi în diverse munci consacrate efortului de război. Foarte felurite au fost impulsurile care îi smulseseră pe bărbaţi din căminele lor, dar durerea despărţirii, pentru femei şi copii, era aceeaşi. Cu prilejul lui *Divali*, — sărbătoarea luminii — nimeni nu pregătise iluminaţii, şi nici dulciuri. Întreaga ţară era copleşită de doliu.

În această atmosferă, iată ce spunea Abhay Kumar :

— Deenabandhu, la ce bun să ne mai ferim de arestare ? Am făcut tot ce putea fi făcut. Ţara şi-a consumat elanul, iar climatul general s-a schimbat. Ce rost are să mai evităm închisoarea ? Cercul poliţiei se strînge tot mai mult în jurul meu. Nu voi mai fi în stare să-i trag pe sfoară multă vreme.

— Dar de ce să ne aruncăm în gura leului ? obiecta Deenabandhu. Faptul că tu eşti încă în libertate e un

tonic pentru activiștii care se ascund. Toți pîndesc un prilej favorabil ca să iasă la lumină.

Stăteau în ponosita sală de așteptare a unei gări de pe linia Bengal-Nagpur, și așteptau sosirea trenului. Era patru dimineața, dar încă nu se luminase de zi. Amîndoi aveau barbă, erau îmbrăcați în veșminte galbene și arătau ca doi *sadhu*. Purtau cleștii de fier și strachina din lemn a cerșetorilor. Datorită acestei deghizări, izbutiseră să scape de ghearele poliției, dar știau bine că lațul se strînge tot mai mult, și că era o chestiune de zile pînă să se lase doborîți. Dar oare lanțul acesta nu se va dovedi a fi șireangul călăului ?

Abhay se cutremură la acest gînd, și se simți pe neașteptate mai obosit decît fusese vreodată în viață.

Mijeau zorii și noaptea își înfășura treptat în juru-i vălurile. Sala de așteptare, lipsită de lămpi, era încă înecată în întuneric. Dar și aici bezna începu să se subție. Alburiul spălăcit al dimineții clăti ferestrele, și Abhay zări ceva pe un perete.

— Ia te uită, Deenabandhu !

Deenabandhu privi către locul arătat și văzu un afiș mare, cu fotografia lui Abhay în partea de sus.

RECOMPENSĂ — 10.000 de rupii

Poliția districtuală îl declara pe numitul doctorand Abhay Kumar un rebel și un proscris, care evita arestarea, ascunzîndu-se.

Proscrisul se făcuse vinovat de delicte grave — printre acestea se numărau incitarea la violență și crimă, precum și propagarea nelealității față de guvernămîntul statornicit prin lege. Existau motive puternice de a se crede că el era singurul răspunzător pentru deplorabilele evenimente petrecute la Ghughri și purta vina incendiilor și omorurilor săvîrșite acolo. De îndată ce va fi arestat, va fi judecat de o Curte specială, pentru crimele comise împotriva Statului. Abhay Kumar reprezenta o gravă primejdie pentru securitatea și buna orînduire a Statului, pentru realizarea cu succes a efortului de război în India.

În consecință, guvernul avea plăcerea să comunice că oricine va contribui la arestarea susnumitului Abhay Kumar, ori îl va preda poliției — mort sau viu — va încasa o recompensă de 10.000 de rupii.

În continuare, guvernul ținea să anunțe că, întrucît Abhay Kumar era considerat ca proscris, oricine i-ar oferi adăpost, ajutor, sau l-ar sprijini în orice alt fel — prin procurarea de merinde, apă, ori ascunziș — s-ar face vinovat de încălcarea legii și ar fi pasibil de o pedeapsă severă.

Prezenta proclamație a fost emisă de Departamentul Poliției de Stat.

Deenabandhu o citi, cuvînt cu cuvînt, cu mare atenție. Apoi, o citi din nou. Era uluit. O amorțeală rece îi cuprinsese mădularele, și ochii i se împăienjeniră. Își simțea inima cutremurîndu-se în el și îl năpădiră presimțiri negre.

Abhay spuse doar atît :

— Să vedem dac-au deschis ceainăria. O ceașcă de ceai ne-ar mai limpezi mințile...

Capitolul XXX

Călătoriile cu trenul sau cu autobuzul deveniseră periculoase. Cei doi vagabonzi — Abhay Kumar și Deenabandhu — ajunseseră acum la pitorescul lanț de munți Satpura, din districtul Chindwara, și se ascundeau în valea adîncă a rîului Patalpani, nu departe de dealurile Mahadeo.

— Deenabandhu, spuse Abhay pe neașteptate, probabil că nu peste mult timp o să putrezim în închisoare. S-ar putea să nu mai revedem niciodată munții, pîraiele, zările astea. Aș dori, înainte de se întîmplă inevitabilul, să arunc și eu o privire zeului Mahadeo. M-aș simți mai ușurat dac-aș putea petrece o zi sau două în ve-

cinătatea lăcașului său. Și i-aș cere să le ocrotească pe Mama și pe Vijaya.

— Nu-i rea ideea. De aici pînă acolo nu-i mai mult de treizeci și cinci de mile. O s-o luăm prin pădure, pe scurtătură. N-o să întîlnim țipenie de om.

Abhay căzu pe gînduri.

— Deenabandhu, oare n-aș putea s-o văd pe Vijaya măcar o singură dată înainte de a fi arestat? De bună seamă, a citit și ea afișul acela. Cine știe cît s-o fi frămîntînd...

— Abhay, mai mult ca sigur locuința ta e supravegheată de poliție. Dacă te întorci în oraș, ai să fii arestat înainte de a pune piciorul în casă. E probabil ca nici să nu poți da ochi cu Vijaya. De ce să-ți asumi un asemenea risc?

— Ai dreptate. Să mergem întîi la zeul Mahadeo. După aceea o să vedem cum putem plănui întoarcerea acasă.

Dealul Mahadeo, vecin cu Pachmarhi, veghează de milenii ca templu al zeului Shiva. La poalele dealului, o grotă măreață străjuită de falnice lanțuri muntoase adăpostește simbolul falic al zeului Mahadeo, loc de închinăciune și de pelerinaj pentru locuitorii acestei vaste regiuni. La numai șapte mile depărtare de Pachmarhi. Peștera e străbătută de un pîrîiaș cu ape limpezi și răcoroase, peste care trebuie să sari, afundîndu-te apoi în tenebrele ce învăluie simbolul originar. Pelerinii se spală în apa înviorătoare a pîrîului înainte de a aduce prinos zeului. Triburile muntene socotesc sacru acest loc, pe care îl numesc „Marele Mahadeo". Dar mii de bărbați și de femei din întreaga regiune Madhya Pradesh vin în fiecare an la altarul sfînt, pentru a se închina zeului Shiva. Cea mai mare parte dintre ei străbat cu piciorul două sute de mile și mai bine, încredințați că pelerinajul făcut pe jos le va aduce binecuvîntări mai multe. În ziua de Maha Shivarattri se ține aici un mare tîrg. În genere, locul e foarte tăcut, înălțător, minunat.

Deenabandhu și Abhay se alăturară unui grup de pelerini și porniră spre Mahadeo. Cărarea șerpuită ce ducea către locul sfînt era încîntătoare. Anotimpul ploios trecuse de jumătate, iar codrii Satpura își desfășu-

rau luxurianta splendoare verde. Izvoarele și pîraiele zglobii săltau din stîncă în stîncă, șopotind și susurînd.

În fața fiecărei priveliști minunate, Abhay se oprea, rezemîndu-se în *lathi* și sorbind adînc frumusețea. Numai Dumnezeu știe ce anume căutau privirile lui în această măreție a naturii! Gînduri stranii și deprimante i se învălmășeau în minte „Oare avea să mai revadă vreodată toată această minunăție? Cît de frumos e pămîntul, cît de sacru! Dar nu indienii sînt stăpînii acestui pămînt! Toate frumusețile lui aparțin unor străini. Oare cînd își va revărsa soarele libertății strălucirea asupra acestor fermecate dealuri și vîlcele, asupra undelor clipocitoare ale Nerbuddei, asupra valurilor sfîntului Gange, asupra impunătoarelor piscuri ale Himalaiei, unde își făcuseră zeii lăcaș? Cînd, Doamne, cînd?"

Luă o înghițitură din apa proaspătă, răcoritoare, ce țîșnea din peștera Mahadeo, și se simți parcă mai alinat, mai înviorat. Răceala apei domolise dogoarea jăraticului pe care se perpeleau gîndurile și simțirile lui. Ultimele zile fuseseră o adevărată tortură. Trupul îi era istovit, chinuit, și acum parcă oboseala îl pătrunsese pînă la inimă; simțea dospind în el o durere sfredelitoare, o tristețe incurabilă. Firea lui sensibilă, emoțională, fusese adînc marcată de toate întîmplările ce zguduiseră țara — evenimentele de la Ghughri, oprimarea crudă, cruntă, a populației, samavolniciile poliției și armatei, insulta continuă adusă cetățeanului indian, bărbat sau femeie, neajutorarea și frustrarea conaționalilor săi. „Ce sens mai avea viața în condițiile acestea înjositoare, întristătoare? Oare nu exista nici o ieșire, nici un mijloc prin care să-și poată oferi propria-i viață pentru a împiedica neagra, nesfîrșita suferință a compatrioților săi?"

Se înclină în fața simbolului divin și rosti:

— O, stăpîne al Universului! Tu care sălășluiești în munții Kailas la miazănoapte, și în Rameshwaram la miazăzi, iar flacăra ta arde în aceste dealuri Satpura, drept în miezul Indiei! Nu există colț în țara asta în care oamenii să nu-ți fi înălțat temple și să nu ți se închine. Și cum de nu te mînie faptul că peste această

țară, în care ești atît de venerat, fîlfîie steagul unor străini și nu cel al credincioșilor tăi ? Străinii nu văd în tine decît o bucată de piatră, iar în credincioșii tăi doar niște barbari. De la 9 august încoace, la cîte persecuții și torturi n-a fost supusă această mare, străveche, glorioasă țară ! Credincioșii tăi au fost uciși și prigoniți ! Fiicele lui Parwati, Mama Lumii, au fost înjosite și umilite. De ce nu deschizi cel de-al treilea ochi al tău, ochiul mîniei și flăcării care pîrjolește tot ce-i cade sub văz ? Cît timp ai să-l mai ții închis ? Vei îngădui ca suferințele și chinul nesfîrșit pe care le rabdă poporul tău să-i înfrîngă cugetul ? Dacă s-ar întîmpla una ca asta, cine ți s-ar mai închina ? Sau poate că veacurile de sclavie și de îngenunchere în umbra corupătoare a stăpînirii străine te-au corupt și pe tine și te-au făcut să-ți pierzi faima divină ? Deșteaptă-te, înalță-te, o Aducător de potop ! Fă ca tobele tale să bubuie din nou și să trezească țara asta din lîncezeală și adormire ! Dănțuiește dansul Tandava, dansul distrugerii, și fă ca păcatele noastre, slăbiciunile, sclavia să se năruie sub tremurul vulcanic iscat de tălpile tale, așa încît credincioșii tăi să se ridice din nou la vechea lor cinste și glorie !

Abhay nu știa dacă zeul Mahadeo i-a auzit sau nu cuvintele. Și dacă și-a plecat cumva urechea, Abhay nu ar fi putut spune ce răspuns i-a dat, ori ce făgăduială i-a făcut. Dar după ce dăduse glas la tot ce îi stătea pe inimă, s-a simțit mult mai ușurat.

Și-a ridicat *lathi* de jos.

— Să mergem, Deenabandhu. Pelerinajul s-a încheiat cu succes. Și-acum, spre casă, fie ce-o fi !

Capitolul XXXI

Pentru că Deenabandhu nu era atît de îndeaproape urmărit, Abhay îi ceru să se ducă el mai întîi acasă și să-i anunțe sosirea. Închisorile erau pline pînă la refuz,

astfel încît autoritățile nu țineau neapărat să facă noi arestări — dar în ce-l privește pe Abhay, îl urmăreau cu înverșunare, gata să-l înghită în clipa cînd ar fi pus ochii pe el. Așadar, Deenabandhu se putea întoarce în oraș fără prea mari greutăți.

Înainte chiar de a se duce acasă la el, se îndreptă spre locuința lui Abhay. Erau orele unsprezece din noapte. O strigă încetișor pe Mama, care se trezi numaidecît.

— Cine-i acolo ?

— Deenabandhu, Mamă.

— Unde-i Abhay ? Din clipa în care a plecat nu m-a mai părăsit o îngrijorare de moarte. Nici nu știu dacă-i la închisoare sau nu. Nu l-au omorît, așa-i ?

— Nu, Mamă, deocamdată-i teafăr și sănătos.

— Domnul fie binecuvîntat. Mă voi închina zeului Satyanarayana [1] ca să-mi îngăduie să-l mai văd măcar o singură dată.

— A pornit spre casă, venind de la templul zeului Mahadeo. Se găsește acum la vreo sută cincizeci de mile de-aici. Va ajunge în cinci sau șase zile.

Li se alătură și Vijaya. Deenabandhu își dădu seama că în cele șase săptămîni — cîte se scurseseră de la plecarea lor — Vijaya slăbise și obrajii îi păliseră. Simți un junghi în inimă și îi dădură lacrimile. Dar își struni emoția și le povesti că Abhay era deghizat în *sadhu*, și că mergea singur, pe jos, întrucît poliția îl urmărea cu îndîrjire și ar fi fost periculos să călătorească cu mijloace de transport publice.

— Da, făcu Mama, am auzit că poliția a lipit peste tot afișe ca să-l prindă. Au pus afișe pînă și pe zidurile casei noastre. Au fost pe-aici de cîteva ori, ca să-l caute, și ne-au amenințat că ne arestează dacă nu le spunem unde se află. Ne-au făcut vreo șase percheziții, în speranța c-or să găsească vreo scrisoare de la el care să le indice unde se ascunde. Îl aștept cu toată inima și cu tot sufletul meu... E fiul meu. Un copil de aur ! Și dac-o să cadă în mîinile poliției, Dumnezeu știe ce-or să-i

[1] Zeu căruia credincioșii i se închină pentru sau după împlinirea unei dorințe.

facă ! Pe unele afișe scrie c-o să fie împușcat. Le e sete de sîngele lui și nu s-or lăsa pînă n-or să i-l bea. O, Dumnezeul meu atoateștiutor ! Numai tu îmi poți ocroti copilul ! exclamă Mama, gîtuită de emoție.

Deenabandhu avea aceleași negre presimțiri în legătură cu soarta lui Abhay. Cu toate că el însuși era descurajat, căută s-o îmbărbăteze pe biata femeie.

— Nu te frămînta, Mamă. Viața nu-i este în pericol, dar, după toate probabilitățile, va fi arestat. S-ar putea să rămînă închis cîțiva ani buni.

— Nu de asta mi-e teamă mie, Deenabandhu. Așa ceva pot să îndur. Dar dacă se împotrivește la arestare, or să-l împuște.

— De ce să se împotrivească, Mamă ? Știe bine că n-ar avea nici un rost. Ba chiar e de datoria lui să intre la închisoare. O să se ducă de-a dreptul la postul de poliție, și o să se predea. N-o să opună rezistență. De ce-ar face-o ? Nu se teme de închisoare.

— Mă bucur că te aud vorbind astfel, Deenabandhu. Acum mă simt mai bine. De o lună încoace n-am mai primit nici o veste de la el, și au circulat tot felul de zvonuri, care de care mai înspăimîntătoare. De asta sînt atît de tulburată... Acum, c-ai venit tu, am aflat totul și mă simt ușurată. Du-te acasă, la soția ta Laxmi ! Desigur că te așteaptă cu tot sufletul. Dar fii cu băgare de seamă ! Corpul Apărării e pretutindeni, numai ochi și urechi.

Vijaya nu scosese un cuvînt, dar împărtășea întru totul bucuria și satisfacția Mamei. Din felul cum se înclină în fața lui Deenabandhu și îi atinse picioarele, se vădea întreaga recunoștință ce îi purta.

Capitolul XXXII

Se lăsase întunericul cînd Abhay porni să coboare clina povîrnită a dealului Mahadeo. Călătorea mereu numai noaptea, din teama de a nu fi recunoscut de po-

liție. Dar unde să-și caute adăpost în pădurea asta sălbatică, deasă ca peria? Se știa că e populată de fiare sălbatice. Dacă l-ar ataca? Nu se temea de moarte, dar n-avea nici un sens să-ți întîlnești moartea în inima unui codru, să mori fără a sluji vreo cauză sau scop, fără a-ți sluji ție sau societății. Acum însă se supusese zeului Mahadeo și el avea să-i fie călăuză.

Era o noapte de Amavasya — noapte fără lună. Și un întuneric atît de dens, încît îți băgai degetele în ochi. Ar fi putut pierde cărarea fără ca măcar să-și dea seama. Și odată ce s-ar rătăci, putea nimeri de-a dreptul în casa lui Yamaraj, zeul morții. Oh, Doamne! O sudoare rece îi scăldă porii. Pașii începură să i se împleticească și, într-un gest de totală abandonare, se așeză pe o piatră. Pe buze îi încolți o rugăciune:

— *He Ram..*

— Nu pierde curajul, fiule, se auzi o voce mîngîietoare venind din întunericul de nepătruns.

Abhay nu-și putu da seama dacă era glas omenesc sau o halucinație. „Sau să fi fost glasul lui Dumnezeu?" Bucuria îl făcu să amuțească. În chip de răspuns, își izbi *lathiul* de stîncă.

— Nu-ți fie teamă, fiule. Sînt om, ca și tine, și trăiesc într-o colibă, aici, în preajmă. Vino, urmează-mă, și petrece această noapte sub acoperămîntul meu, urmă glasul.

Abhay se simți nespus de bucuros și încurajat. Îl urmă cu toată încrederea pe omul nevăzut, și porni după zgomotul făcut de sandalele de lemn.

Preț de zece minute au mers în tăcere, străbătînd o fîșie de pămînt plină de obstacole. Deodată, necunoscutul se opri:

— Am ajuns. Aici este coliba mea. Așteaptă o clipă. Intru mai întîi eu, ca să aprind o lampă.

Ochii lui Abhay se mai deprinseseră cu bezna, izbutind să deslușească unele contururi. Putea distinge în fața lui o colibă scundă, acoperită cu stuf, a cărei ușă era larg deschisă. Cîteva clipe mai tîrziu, fu aprinsă o micuță lampă din pămînt, și lumina ei slabă i se păru orbitoare în întunericul de smoală care îl înconjura. Atunci îl văzu pentru prima dată și pe om.

Era un *sadhu*. Barba lungă, căruntă, îi ajungea pînă la brîu, iar pletele îi atingeau mijlocul. Părea să aibă vreo șaptezeci-optzeci de ani. Trăia singur în inima unui codru sălbatic, în care, la tot pasul, te pîndeau primejdii. Nu oricine ar fi putut s-o facă. În pădure mișunau șerpi cu mușcătură otrăvitoare, scorpioni, tot felul de jivine, ca tigri și pantere, și poate că bîntuiau chiar stafii și duhuri rele. Și totuși, acest bătrîn vieţuia printre ele, senin și fericit. De bună seamă, îl însufleţea o putere ascunsă, o forță spirituală.

— Eu sînt obișnuit cu întunericul și asta-i prima dată cînd aprind lampa, de multă vreme încoace. Dar ochii tăi nu pot vedea în beznă ca ai mei...

— Ce noroc pe mine că te-am întîlnit! Altminteri, nu știu ce mi s-ar mai fi întîmplat în noaptea asta vorbi Abhay cu recunoștință.

— Te-am văzut coborînd de pe dealul Mahadeo. Știam c-ai să vii pe drumul ăsta. M-am minunat de curajul tău. Nimeni n-o ia prin pădure după ce se lasă întunericul. Și te-am așteptat.

Brusc, privirea bătrînului căzu pe barba neagră a lui Abhay, care îl făcea să arate ca un tînăr călugăr cerșetor.

— Ce te-a făcut să renunți atît de tînăr la bucuriile lumești, fiule! O mare nefericire?

Tonul lui blînd îi dădu curaj lui Abhay. Simțea că putea avea încredere în acest om. Pustnicul nu mai păstra vreun interes pentru treburile omenirii. În fața lui își putea deschide inima fără primejdie. Ba chiar s-ar putea să-i fie de ajutor.

— Nu, părinte, n-am renunțat la lume. Într-adevăr e vorba de nefericire și de suferință, dar acestea nu sînt numai ale mele. Țara noastră geme strivită de călcîiul înrobirii străine. Poporul nostru înfruntă disprețul și umilințele, iar cei ce și-au păstrat respectul de sine nu pot face nimic. Înrobitorii nu prididesc să îngrămădească persecuțiile pe spinarea celor săraci, oropsiți și nevinovați. Asta e durerea care mă apasă.

— Și pentru ce atîtea persecuții?

— Mahatma Gandhi ne-a chemat pe toți la lupta pentru eliberarea națională. Nu e o simplă răzmeriță, ci

o Revoluție care a zguduit țara, asemenea unui cutremur. Și guvernul britanic turbează să înăbușe Revoluția. Drept care, suferințele poporului nu cunosc margini. Oamenii sînt doborîți.

— Înțeleg. La fel s-a întîmplat în 1857. Și se repetă acum, în 1942. Dar tu de ce să fii descurajat, fiule? Zeița Libertății îți va surîde dacă vei plăti prețul cuvenit. Fii dîrz și neclintit și împlinește-ți datoria. Atunci te va ajuta negreșit.

Abhay fu surprins auzindu-l pe pustnic că se referă la mișcarea din 1857. „Cunoștea oare istoria națională?" se întrebă".

— Știi toate cîte s-au întîmplat în 1857, părinte?

— Eu nu eram atunci pe lume, dar mi-a povestit al meu *guru,* care a locuit tot în această colibă. De la el am aflat multe despre mișcarea din 1857. Iar cînd forțele britanice au capturat orașul Nagpur, Appasaheb Bhonsle a fugit de sub supravegherea lor și s-a adăpostit chiar în pădurea asta. I-a dat adăpostul tot un *guru.* Mai tîrziu, a plecat la Chitrakut. Guvernul britanic nu a cruțat nici pe atunci eforturile de a se înfrînge revolta. Dar, spre norocul lor, n-au fost dezrădăcinați din pămîntul nostru, ba, dimpotrivă, s-au instalat mai comod. Cupa nu se umpluse îndeajuns. Rani Laxmibai din Jhansi și-a dat viața în luptă, așa cum și-au dat-o alții mii dintre compatrioții ei. Da, e ca un *yajna,* în care ofrandele constau din vieți omenești. Acum țara e din nou pregătită să facă ofrande. Nici un sacrificiu nu va fi zadarnic. Și fiecare își va urma destinul.

— Oare așa se va întîmpla, părinte, sau o spui numai ca să mă îmbărbătezi?

— Nu, fiule. Eu nu ofer nimănui false consolări. La urma urmei, noi sîntem *sanyasini* care ne-am despărțit de cele lumești. În trecut, *guru* al meu i-a prezis lui Rani din Jhansi că această cauză a voastră cere jertfă de sînge, dar s-a scurs multă vreme de atunci. După moartea lui Rani, după înfrîngerea revoltei din 1857, țara a fost cuprinsă de deznădejde și întristare, iar mulți dintre rebeli s-au retras prin văgăunile din Himalaia, și au renunțat la viața lumească. Unii dintre ei mai sînt în viață.

— Prăbușirea morală și nedreptatea în care se zbate țara noastră mă fac să cred că vor mai trebui să treacă zece, douăzeci de ani, pînă să ne putem iar înălța capetele.

— Nu, fiule, nu vorbi ca un nesăbuit. Amintește-ți că roata timpului se învîrtește mult mai repede decît gîndim noi. Nu e departe ziua cînd soarele puterii britanice va asfinți în Oceanul Indian. Izbucnirile de violență la care ești martor sînt ultimele pîlpîiri ale unei flăcări care se stinge.

Abhay se simți îmbărbătat de cuvintele pustnicului. Nu știa dacă se vor adeveri sau nu, dar îi făcea bine să-i asculte spusele. Un timp, rămase îngîndurat și tăcut.

— Viitorul îl cunoaște numai Dumnezeu, rosti el în cele din urmă. Dar, dacă așa cum spui, libertatea noastră politică e aproape, atunci n-avem de ce ne pierde curajul. Noi, tineretul acestei țări, părinte, ne-am investit viețile în cauza libertății. Generațiile care vor veni după noi vor avea de hotărît cum trebuie folosită această libertate. Lor le revine sarcina reconstrucției țării. Datoria noastră este să jertfim totul ca să le cucerim lor independența. Și dacă făclia libertății nu poate fi aprinsă decît cu propriile noastre trupuri, atunci sîntem gata să trecem prin foc. Nici un destin nu poate fi mai nobil, mai mîndru... Acesta este idealul nostru, visul nostru. Ziua de mîine aparține celor ce vor veni mîine...

— Ai grăit cu înțelepciune. Voi sînteți asemenea pietrei de temelie pe care se zidește templul. Dacă nu îngropi piatra în pămînt, cum poate fi durat templul? Generația voastră are datoria sacrificiului. Și poate că nimeni n-o să ia prea mult aminte la jertfa voastră supremă. Nimeni nu-și întoarce atenția spre piatra de temelie. Nimeni nu-i scrie cronica. Dar fără ea, templul nu poate fi zidit. Ca toți eroii țării noastre, de la Rani Laxmibai încoace, voi sînteți hărăziți să serviți drept temelie. Mă prosternez în fața voastră!

Înainte ca Abhay să-l fi putut opri, bătrînul *sadhu* atinse cu fruntea pămîntul din fața tînărului. Abhay Kumar rămase înmărmurit.

— Ce faci, părinte ? Tu, atît de vîrstnic și de înțelept te prosternezi în fața mea, un copilandru neștiutor ? *Eu* îți cer binecuvîntarea. Te rog să-mi dai binecuvîntarea ca să pot merge înainte pe cărarea ce mi-am ales, fără ca pasul să-mi șovăie vreo clipă, chiar de-ar fi să înfrunt focul, vijelia ori moartea, astfel încît să-mi pot ține capul sus pînă în ceasul din urmă.

— Așa să fie, fiule, răspunse pustnicul cu emoție. Ai fost născut ca să împlinești un destin măreț.

Capitolul XXXIII

A doua zi, Abhay Kumar străbătu ținutul păduros, iar noaptea căută adăpost într-un sat. Prin regiunile de șes nu cuteza să umble decît noaptea, iar ziua se pitea în vreun templu sau han, unde poposeau caravanele. Nu îl stăpînea decît un singur gînd — să ajungă acasă, să-și mai vadă o dată Mama și soția. Dacă ar putea măcar o singură clipă să le mai audă glasul, după aceea s-ar simți în stare să înfrunte închisoarea sau orice altă soartă l-ar aștepta. Era frămîntat și zbuciumat de neliniști. Dar, într-un fel, trebuia să izbutească să le vadă, era unica lui dorință, care îl urmărea cu intensitatea unei obsesii. Nu trecuse mai mult de o lună și jumătate de cînd se despărțise de ele — mai exact, cincizeci de zile. Dar ce zile ! Păreau să fi comprimat în ele experiența a cincizeci de ani. Și ce experiență răscolitoare, teribilă ! Atît de intensă, atît de profund impresionantă, încît cea din urmă fibră a ființei lui era întinsă ca o coardă și vibra la orice amintire. Întîlnise „viața" în mărime naturală. Ce măreț și pestriț cortegiu de emoții omenești — egoism cras și totală abnegație, idealism înălțător și interese materiale vulgare, eroism și lașitate, sensibilitate subtilă și brutalitate trivială, milă și cruzime, elevare morală și depravare ! Toate acestea pășeau cot la cot. Le văzuse pe toate. Deslușise în om și Dumnezeu și pe Satana. Din mitologica ba-

tere a oceanului se alege și nectarul, și veninul. Niciodată pînă atunci nu avusese asemenea cuprinzătoare viziune asupra universului. Dacă cineva i-ar fi înfățișat-o în vorbe, nu i-ar fi dat crezare. Dar după ce văzuse cu ochii și încercase cu simțurile lui toate acestea, singura întrebare care îi frămînta mintea, iar și iar, era — „În această gigantică drumeție, în acest ceas al destinului, cînd mari prefaceri răstoarnă istoria omului, iar omenirea se zvîrcolește în durerile nașterii unei noi orînduiri, ce sînt eu și care mi-e locul? Ce rol insignifiant joc eu în uriașa dramă a istoriei? Cine se sinchisește de ceea ce fac sau nu fac eu? Singur, nu sînt nimic. Doar o cifră. Și dacă s-ar părea că acționez, o fac împins de o forță impenetrabilă care se produce dincolo de făptura mea. Nu mi-am ales singur drumul. Paiul luat de apele învolburate ale vijeliei poate să-și aleagă drumul? Se lasă doar purtat încotro îl mînă răbufnirile vîntului. Cui îi pasă dacă vrea sau nu să se îndrepte într-acolo? Voința lui e înghițită de viitoare."

Abhay Kumar își lăsase barca în voia vîrtejului și încetase să-și mai muncească vîslele. Era în van. Nu el era cîrmaciul. Gîndurile i se învălmășeau, nu mai deslușea singur ce e în mintea lui.

Doar un singur lucru știa limpede — că trebuia să-și vadă Mama și să-i scalde picioarele în lacrimi, că trebuie s-o strîngă în brațe pe nefericita-i soție, pe sărmana Vijaya, și să-i usuce chipul înlăcrimat cu propriile lui degete. Dacă Dumnezeu i-ar împlini această dorință, s-ar simți binecuvîntat. Nu mai voia nimic altceva.

Îmboldite de asemenea gînduri, picioarele i se mișcau tot mai zorit și, pe măsură ce se apropia de orașul lui, mergea tot mai repede. Înfrunta și primejdia de a umbla pe lumina zilei. Nu mai putea îndura așteptarea. Îl covîrșea nevoia de a merge, de a merge mai departe. Îl chinuiau aprige suferințe trupești. Cîteodată mergea cîte o zi întreagă fără o fărîmă de hrană. Foamea și oboseala îl sleiseră de puteri. Nu-și astîmpăra setea decît cu apa fîntînilor. Îl muncea presimțirea că nu avea mult timp înainte-i. Dar nu mai exista pentru el decît o sin-

gură năzuință, o unică misiune — să ajungă acasă. Nu se oprea să calculeze riscurile. Mergea, mergea înainte.

Tîrziu, seara, ajunse într-un orășel aflat la vreo douăzeci și patru de mile depărtare de orașul lui, un soi de suburbie. După cumplitul efort simțea că, dacă nu se odihnește acolo peste noapte, o să se prăbușească mort în mijlocul drumului. Și nu voia să moară înainte de a-și revedea familia. Era rupt de oboseală și o altă zi de drum i se așternea înainte.

De la cea mai din margine casă a orașului, o clădire cu două caturi, se prizărea o rază de lumină. Bătu la ușă.

— Pomană pentru un *sadhu*, Mamă!

Ușa se deschise numaidecît, și o femeie tînără, cu o înfățișare respectabilă, se ivi în prag. Părea de douăzeci și cinci, douăzeci și șase de ani. Purta un *sari* alb, fără zorzoane, care îi dădea un aer modest și demn. Văzu în fața ei un *sadhu* tînăr, ostenit și îmbîcsit de colbul drumului, întinzîndu-i bolul de lemn al cerșetorilor. Își putu da seama că era un *sadhu* adevărat, nu un fățarnic sau impostor. Inima îi fu adînc mișcată în fața acestei renunțări la cele lumești, înfăptuită în plină tinerețe.

— Fii binevenit, Baba, îi spuse ea cu căldură. E o coincidență că am în casă *darshanul* dumitale. Intră.

— Nu doresc decît o coajă de pîine și un colț în care să mă adăpostesc. Dacă ai vreun colțișor în care m-aș putea afla singur, ca să mă pot închina și să pot medita, ți-aș fi recunoscător.

— Desigur, Maharajah. Casa îți aparține. Pot să ascult și eu cînd îți rostești rugăciunile?

— Mamă, aș dori mai degrabă să mă rog în gînd și în întuneric. Acesta este obiceiul călugărilor cerșetori.

— Cum dorești, Baba. Vino înăuntru, te rog, și urmează-mă...

Casa nu era prea mare, și nu exista nimic care să sugereze prezența copiilor. Cînd trecu pe dinaintea unei încăperi, Abhay aruncă în treacăt o privire într-acolo. Încremeni văzînd o uniformă de polițist ce atîrna pe un cuier. Păsise drept în vizuina leului. Primul impuls a fost să fugă. Dar cum era cu putință? Ar fi trezit bănuieli, și femeia părea foarte cumsecade și cu frica lui

Dumnezeu. Nu ar fi fost în stare să-l trădeze, așa simțea. Acum, că intrase în horă, trebuia să joace cît de bine s-o pricepe. Dar îl cuprinse îngrijorarea.

Fu condus într-o odăiță singuratică, la catul de sus, unde își așternu rogojina și se întinse pe jos. Curînd, doamna îi aduse un urcior de pămînt cu apă proaspătă și un pahar.

— Odihnește-te un pic, te rog, Babaji. Mai tîrziu am să-ți aduc niște *puri* și legume. Pînă atunci se întoarce și soțul meu de la club.

— Cu ce se îndeletnicește soțul dumitale, Mamă?

— E subinspector de poliție.

— Așa, făcu Abhay.

Nu era sigur dacă doamna simțise sau nu surpriza din glasul lui.

— Sîntem numai noi doi, nu avem copii. Nu pot să-ți spun cît m-am rugat Domnului să mă binecuvînteze cu un copil. Am postit și m-am rugat zile întregi, și am dus daruri Brahminilor, dar pînă în prezent totul a fost zadarnic. Poate că dacă un suflet mare ca al dumitale mă va binecuvînta, o să-și plece și Dumnezeu urechea la rugile mele. Din această pricină, nici un *sadhu* nu pleacă din casa mea cu mîinile goale. Cine știe sub ce formă își poate da Domnul *darshanul* său?

— Mamă, cum ar putea un om mărunt ca mine să binecuvînteze un suflet măreț și pios ca al dumitale? Dar mă pot ruga Domnului să se milostivească de dumneata și să-ți îndeplinească dorința, răspunse Abhay cu sinceritate.

Doamna se înclină reverențios înainte-i și îl părăsi, ducîndu-se la bucătărie. O oră mai tîrziu, bărbatul se întoarse de la club, iar gazda pregăti masa atît pentru el cît și pentru oaspetele rătăcitor. Abhay încercă deodată o senzație stranie — „oare soțul îl scruta într-adevăr cu privirea?“

Asemenea vizite nu erau lucru nou pentru subinspectorul de poliție. O înțelegea pe nevastă-sa și niciodată nu se amesteca în ritualurile, rugăciunile sau pomenile ei. Pentru el nu era un lucru neobișnuit să se întoarcă acasă și să găsească un oaspete neașteptat — un *sadhu* sau un Brahmin — venit să-i împărtășească

hrana. Dar nu se împotrivea. Atîta timp cît o făceau pe soția lui fericită, toate erau în regulă. De ce să i se pună în cale ?

Această largă înțelegere și toleranță a lui aveau însă o ciudățenie. Se simțea foarte dezamăgit că soția nu îi făcuse copii. Iar dînsa era încă și mai dezamăgită, dar își îndura amărăciunea în tăcere, cu o calmă resemnare, asemenea milioanelor de compatriote ale ei. Durerea îi era adîncă și nu își găsea expresie în cuvinte. Doar arareori se făcea simțită prin cîte un suspin.

După interminabile discuții, subinspectorul reușise să-și convingă soția să se supună unui examen medical. De la bun început, ea se împotrivise ideii :

— Nașterea unui copil depinde numai de voința lui Dumnezeu. Ce legătură poate avea cu doctorul ? Se vede că mi-e dat să ispășesc acum un păcat pe care l-am săvîrșit într-o viață anterioară. Din această pricină mi-e poala pustie. Numai postul și rugăciunea îmi pot fi de folos.

Dar cînd soțul ei stărui, consimți să-l însoțească în oraș. Nu voia să se opună dorințelor lui.

În fața rezultatului analizelor medicale, polițistul se simți copleșit de rușine — soția lui era perfect sănătoasă ; deficiența provenea de la el însuși și impunea un tratament. Nu îi mărturisi soției adevărul, ci îi spuse doar că doctorul n-a putut ajunge la un rezultat precis.

— Nu ți-am spus eu ? La ce bun să risipim banii pe doctori ?

După acest incident, polițistul nu mai îndrăzni să facă vreo obiecție la dorințele soției lui. Îi dădu libertatea de a-și urma toate înclinațiile religioase. Avea deplină încredere în ea și știa că niciodată nu va face ceva ce nu s-ar cuveni. Și dacă ritualurile religioase izbuteau să-i țină mintea ocupată și să-i dăruiască mîngîiere, de ce să se opună el ?

Subinspectorul de poliție era Brahmin, iar soția lui era foarte respectată pentru viața cucernică și plină de pocăință pe care o ducea. Femeile din oraș primeau din mîna ei mir, apă sau dulciuri sfințite. Ceea ce îi crea soțului un oarecare complex de inferioritate.

După cină, soțul se retrase în dormitor.

— *Sadhu* ăsta aduce cu Abhay Kumar, remarcă el, adresîndu-se soției.

— Cu cine ?

— Cu revoluționarul acela faimos. Guvernul a pus un premiu de zece mii de rupii pe capul lui. Nu i-ai văzut fotografia pe afiș ?

Soția își aminti de afiș și brusc își dădu seama de asemănare. Era foarte posibil ca revoluționarul să călătorească travestit în *sadhu*. Citise despre asemenea lucruri prin cărți.

— Poate că da, răspunse ea. Și ce-i cu asta ?

— Dacă-l arestez, mă aleg cu recompensa și cu o avansare în grad. Mai mult ca sigur o-or să mă facă inspector de teren.

— Să-l arestezi ? Un om care ți-e oaspete ? Nu, nu, ar însemna să săvîrșești un mare păcat ! Una ca asta n-aș îngădui, vorbi ea pe un ton sever.

— Dar nu te gîndești ce se întîmplă dacă nu-l arestez ? Mi-aș putea pierde slujba pentru că am oferit adăpost unui proscris. Aș putea fi eu însumi arestat.

— Arestat, Dumnezeule ! exclamă soția cu nervozitate.

Nu îi trecuse prin cap că soțul ei ar putea plăti un asemenea preț pentru vina de a fi oferit adăpost unui străin. Se văzu pusă într-o teribilă dilemă.

Pe de o parte, spiritul ei se revolta împotriva încălcării tradiției de ospitalitate. Din fragedă copilărie fusese învățată să-i privească pe cei care-i cereau ospitalitate drept trimiși ai Domnului. Acesta era principiul în care își trăise întreaga viață. Și acum i se cerea să trădeze un oaspete aflat sub acoperămîntul casei ei ! Cu neputință ! Ar fi un păcat de neiertat ! În loc să ispășească acum păcatele unei vieți anterioare, ar însemna să se împotmolească în noi păcate, compromițînd astfel liniștea viitoarelor vieți în care va renaște. Și-n felul ăsta, cum ar mai putea spera să dea naștere unui copil ? Nu. Aș ceva era imposibil.

Dar, pe de altă parte, nu putea să nu țină seama de poziția legală în care se afla soțul ei. Cum să-și ia răspunderea slujbei și libertății soțului ? Nu era dînsul stăpînul ei, simbol al Dumnezeirii ? A-l lăsa să-și piar-

dă bunul nume, poziția socială, liniștea, însemna un act de trădare, un sacrilegiu. Cum ar putea dînsa să ia parte la asemenea crimă ?

— Doamne, numai tu îmi poți arăta o cale de scăpare din acest impas, se rugă femeia. Tu ești refugiul celor slabi și șovăielnici. Mă aflu între diavol și prăpastie. Ce să fac ?

Lacrimi tăcute îi umplură ochii. În întuneric, soțul nu-i putu vedea lacrimile, dar știu că vorbele lui își atinseseră ținta. Nu se temea el că o să-și piardă slujba sau că va fi arestat, dar îl orbea mirajul recompensei și al perspectivei de a fi înaintat ca inspector de teren. Știa bine că nevastă-sa căzuse în capcana pe care i-o întinsese. Acționase ceea ce numea el „creierul lui de polițist". Mai devreme sau mai tîrziu, Abhay Kumar tot avea să fie arestat. Și cineva tot avea să pună mîna pe recompensă. De ce să nu fie el acela ? Se spune că zeița belșugului e darnică, și că atunci cînd îți surîde, pășește ea însăși în casa ta. Iată de ce pășise Abhay Kumar în casa lui în acea noapte. Nimeni n-avea să-l creadă cînd va povesti că, de îndată ce s-a întors de la club, acest celebru anarhist i-a picat de bunăvoie în palmă. Fără îndoială, aici era mîna Domnului. Pocăința nevesti-si îl atrăsese pe Abhay Kumar drept în casa lor. Și acum, norocul avea să-i ajute să-l și aresteze. Doar o soție ți-e tovarășă de viață și la bine și la rău. Dacă nu ar profita de norocul care dăduse peste dînsul, ar rîde și curcile de el. Ocazii din astea de aur nu-ți pică la tot ceasul. Și Dumnezeu l-ar osîndi dacă ar lăsa să-i scape din mînă norocul cu care-l blagoslovise.

Firea polițistului era o ciudată îmbinare a două elemente contradictorii. Practica lui polițienească îi modelase gîndirea în tiparele așa-zis legale, dar influența soției sale îi imprimase o înclinație religioasă. Cînd intrau în joc interesele lui, aceste două elemente acționau cu forță și în mod imperativ. Și ori de cîte ori se afla într-o dilemă sau într-un conflict spiritual, polițistul simțea nevoia să se ducă la privată și acolo să-și limpezească gîndurile. În asemenea momente, rămînea în acel loc mai bine de jumătate de oră, dar de fiecare dată găsea

o soluție problemei. Dacă era o soluție justă sau nu, asta rămînea de văzut.

Îndată ce polițistul se închise în privată, soția se strecură tiptil pînă la odaia lui Abhay Kumar, și îi șopti prin ușă :

— Baba, stai liniștit și ascultă. Dacă faci vreun zgomot, poți avea neplăceri. Nu știu cine ești, dar dacă ești cumva Abhay Kumar, revoluționarul, trebuie să pleci cît mai repede din casa asta și să fugi. Viața ți-e în primejdie și vei fi arestat. Ești oaspetele meu, dar singurul fel în care te pot cinsti este acela de a-ți cere să pleci. Te rog, iartă-mi purtarea urîtă, *sadhu* Baba, dar nu-mi fac decît datoria. Dacă nu ești Abhay Kumar ci un adevărat *sanyasin,* rămîi cît poftești ! Casa mea îți aparține.

Plecă furișîndu-se precum venise.

Abhay se sculă pe dată, își luă bolul de lemn și *lathi* și părăsi casa fără nici un zgomot.

La privată, mintea polițistului căuta de zor o soluție. Dar îi trebui multă vreme pînă s-o găsească, pentru că gîndurile lui o luau razna, clădind castele de nisip din perspectiva înaintării în grad și a sumei frumușele pe care avea s-o încaseze. Și cum castelele erau grandioase, avu nevoie de mult timp pînă să le ridice.

Capitolul XXXIV

Cînd polițistul descoperi că prizonierul a stres putina, turbă de furie și supărare. Din fericire, nu suspectă nici o clipă complicitatea soției sale în această evadare.

— Revoluționarii sînt grozav de șmecheri și de periculoși, comentă el. Se vede că a mirosit, cînd m-a văzut, că sînt polițist. Și, de îndată ce m-am dus la culcare, a și întins-o. Dar dacă se îndreaptă spre oraș, cade negreșit în plasa poliției. Ce impostor, s-o facă pe *sadhu !*

Subinspectorul nu pierdu vremea. Își îmbrăcă uniforma, încălecă pe motocicletă și o porni de-a dreptul în oraș, unde raportă superiorilor săi incidentul. Cercul de fier se strînse și mai mult în jurul locuinței lui Abhay Kumar.

Trecuseră mai bine de două săptămîni de la evenimentele din Ghughri, și capul rebelilor, cel vinovat de a fi aţiţat mulţimea, nu fusese încă prins. Era o pată pe onoarea poliției. În rapoartele lor săptămînale, adresate guvernului, trebuiseră să recunoască, de două ori pînă acum, că Abhay Kumar le scăpase. Dacă nu îl arestau pînă în două zile, vor fi nevoiți să repete și a treia oară acea recunoaștere a neputinței. Ceea ce nu le cădea deloc bine !

Guvernatorul interpela mereu poliția și cerea dări de seamă zilnice, dar atîta timp cît Abhay rătăcea prin sălbăticiile dealurilor Mahadeo și Satpura, nu era nimic de făcut. Ajunseseră la capătul resurselor. Omul era extrem de viclean și de primejdios, și eforturile de a-l încolți nu trebuiau slăbite.

Cînd subinspectorul dădu buzna la poliție cu ultimele vești, se produse mare zarvă. Inspectorul general al poliției fu înștiințat pe dată, iar gărzile polițienești aflate pe o rază de cincizeci de mile fură puse în stare de alarmă. Se așteptau ca Abhay să încerce să-și viziteze familia în cursul nopții, așa încît paza de noapte fu imediat dublată.

Dacă sărmanul Abhay ar fi știut ce pregătiri se puneau la cale pentru primirea sa, ar fi crescut în propriii săi ochi. Oamenii înclinați să se subestimeze își schimbă adesea părerea despre ei înșiși, cînd află ce eforturi cumplite fac vrăjmașii lor pentru a-i distruge.

Dar lui Abhay nu-i păsa de nimic. Știa că zilele lui de libertate sînt numărate. Nu dorea decît să-și revadă Mama și soția, înainte ca porțile grele ale închisorii să se închidă în urmă-i. Nici că se mai sinchisea de ce-o să se întîmple după aceea, numai de-ar reuși să le mai vadă o dată. Oare n-o să i se îngăduie asemenea favoare ? Părăsise casa polițistului puțin după miezul nopții, și o luase peste cîmp, către linia ferată îngustă care ducea în oraș. Evita șoseaua controlată de vehicu-

lele poliției. În punctul unde șoseaua întîlnea linia ferată, le părăsi pe amîndouă și o luă prin miriște. Era o noapte întunecoasă și își croia cu greu drum. Dar se deprinsese să umble noaptea pe cîmp și constată că acum îi venea mai ușor decît la început. Era desculț. Păioasele și mărăcinii de pe cîmp îi sfîrtecau tălpile, îndurerîndu-i-le cumplit. Uneori se împotmolea în glod. Picioarele îi sîngerau. Adeseori se poticnea și cădea. *Lathiul* îi scăpa din mînă. Straiele de cerșetor, galbene ca șofranul, îi erau sfîșiate de ghimpii hățișurilor. Dar toate acestea treceau pe lîngă el. Ca și cum s-ar fi întîmplat altcuiva. În fața ochilor nu vedea decît imaginea înlăcrimată a Mamei și a soției lui. Două întruchipări ale durerii și suferinței.

„Cîtă iubire și cîtă duioșie îi dăruiseră aceste două femei! Și cît avuseseră ele de îndurat din pricina lui! Nenorocul lor era că se născuseră într-o țară înrobită, și-și împletiseră viețile cu destinul unui om care lupta pentru ca această țară să se poată ridica iar, demnă, în picioare. Dar nu erau singurele femei întristate din osîndita lor țară! Cîți martiri n-a născut India în ultimii o sută de ani! Numele lor aprindeau stelele cerurilor. Mangal Pande, Rani Laxmibai din Jhansi, Tatya Tope, Chafekar, Khudiram Bose, Chandrashekhar Azad, Ramprasad Bismil, Ashfaqullah, Jatin Das, Bhagat Singh, Sukhdeo, Rajguru și mulți alții. Un ilustru cortegiu de martiri care s-au întrecut să-și jertfească viața pe altarul patriei. Cărările urmate de ei au fost poate diferite, țelul însă a fost unul. O unică pasiune obsesivă, un unic ideal, o unică exaltare — eliberarea patriei. Și toate femeile legate de viețile lor n-au vărsat lacrimi de durere? Și lacrimile lor n-au făcut să se reverse îndoliatele rîuri ale Indiei? Cine ar putea măsura durerea trecută, sfîșietoare, a tuturor acestor femei? Erau femei sacre, vrednice a fi pomenite în rugile din faptul zilei, pentru că bărbații lor au cinstit zeița Libertății spălîndu-i picioarele cu sîngele lor tînăr și ferbinte. Iar Mama și Vijaya nu făceau și ele parte din procesiunea acestor femei?“ gîndi Abhay în timp ce lacrimile i se prelingeau pe obraji.

Capitolul XXXV

Îndată ce polițistul o porni pe motocicletă, soția lui se dăduse jos din pat, își spălase fața, mîinile și picioarele, și se prosternase în fața zeității casnice, atingîndu-și fruntea de pămînt.

— Mamă, m-ai izbăvit astăzi de un mare păcat! N-aș fi putut să-mi predau oaspetele pe mîna asasinilor săi. De-aș fi fost nevoită s-o fac, nu-mi rămînea alta decît să-mi curm și eu viața în fața ta. Dar ce joc mai e și ăsta, Mamă, de îngădui ca poliția să-l hăituiască pe tînărul ăsta nevinovat și cinstit, de parc-ar fi o fiară, și nu-l lași să-și afle liniștea în afara mormîntului? Ce-a făcut el de-i hărțuit în propria-i țară ca un nelegiuit, și mînat să-și caute ascunziș din ușă-n ușă? Socoți că e o crimă să fii patriot, să dorești ca cei de-un sînge cu tine să trăiască în onoare, să fie stăpîni în propriile lor case, și să aibă de-ale gurii și tot ce le trebuie? Oare nu lucrul ăsta îl dorește și Mahatma Gandhi? Și, alături de el, orice suflet din țara asta? Atunci de ce-a fost ales deoparte tînărul ăsta firav și chipeș și supus tuturor oropsirilor guvernului? În timp ce noua, celorlalți, care nutrim aceleași dorințe, ni se îngăduie să trăim în tihnă și bunăstare? Ce-i cu ghicitoarea asta, Mamă Divină? Atîta ironie din parte-ți!

Soția subinspectorului de poliție își scoase colanul de mătănii și începu să se roage pentru Abhay Kumar. Era două și jumătate din noapte.

Capitolul XXXVI

Se făcuse două de după-amiază. O după-amiază calmă. Oamenii plecaseră la lucru, și cei care nu aveau slujbe se odihneau. Mama și Vijaya își luau și ele răgazul de odihnă de după prînz. Mama stătea cu ochii

închiși, dar somnul nu i se lipea de pleoape. Deodată, auzi afară un glas :

— Fă-ți pomană cu un *sadhu,* Mamă.

Mama tresări puternic. Glasul îi era într-adevăr familiar, sau îi juca imaginația o farsă ? Se repezi la ușă.

Un *sadhu* tînăr, bărbos, îi întindea bolul de pomeni. Straiele îi erau sfîșiate și murdare, ochii plini de lacrimi.

— Abhay, tu ești ? întrebă Mama cu nervozitate.

— Da, Mamă, șopti el. Dar nu-mi vorbi aici. Dă-mi drumul înăuntru. Sîntem supravegheați de polițiști în haine civile.

De îndată ce Abhay intră, Mama încuie ușa și-și strînse fiul la piept. Plînseră împreună, lacrimile amestecîndu-se. Vijaya, nebună de fericire, îi căzu în brațe.

Stăteau toți trei înlănțuiți într-o îmbrățișare extatică. De atîta emoție își simțeau limbile legate dar sufletele le erau năpădite de bucurie, de o neasemuită senzație de împăcare și de tărie.

Deodată, se auzi de afară un șuierat strident.

— Poliția ! exclamă mama tulburată. Ce ne facem, Abhay ?

— Nu-mi pasă de ce-o să se întîmple, Mamă ! Mi-am împlinit visul de a vă revedea înainte de a fi arestat. Acum, fie ce-o fi ! Dacă n-ar fi venit poliția, poate că m-aș fi predat singur.

— De ce ?

— Pentru că nu mai am nici o scăpare. Și de ce să fug ? N-am făcut nimic de care să mă rușinez. Un adevărat *satyagrahi* merge pe cărarea adevărului pînă la capăt. Nu cerșesc mila nimănui pentru cele ce-am făcut, dar voi dezminți aprig orice acuzație neadevărată. După aceea îmi voi înfrunta soarta.

Curajul și încrederea lui Abhay erau molipsitoare. Cele două femei se simțiră îmbărbătate. Povara îngrijorării se mai ușurase parcă.

— De-afară răzbi uruit de mașini. Patru sau cinci dube polițienești revărsară un șuvoi de sergenți în uni-

formă, înarmați cu puști și baionete, care pe dată încercuiră casa. Lovituri grele zguduiră ușa de la intrare.

Abhay se îndreptă spre ușă și o deschise.

În fața lui se afla un polițist, ținînd în mînă un pistol încărcat. De cum îl văzu, se repezi la Abhay și îl înșfăcă de braț.

— Ce dorești ? întrebă Abhay.

— Te numești Abhay Kumar ? rosti grav polițistul.

— Da.

— Ești arestat. Urmează-mă de îndată.

— Dacă nu veneai, m-aș fi predat singur.

— Și chiar vrei să te cred ? Proscrișii se predau vreodată ? îl întrebă polițistul cu dispreț. Dacă-i pe-așa, de ce nu te-ai predat pînă acum ?

Mama îi făcu un semn Vijayei, care aduse pe dată, din camera de închinăciune, platoul cu obiectele de ritual.

— Așteaptă puțin, ceru ofițerului de poliție Mama. Dă-mi voie să-i pun acest semn roșu pe frunte.

Mama puse în palma mîinii drepte a lui Abhay niște cheag[1] și îi făcu pe frunte semnul roșu, purtător de noroc. Aprinse lampa cu camfor și efectuă ritualul *arati* asupra fiului ei, presărîndu-i boabe de orez sfințit pe creștet. Abhay se prosternă și îi atinse picioarele, în semn de supușenie filială. Mama simți cum i se topește inima și lacrimi fierbinți îi izvorîră din ochi. Luă cîteva boabe de orez și le presără peste ofițerii de poliție care așteptau în spatele lui Abhay.

— Și voi sînteți de-un neam cu noi, le zise ea. Domnul să vă aibă și pe voi în pază !

În fața acestei neașteptate binecuvîntări, ofițerii de poliție se înmuiară și părură mai puțin rigizi.

— Să mergem ! Se face tîrziu „îi spuseră ei lui Abhay, pe un ton mai blînd.

[1] E vorba despre cheag de lapte, care conform unei credințe tradiționale, ajută la reîntoarcerea cu bine a celui ce pleacă într-o călătorie.

Înainte de a pleca, Abhay aruncă o ultimă privire Vijayei, care rămăsese nemișcată într-un colț. Părea însăși imaginea milei și amărăciunii. Cînd își privi soțul, ai fi zis că întreg sufletul i se dizolvase în ochi. Părea să spună : lăsați-mă să-mi umplu ochii de el, să-mi satur privirile, căci s-ar putea să-l văd pentru ultima oară.

Abhay știu că nu avea să uite niciodată patetismul acelei priviri.

Cînd se pomeni în duba neagră a poliției, un ciudat calm puse stăpînire pe el. Neastîmpărul ultimelor zile se domolise. Izbutise să-și revadă făpturile iubite și acum se simțea destul de puternic ca să-și privească viitorul în ochi.

Motorul icni și pocni. Pe cer se adunaseră nori grei și se auzi un îndepărtat bubuit de tunet. Apoi începu să cadă o ploaie repede. Abhay avu senzația că ploaia era menită să potolească arșița sufletului lui însetat.

Capitolul XXXVII

Știrea arestării lui Abhay Kumar fu imediat transmisă la reședința guvernatorului de către inspectorul general al poliției. Fu de asemeni comunicată tuturor ziarelor, care pregătiră o ediție specială.

„ARESTAREA UNUI REVOLUȚIONAR PRIMEJDIOS", „POLIȚIA PUNE MÎNA PE UN ANARHIST ÎN CLIPA ÎN CARE ACESTA INTRĂ ÎN LOCUINȚA SA" — „CONDUCĂTORUL DE LA GHUGHRI CAPTURAT — FRUMOS SUCCES AL POLIȚIEI", așa sunau cîteva dintre titlurile lansate de ziare. Poliția exercita o mare influență asupra multor sectoare din viața publică, inclusiv presa, supusă unei minuțioase cenzuri. Asemenea știri și articole purtau amprenta netă a poliției.

Ştirea fu difuzată prin radio în toate unităţile districtuale. Guvernul cîştigase o mare victorie. Cercurile guvernamentale încercau o senzaţie de uşurare, de împlinire, care le crea un soi de frenezie.

Capitolul XXXVIII

Arestarea lui Abhay a afectat-o puternic pe Mama, din pricina acuzaţiei de „incitare la omor", ceea ce a constituit un şoc pentru ea. Dacă Abhay ar fi fost arestat laolaltă cu ceilalţi revoluţionari, la declanşarea evenimentelor, n-r fi avut nimic de spus. Dar după ce citise afişul, şi cînd constatase că întregul mecanism poliţienesc se pusese în mişcare pentru a-l doborî, Mama îşi simţise inima grea de presimţiri funeste. Totul era de rău augur. Simţea instinctiv că urma să se întîmple ceva la care nu se aşteptau. Aproape că se îmbolnăvi de supărare, şi îşi închină cea mai mare parte din timp rugăciunilor şi colanului de mătănii.

Vijaya se închise în tăcere. Vorbea foarte puţin şi nu îşi dădea sentimentele pe faţă. Trăia o intensă viaţă lăuntrică. Cele două femei nu prea schimbau vorbe şi păreri între ele, dar se înţelegeau perfect prin limbajul tăcerii. Se statornicise între ele o profundă comuniune, întemeiată pe iubirea pentru acelaşi om şi pe suferinţa comună. Deenabandhu le făcea vizite regulate, ca şi Shanta dealtfel. De cînd se despărţise de Abhay în gara Khapri, Shanta devenise parte integrantă din viaţa Vijayei. De cîte ori venea, Shanta răspîndea o atmosferă tonifiantă, şi cele două femei se simţeau foarte bine împreună. Shanta nutrea un respect fantastic pentru Abhay, sentiment care se traducea prin devotamentul cu care se făcea utilă celor două femei dragi lui. Îşi spunea că aceasta e singura cale prin care îşi putea manifesta admiraţia pentru marele patriot.

Capitolul XXXIX

Abhay fu închis la postul de poliție din Sitabuldi, într-o celulă infectă, care duhnea a urină. I se dădu o rogojină de iută și o pătură neagră, ca să-și încropească un culcuș.

Îndată ce gardianul închise poarta de fier a celulei, ferecînd-o cu un lacăt greu, Abhay încercă senzația de libertate pe care ți-o dă singurătatea.

Se întinse pe patul din acea celulă întunecată, soioasă, rău mirositoare, și cinci minute mai tîrziu sforăia. Dormi buștean; pînă și gardienii se minunau de seninătatea lui, căci nu văzuseră niciodată un individ suspect de omor care să doarmă atît de împăcat.

Cînd se făcu opt dimineața și Abhay tot nu se deșteptă, gardianul vîrî o nuia de bambus printre gratii, ca să-l trezească. I se puseră cătușele și fu scos afară, în curte, dar lumina soarelui îl orbi și fu nevoit să închidă ochii. Se obișnuise cu întunericul care de atîta vreme îi devenise constant tovarăș de drum. Rupsese prietenia cu lumina.

La orele unsprezece, sub escorta unor gardieni înarmați cu baionete, fu expediat, în duba neagră a poliției, la Închisoarea Centrală. Intrarea lui fu înregistrată la poartă, unde i se ceru să-și declare numele, datele personale, semnele particulare. După completarea acestor formalități, porțile temniței se închiseră din nou în urma lui. Abhay se întreba dacă se vor mai deschide vreodată înaintea lui. Dintr-o lume familiară și cunoscută, pășea acum într-una total necunoscută, din care nu știa dacă se reîntorsese vreodată cineva.

Fu condus către interiorul închisorii. Trecură de trei ziduri groase, pînă ajunseră la celulele deținuților politici. Aici fu închis într-o vizuină de doi metri pe trei, care urma să fie căminul lui o bună bucată de vreme.

În comparație cu celula pestilențială de la postul de poliție, cea de acum părea un adevărat palat, întrucît era foarte curată și bine luminată. Dacă își întindea gî-

tul, printre gratiile de oțel, reușea să vadă cîteva plante verzi și straturi de flori. Abhay fu fascinat de frumusețea și prospețimea florilor, și le zîmbi. Apoi se întinse pe pat și dormi treizeci și șase de ore, aproape fără întrerupere. Se sculă o singură dată ca să bea apă, și dădu pe gît un urcior întreg. Mintea și trupul îi erau ostenite de moarte. În celula aceasta minusculă, bine păzită, se simțea în siguranță : nu dorea nimic altceva decît să doarmă, să doarmă, să doarmă... Și dormi de parc-ar fi fost cufundat în transă. Gardianul, intendentul închisorii, magistratul districtual, inspectorul general de poliție și alți cîțiva funcționari îi vizitară pe rînd celula, dar el nu se clinti. Soția guvernatorului se arătă foarte dornică să-l vadă la zdup pe acest primejdios rebel, dar soțul nu-i încurajă curiozitatea. Fiecare venea să-l cerceteze, de parcă era o piesă de muzeu. Dar Abhay habar nu avea de valul de curiozitate pe care îl stîrnise. Era prins în pînzele somnului — un somn continuu, fără vise.

Barba deasă, neagră, îi încadra frumos chipul palid. Gardianul închisorii îl categorisi drept un *sadhu* politic. Se uită de jur împrejur, asigurîndu-se că nu-l vede nimeni, apoi se prosternă în fața celulei lui, atingînd podeaua cu fruntea, în semn de reverență.

Capitolul XL

În aceste zile, deținuții politici nu aveau dreptul să citească ziare. Uneori însă, se mai strecura pînă la ei un petec de ziar, în chip de ambalaj pentru zahăr, sau alte merinde, și deținuții îl citeau cu aviditatea cu care sorbi o scrisoare de dragoste. Regulamentul închisorii era foarte strict, dar funcționarii și gardienii nu șovăiau să-l încalce. În primul rînd, pentru că îi priveau cu mult respect și compasiune pe deținuții politici, dar

mai exista și o altă rațiune — o parte dintre prizonieri erau oameni cu bunăstare și cu influență. Plăteau gras serviciile ce li se făceau, și deseori aveau nevoie de astfel de servicii. Fizicește, se aflau în temniță, dar spiritele lor rămăseseră implantate în societate și în familie. Nostalgia și dorul după libertate erau mereu prezente și îi frămînta continuu interesul de a ști ce se petrece în afacerile și în familiile lor. Interes ce nu putea fi satisfăcut pe căi normale, întrucît corespondența era filtrată printr-o cenzură severă. Așadar, cu ajutorul gardienilor, instituiseră o corespondență particulară, secretă. Scrisorile le parveneau în coji de banane, în alimente, cărți, medicamente, sau pe alte căi.

Asemenea servicii erau costisitoare, dar nimeni nu obiecta. Mulți dintre cei închiși regretau doar că zăceau aici într-o vreme cînd condițiile de război creau sute de posibilități de îmbogățire. Auzeau tot felul de povești despre fluctuațiile bursei negre despre oameni săraci care se îmbogățiseră peste noapte, despre negustori care se pomeniseră milionari, despre banii care curgeau ca apa ; și erau torturați de toate aceste zvonuri. O, dacă ar putea fi iarăși liberi ! Ar face repede milioane, și ar contribui cu donații generoase la fondurile mișcării naționale, liniștindu-și astfel conștiința patriotică. Ce rost avea să putrezești în închisoare ? Întreaga lor atenție era concentrată spre viitor, spre sfîrșitul războiului și spre eliberarea din temniță.

Prietenii le jucau felurite farse. Se pretindeau cunoscători în ale astrologiei și le preziceau eliberarea într-o săptămînă sau două. Drept care, respectivii prizonieri, cu inimile bucurate, organizau din închisoare chefuri pentru clarvizionarii amici și pentru alții. Asemenea specimene îndoielnice pătrunseseră în închisori odată cu patrioții ca mălura pe grîu. Iar în închisori nu-și mai găseau astîmpăr, și se zbăteau ca peștele pe uscat. În libertate, pozaseră în patrioți fervenți, purtaseră straie țesute în casă, de un alb imaculat, căci își puteau permite luxul spălătoriilor. Și mai purtaseră șepci albe, frumos trîntite pe-o ureche, considerîndu-se prin aceasta adevărați promotori ai Revoluției indiene. Dar, de voie, de nevoie, se treziseră în închisoare. Întemni-

țarea se datora mai mult excesului de zel al poliției, decît activității lor. Dacă asemenea oameni rămîneau închiși sau erau puși în libertate, nu avea mare importanță. Destinul lor individual nu avea nici un fel de influență asupra soartei patriei sau a Revoluției. Dacă n-ar fi nimerit la închisoare, ar fi constituit, probabil, veriga cea mai vulnerabilă a lanțului.

Dar cînd erau eliberați, se erijau în eroi. Cu cîtă greutate scăpaseră! Ca prin urechile acului! Și începea glorificarea vulgară, grosolană, a sacrificiilor făcute de ei, astfel încît, în fața nimbului artificial cu care se aureolau, pălea strălucirea adevăraților patrioți. Polobocul gol face mai mult zgomot decît cel plin.

Erau mulți patrioți care se avîntaseră în mișcare fără să stea o clipă la gînduri. O făcuseră dintr-un îndemn, dintr-un impuls lăuntric. Aceștia nu-și făceau calcule. Cînd ești îndrăgostit, nu stai să socotești profitul sau pierderea. Matematica nu are ce căuta în dragoste, fie că-i vorba de dragoste între bărbat și femeie, sau între om și idealul lui, credința sau patria lui. Dacă vestita Rani din Jhansi ar fi stat să-și facă socoteli, ar fi acceptat dominația britanică și ar fi primit o pensie îndestulătoare, care i-ar fi permis să ducă o viață de confort. Dar numai după ce a dat cu piciorul oricărui soi de calcul, a fost Rani în stare să-și jertfească viața. Cînd Sfînta Mirabai a renunțat la palate, la bogății, la splendoarea vieții regești pentru a-și urma stăpînul, pe Giridhar Nagar, a stat să calculeze ce pierde și ce cîștigă? Oare Socrate n-ar fi evitat cupa de otravă dacă ar fi fost mai practic în treburile lumești, și dacă ar fi îngăduit conștiinței lui să se coboare la nivelul epocii sale degenerate? Oamenii nemuritori, care au lăsat o urmă de neșters pe nisipurile timpului și cărora istoria le aduce omagiu, acești oameni n-au ținut niciodată un registru de pierderi și profit. Oamenii aceștia purtau în ei lumina eternității, și au strălucit meteoric pe firmamentul omenirii. Pilda lor a inspirat generații la rînd, și va continua să transmită lumii un mesaj de speranță, de bucurie, de perpetuare spirituală. Și astfel de făpturi se nasc mereu, și dau sprijin moral omenirii.

Asemenea ilustre exemple au însufleţit pe mulţi dintre tinerii patrioţi care au luat parte la Revoluţia din august. Mulţi dintre ei nu erau oameni politici. Studenţi, profesori, muncitori calificaţi sau mici meseriaşi ca Deenabandhu, activişti voluntari, care n-aveau nimic de-a face cu clasa conducătoare. Printre activiştii revoluţionari erau şi foarte multe femei, care se dedicaseră cauzei cu un devotament arzător şi cu o rară spontaneitate. Cei mai vîrstnici le îndemnau la prudenţă. Dar poveţele lor cădeau peste urechile surde ale tinerilor patrioţi care îşi exprimau entuziasmul în cîntecul martirilor :

Mi-a încolţit în inimă dorinţa de a mă jertfi
Să vedem cît de ucigătoare e mîna asasinului...

Cînd Abhay păşi pragul Închisorii Centrale, vestea se răspîndi ca fulgerul printre toţi deţinuţii politici. Se aflau acolo, în închisoare, vreo mie două sute de deţinuţi, aparţinînd tuturor categoriilor sociale. Temniţa era ticsită. Cîţiva deţinuţi de drept comun, condamnaţi la mulţi ani de detenţie, fuseseră eliberaţi ca să se creeze spaţiu pentru întemniţaţii politici. Barăcile deţinuţilor din grupa „A" erau vecine cu celulele condamnaţilor la moarte, de care le despărţea doar un zid înalt. Abhay, din celula lui, le putea auzi rugăciunile de dimineaţă şi de seară, amplificate de tăcerea compactă din jur. În aceeaşi închisoare se afla şi Sfîntul Vinoba, a cărui prezenţă conferea temniţei o sanctitate de templu.

Trei zile mai tîrziu, un paznic îi aduse lui Abhay un petec mototolit de hîrtie, pe care reuşise să-l sustragă din baraca deţinuţilor politici. Pe hîrtie erau mîzgălite cu creionul cîteva rînduri, pe care Abhay izbuti cu greu să le descifreze.

Citi următoarele :

Ţie, om brav printre bravi !

Îţi urăm un respectuos bun-venit printre noi. Sîntem profund mişcaţi de sacrificiul şi de ispăşirile tale.

Sîntem alături de tine la bucurie și la durere. Te salutăm și-ți omagiem curajul.

Prizonierii politici deținuți în această temniță.

Mesajul îl impresionă puternic. Dintr-o dată nu se mai simți singur și părăsit. Singurătatea este poate unul dintre factorii care slăbesc cel mai mult tăria unui om. Dar acum avea senzația că ochi nevăzuți îl urmăresc de pretutindeni, că afecțiunea și căldura tovarășilor de suferință îl împresoară, ocrotindu-l. Asemenea bogăție de solidaritate umană îi dădea forță morală și liniște lăuntrică. Gardienii erau uluiți de vitalitatea lui.

Capitolul XLI

La o săptămînă de la arestarea lui Abhay, poliția emise un *challan* (act de punere sub acuzare) și începu ancheta. Conducerea formalităților judiciare fu încredințată magistratului Choudhary, ai cărui fii fuseseră meditați de Abhay.

Una dintre încăperile închisorii a fost transformată în tribunal.

Poliția era echipată cu avocatul acuzării — procurorul, martorii, și întreaga recuzită de dovezi incriminatorii.

Actul de acuzare menționa delicte serioase. Principalul cap de acuzare era însă asasinarea inspectorului de teren Lala Baburam și a polițistului Munshi Munnu Khan, la Ghughri, precum și incitarea mulțimii la violență, ceea ce a declanșat respectivul dezastru. Mai existau însă și alte capete de acuzare, ca de pildă răzvrătire împotriva regelui. Abhay mai era învinovățit de a fi transportat manifestele de la Bombay și de a fi stîrnit, pe calea aceasta, un lung șir de violențe. Cu cît masele sînt mai ignorante și mai ușor inflamabile, cu atît mai mare este culpa conducătorilor.

Dacă numai una dintre aceste acuzații ar fi fost dovedită, era de-ajuns pentru a justifica pedeapsa cu moar-

tea. Doar un miracol îl mai putea scăpa pe Abhay de ştreang.

De la bun început, procesul se dovedi senzaţional. Începu într-o atmosferă gravă şi sumbră.

Oraşul şi ţinutul erau profund tulburate. Se alcătuiră comitete de apărare a acuzatului, formate din avocaţi şi simpli cetăţeni. Spontan, se porni la colectarea de fonduri, la care contribuiră, în taină, mulţi funcţionari guvernamentali. Avu loc o adevărată competiţie între avocaţi pentru a li se încredinţa cazul lui Abhay — însemna o onoare pentru ei. Oamenii se simţeau îndemnaţi să participe la salvarea acestui tînăr.

Dar Abhay rămînea neatins de toată agitaţia. Pentru avocaţi fu un adevărat şoc cînd aflară că Abhay hotărîse să nu apeleze la un apărător. Prin temperamentul şi educaţia lui era un adevărat *satyagrahi.* Hotărîse să spună adevărul şi numai adevărul şi să dezmintă tot ceea ce era neadevărat — întîmple-se ce s-o întîmpla! Indiferent de poziţia pe care o va adopta tribunalul. Nu vedea de ce trebuie să se apere pentru ceea ce săvîrşise de bunăvoie. Iar pentru ceea ce nu săvîrşise, abia nu era nevoie de apărare. Atunci ce rost aveau avocaţii? Aşa gîndea Abhay.

Iar avocaţii încercau să-l convingă :

— Nu cunoşti legile şi procedurile judiciare. O să pierzi cauza din simplă ignoranţă. Şi cum acuzaţiile implică pedeapsa capitală, trebuie să fii extrem de atent. Sîntem gata să te apărăm gratuit. Cheltuielile vor fi acoperite din fondul apărării.

— Ce urmăresc tomurile voastre de legi? întrebă Abhay. Ele sînt doar un mijloc pentru a se ajunge la adevăr. Dar nimeni nu poate practica adevărul prin simpla lectură a cărţilor. Complexul de judecată are datoria sacră de a cerne faptele pînă cînd ajunge la rădăcina adevărului. Tot ce am eu de făcut este să pun faptele la dispoziţia tribunalului.

— Dar e un proces politic. Ai sfidat autoritatea britanică în India. Tribunalul este britanic. Şi cînd e vorba de chestiuni politice, tendinţele imperialiste sînt mai puternice decît simţul dreptăţii şi al echităţii. Englezii sînt plictisiţi de război. Au senzaţia că India i-a înjunghiat

pe la spate, lansînd această mişcare într-un moment cînd ei sînt angajaţi într-o luptă pe viaţă şi pe moarte. Şi-au pierdut cumpătul, pledă unul dintre avocaţi.

— Înţeleg ce vrei să spui, domnule avocat, replică Abhay. Sfaturile dumitale sînt pline de intenţii bune, şi pentru dumneata e foarte firesc să te bizui numai pe procedura strict legală. Dar la ce folosesc procedurile legale într-un proces ca acesta, de natură naţională şi internaţională ? Cînd am făcut ce-am făcut, n-am consultat tomurile de legi, ci numai chemarea mea lăuntrică. Am încercat să fac ceea ce am socotit eu că e bine. Nevoia de adevăr izvorăşte din viaţă, nu din cărţi. Tomurile dumneavoastră de legi ar putea săvîrşi miracole în cazuri de altă natură, dar nu în acesta. Lăsaţi-mă pe mine cu soarta mea ! Sînteţi mai vîrstnici decît mine şi sînteţi cu mult deasupra mea. Vă cer să-mi doriţi un singur lucru — să mă pot menţine ferm pe poziţia adevărului pînă la capăt.

Avocatul îşi scoase batista din buzunarul de sub robă şi îşi şterse fruntea năduşită. Asemenea om nu mai întîlnise în viaţa lui.

— Cum doreşti... A fost tot ce i-a putut răspunde lui Abhay.

Capitolul XLII

Faptul că Abhay refuzase să fie apărat atrăsese atenţia întregii ţări. De cînd mişcarea de eliberare naţională reintrase sub control, cenzura presei devenise mai laxă iar deţinuţii politici începuseră să aibă acces la ziare.

Evoluţia procesului era urmărită cu aviditate în palatul Agha Khan, unde era închis Gandhi, şi în Fortul Ahmednagar, unde se aflau deţinuţi liderii Congresului. Aveau loc dezbateri publice în legătură cu argumentele ridicate de Abhay pentru a refuza apărarea legală.

Tribunalul ţinea şedinţe de dimineaţa, de la zece jumătate, pînă la patru jumătate după-masa, cu o între-

rupere de treizeci de minute pentru ceai. Abhay a apărut în boxă cu cătușele la mîini, păzit în permanență de doi agenți de poliție. Nu își răsese barba. Purta o cămașă lungă, albă, din pînză țesută în casă și un *dhoti* alb din același material. De îndată ce apăruse în boxă, o tăcere grea se lăsase asupra sălii. Expresia lui calmă și stăpînită sugera încredere în sine și neînfricare. În fața forței pe care o degaja personalitatea aceasta — întruchipare a abnegației — magistratul își plecă ochii, descumpănit.

Cu excepția reporterilor diferitelor ziare, și a celor patru avocați reprezentînd Comitetul Legal de Apărare, nu se admise nici o altă participare la proces. Familia lui Abhay încercase să obțină un permis de intrare, dar se alesese cu un refuz.

Timp de zece zile fuseseră audiați șaptezeci și șapte de martori ai acuzării. Fiecare, pe rînd, fusese interogat, după ce i se înregistraseră datele personale. Erau martori instruiți cu mare grijă de poliție. În acest proces, poliția își miza onoarea și prestigiul, așa încît depunea mari strădanii pentru evitarea oricărui eșec. Nu exista nici un reprezentant legal care să-i interogheze pe martori de pe pozițiile apărării, astfel încît cazul lui Abhay se clarifică mai curînd decît se așteptaseră.

După audierea fiecărui martor, președintele tribunalului i se adresa lui Abhay :

— Dorești să pui martorului vreo întrebare ?

— Nu, domnule judecător. Dacă Înălțimea voastră dorește să-i cearnă mărturia ca să se aleagă adevărul, atunci dumneavoastră trebuie să-i puneți întrebările. Eu voi spune ce am de spus atunci cînd îmi va veni rîndul.

Uneori, judecătorul punea cîteva întrebări, mai mult de formă, dar cea mai mare parte a depozițiilor se scurgeau lin, fără nici o zarvă.

În cele din urmă, Curtea întrebă dacă acuzatul dorește să înfățișeze martorii apărării.

— N-am nici un martor, a răspuns Abhay.

Curtea amînă cu cinci zile judecarea procesului, pentru a da timp acuzatului să-și pregătească declarația.

— Ți se vor pune la dispoziție toate cele necesare pentru scris și lucrările de referință de care socotești că ai nevoie, i se spuse.

— Mulțumesc, domnule răspunse Abhay. Doresc *Gita*, *Ramayana* și autobiografia lui Mahatma Gandhi.

Magistratul trimise un agent la locuința lui Abhay, pentru a aduce volumele, care i-au fost predate în celulă.

Capitolul XLIII

La data fixată, tribunalul se întruni pentru audierea acuzatului. În oraș pluteau încordarea și agitația. Oare ce va declara Abhay? Nu cunoștea legile, refuzase ajutorul apărătorilor... Putea, din lipsă de experiență sau din ignoranță, să spună cine știe ce prăpăstii care să-l piardă.

Audierea începu într-o liniște de-ai fi putut auzi iarba crescînd. Nu se deslușea nici un alt zgomot decît respirația spectatorilor și ticăitul monoton al ceasului de pe perete. La fel de mut, timpul se scurgea, secundă cu secundă.

Se înregistră numele lui Abhay, cel al tatălui său, adresa.

— Ce ocupație ai? sună prima întrebare.

— Doctorand, cercetător la Universitate.

— Ce venituri ai?

— O bursă universitară și onorariile pentru meditarea cîtorva elevi particulari. De asemeni, mama mea muncește.

— Ai luat parte la mișcarea revoluționară?

— Da, domnule judecător.

— Faci parte din vreun partid politic?

— Nu, domnule judecător.

— Atunci de ce te-ai aruncat în mișcarea revoluționară?

— Aceasta nu este o mișcare lansată de un partid, domnule judecător. Este o revoluție populară. Mahatma

Gandhi e conducătorul nostru. Apelul lui se adresa în egală măsură prinţilor, cerşetorilor, studenţilor sau funcţionarilor guvernamentali. Am simţit că e de datoria oricărui indian care-şi iubeşte patria să răspundă la apelul lui şi să se alăture mişcării revoluţionare. Ceea ce am şi făcut.

— Dacă Gandhi e conducătorul acestei mişcări, atunci cum de s-a infiltrat în ea violenţa ? Nu-i Gandhi propovăduitorul nonviolenţei ?

— Gandhi n-a propovăduit niciodată violenţa. El consideră violenţa drept o armă a celor slabi. Şi el nu e slab.

— Atunci de ce au avut loc violenţe ?

— Ca reacţie la climatul de violenţe neînfrînate creat de tirania şi persecuţiile dominaţiei britanice.

— Ce vrei să spui ?

— Că războiul însuşi e o violenţă. Dar efortul de război, alimentat de britanici pe pămîntul Indiei, înseamnă un lanţ de violenţe. Se întemeiază pe opresiune, nu pe cooperarea liber consimţită a poporului. Poporul geme sub talpa guvernului britanic. Războiul a dat foc întregii omeniri, şi mari prefaceri revoluţionare au loc pretutindeni. Dar poporul indian e legat de mîini şi de picioare, lui i se interzice orice participare. Mîndria naţională a Indiei nu poate suporta asemenea gîtuire. A fost o greşeală din partea guvernului britanic să reducă India la această provocatoare şi incendiară condiţie de sufocare şi umilinţă.

— Şi ce legătură e între asta şi cazul dumitale ?

— Încerc să lămuresc cauzele Revoluţiei indiene. În calitatea mea de acuzat am dreptul şi datoria de a vă pune toate aceste fapte înainte. A le accepta sau a le respinge este privilegiul Înălţimii voastre. Guvernămîntul britanic a creat în India o atmosferă de violenţă, de neputinţă şi deznădejde, astfel încît e de mirare că reacţia poporului nu a fost mai aprigă şi mai violentă. Dacă ar fi vrut, guvernul britanic ar fi putut s-o prevină. Administraţia britanică a declarat în repetate rînduri că luptă pentru democraţie şi libertate. Conducătorii noştri ne-au asigurat că libertatea Indiei e în mîna guvernămîntului. Atunci de ce nu ne-au acordat-o ? Numai astfel

ne-am fi putut recăpăta încrederea în ei. Dacă India şi-ar căpăta libertatea, ar lupta umăr la umăr cu Marea Britanie şi i-ar înlesni victoria. Dar guvernul britanic a ignorat propunerile conducătorilor noştri, ceea ce înseamnă că nu a pornit cu intenţii curate la discuţii. Dimpotrivă, una spun şi alta fac. Dacă acum, cînd sînt vîrîţi în pericol pînă peste cap nu fac nimic pentru noi, ce se va întîmpla cînd pericolul va înceta ? Asigurările şi promisiunile guvernului britanic sînt false şi zadarnice. Cine le mai dă crezare ?

Situaţia devenise intolerabilă şi se impunea cu necesitate o schimbare. Aşteptarea nu mai era posibilă. Alţii poate că ar fi aşteptat, dar Gandhi, nu. Ca apărător al nonviolenţei, Gandhi dorea să salveze de măcel nu numai India, ci întreaga omenire.

Dumneavoastră întrebaţi de ce Gandhi, ca propovăduitor al păcii şi nonviolenţei, nu a pus capăt izbucnirilor de violenţă din India şi nu a oprit mişcarea, aşa cum a făcut în cazul lui Chauri-Chaura ? Şi, din moment ce n-a făcut-o, îl socotiţi răspunzător de violenţele care s-au ivit pe urmele mişcării lui... Daţi-mi voie să vă spun că acesta e un raţionament greşit. De ce ar fi Gandhi răspunzător de aceste agresiuni ? Guvernămîntul britanic încurajează şi propagă violenţa, provocînd poporul printr-o atmosferă de ură şi dezbinare. Cum ar putea fi făcut răspunzător Gandhi de toate acestea ? A, da, dacă guvernul i-ar fi acceptat propunerile şi le-ar fi tradus în viaţă, atunci ar fi fost el răspunzător. Pentru că în acest caz Gandhi ar fi controlat întreaga situaţie. Dar aşa, se poate spune doar că datorită influenţei lui Gandhi izbucnirile de agresivitate n-au fost atît de intense şi de extinse cum ar fi fost altminteri.

Audierea deţinutului continua cu întrebări şi declaraţii, alternînd cu intervale de tăcere, cînd magistratul consemna răspunsurile. Reprezentanţii poliţiei aveau senzaţia că toate acestea erau vorbărie goală, care nu ducea la nimic. Cîţiva dintre ei căscau cît îi ţinea gura. Pentru a-şi face simţită prezenţa, zornăiau din cînd în cînd lanţurile cătuşelor.

La un moment dat, magistratul întrebă brusc :

— Ce sperai să obţii prin participarea la mişcare ?

— Libertatea patriei mele.

— Ce înțelegi prin libertate ?

— Eliberarea totală de sub dominația britanică.

— Vrei să spui că doreai să răstorni conducerea britanică ?

— Da, domnule judecător.

Subită înviorare în rîndurile poliției. Cătușele clincăniră din nou, de astă dată mai vioi.

— Prin orice mijloace ?

— Da, prin orice mijloace care ar fi dus la libertate.

— Chiar prin violență ?

— Da, Înălțimea voastră, dacă violența apărea ca inevitabilă și nu exista vreo alternativă. Statele Unite ale Americii nu și-au dobîndit independența prin violență ? Irlanda nu a recurs la revoluția armată ? Iar Marea-Britanie respectă astăzi stindardul acestor națiuni libere. Violența este preferabilă sclaviei.

— Crezi în violență ?

— Nu am afirmat așa ceva. Am spus doar că nu poate fi considerat rău faptul că America și Irlanda și-au cucerit libertatea prin forță.

— Vrei să spui deci că n-ar fi nimic rău dacă și India ar recurge la violență ?

— Nu e obligatoriu ca India să urmeze calea Americii. Noi avem un Gandhi, și sînt convins că nonviolența e o cale mai puternică și mai eficientă decît violența.

— Adevărat ?

Doi polițiști aflați lîngă o fereastră ciuliră urechile.

— Cred cu toată convingerea în modul de viață propagat de Gandhi. Sînt convins că India își poate cuceri independența pe calea nonviolenței, mult mai curînd decît se așteaptă lumea. India e o țară străveche cu o neclintită încredere în filozofia ei, care i-a dăruit o concepție aparte despre lume și viață. Nu e o filozofie a pasivității, ci a activismului dinamic, a unui spiritualism cu totul opus escapismului. În atmosfera acestei concepții, nonviolența poate opera miracole. Violența provoacă automat alte violențe, și omenirea este astfel prinsă într-un cerc vicios, deci fără de ieșire. Acest cerc al răului nu poate fi rupt decît dacă violenței i se opune

nonviolența. Numai astfel se poate elibera omul pentru a se regăsi pe sine însuși. Istoria a dovedit că metodele violente nu au putut niciodată să rezolve pînă la capăt problemele omenirii. S-a văzut că violența ratează scopul, este superfluă și nu duce decît la suferință. În timp ce metodele pașnice sînt mult mai eficiente. Și dacă India a descoperit această magică piatră care prefface zgura în aur, de ce-ar mai alerga după o himeră? India nu are nevoie să recurgă la violență.

Magistratul consemna declarația, în timp ce polițiștii se foiau pe locurile lor, agasați. Gîndeau că discuțiile scăpaseră de pe făgașul dorit. Bocancii cu ținte hîrșiiau nervos pe pardoseala de piatră.

Magistratul întrebă:

— Ai fost la Bombay și ai luat parte la sesiunea Congresului?

— Da, domnule judecător.

— Așadar?

— Așadar, ce anume, domnule?

— Ai ascultat discursurile conducătorilor?

— Da, domnule, doar de asta m-am dus acolo.

— Imediat după arestarea conducătorilor a urmat o izbucnire de violență, devastări și incendieri, ai știut?

— Da, domnule, am auzit toate acestea.

— Nu le-ai și văzut?

— Cum ar fi fost posibil? Bombay e un oraș mare. Nu puteam fi în mai multe locuri în același timp.

— Atunci cum de-ai știut despre aceste incidente?

— Am citit relatările din ziare. Dealtfel, toată lumea vorbea despre ele.

— Ai adus manifeste de la Bombay?

— Da, domnule judecător.

— Unde le-ai dus?

— Aici, la Nagpur.

— Și ce-ai făcut cu ele?

— Le-am distribuit.

— Unde?

— Pe o rază cît mai întinsă cu putință.

— Au ajuns și la Ghughri?

— Posibil.

— Nu știi sigur? Te aflai la Ghughri în ziua cînd au avut loc crimele și incendierea postului de poliție?

— Da, dar am plecat din Ghughri înainte de s-au întîmplat toate acestea.

— Adică după ce-ai incitat oamenii la violență?

— Nu, domnule, după ce m-am străduit să domolesc spiritele.

— Ce înțelegi prin asta?

— Oamenii din Ghughri și din împrejurimi erau foarte tulburați de moartea lui Fagoo, survenită în urma încăierării din Amgaon, și de arestarea lui Baba Manavdas, sfîntul local. Atmosfera era atît de încordată și de încărcată, încît te puteai aștepta la orice. M-am străduit să-i domolesc pe conducători și să-i conving să nu se abată de la calea nonviolenței, și bănuiesc că am reușit să-i influențez într-o oarecare măsură.

— N-ai distribuit manifeste și acolo?

— Nu, domnule judecător.

— Dar martorii acuzării au declarat că ai fost la Ghughri special ca să împarți manifeste.

— Este un neadevăr.

În grupul polițiștilor se stîrni iar neliniște. Era limpede că atacul fățiș îi ustura.

— Cum poți afirma una ca asta?

— Unul dintre martori a declarat că am fost văzut la Ghughri în dimineața zilei cînd au avut loc incidentele. Un altul a mărturisit că niște manifeste, îndemnînd masele la violență, au fost găsite asupra unui suspect, după evenimente. Dar nimeni nu a dovedit că aceste manifeste s-au aflat în posesia mea, sau că eu personal le-am înmînat cuiva.

— Dorești să produci dovezi în acest sens?

— De ce-aș face-o? Poliția m-a acuzat. Este obligația ei să producă dovezi incontestabile în sprijinul acuzării. Și dacă nu izbutește, înseamnă că procesul acesta nu are obiect.

Din nou semne de neliniște în rîndurile poliției. După o pauză, magistratul continuă:

— Dacă ai putea aduce martori care să confirme că nu ai împărțit manifeste incendiare la Ghughri, ți-ai ușura mult cazul.

— Adevărul nu are nevoie de martori care să-l susțină. Dacă nu pot dovedi că ceea ce știu eu e adevărat, nu înseamnă implicit că mint. Minciuna are nevoie de tot felul de rezemători, fiindcă nu se poate susține decît prin înșelăciune. Dar adevărul își răspîndește propria-i lumină. Nu-i trebuie o lumînare ca să-i arate calea.

— Dacă nu ai împărțit manifeste incendiare, de ce s-au răsculat oamenii din Ghughri ?

— Așa cum am mai arătat, prima provocare a fost uciderea țăranului Fagoo, care n-avea nici o vină. În al doilea rînd, arestarea lui Baba Manavdas care n-avea nici în clin nici în mînecă cu politica. În al treilea rînd, tragerea orbește, în masă, ordonată de inspectorul Lala Baburam, împușcături de pe urma cărora a fost omorîtă o femeie. Înălțimea voastră știe prea bine cît sînt de respectate femeile în India. Fagoo era un om simplu, cu frica lui Dumnezeu, care nu se amesteca în politică. Și mai era unicul fiu al unei mame văduve. Ce păcat a săvîrșit femeia aceasta pentru ca la bătrînețe să-i fie smuls fiul cu atîta cruzime ? Ce vină a avut Baba Manavdas, venerat în acel sat ca un erou de legendă ? Dar femeia ? Ce act de vitejie sau de eroism a comis poliția ucigînd în plină zi o femeie ? Și dacă în urma acestor provocări populația și-a pierdut controlul, socotiți că e de condamnat ? Orice om, decît doar dacă-i plămădit din lut și nu din carne și sînge, s-ar fi răzvrătit în asemenea împrejurări. Dacă guvernul nu-și poate păstra sîngele rece, ci se lansează în acte nebunești, de furie turbată și de forță inconștientă, rezultatul nu poate fi decît anarhia. Oamenii guvernului nu pot oare înțelege acest principiu elementar ? Și dacă vreun grup organizat poartă răspunderea celor întîmplate la Ghughri, atunci acela nu poate fi decît poliția.

— Domnule judecător, protestăm categoric împotriva acestei învinuiri, strigă un tînăr ofițer nestăpînit.

— Fals ! Fals ! mormăiră ceilalți polițiști.

— Liniște ! Domnilor, liniște ! ceru magistratul.

Abhay Kumar își păstră imperturbabil calmul în fața întreruperilor.

— Domnule judecător, sînt uluit de comportarea irresponsabilă a poliției. Eu sînt cel acuzat, iar ei reac-

ționează de parc-ar fi vinovați. Aș vrea să știu, Înălțimea voastră, dacă am sau nu dreptul de a înfățișa toate acestea pentru apărarea mea. Dacă nu am dreptul atunci refuz să mai am vreo participare la anchetă.

Se așează.

Rumoare în sală. Avocatul acuzării se foia stînjenit. Avocatul care reprezenta Comitetul Legal de Apărare susțin că acuzatul are dreptul să aducă orice argumente dorește întru apărarea sa.

Curtea se pronunță :

— Acuzatul are dreptul să facă orice declarație ce i se pare necesară pentru apărarea sa, dar complexului de judecată îi revine sarcina de a o analiza... De a o accepta sau respinge...

— Mulțumesc, Înălțimea voastră, vorbi Abhay Kumar. Dacă mi se acordă acest drept, atunci trebuie să afirm că poliția este principala răspunzătoare pentru evenimentele petrecute la Ghughri, și dacă cineva trebuie să plătească cu streangul pentru această crimă, atunci poliția este aceea și ofițerii care o conduc.

Declarația căzu ca o bombă. Fețele polițiștilor deveniră stacojii de furie. Îi aruncară lui Abhay priviri atît de asasine, încît dacă nu s-ar fi bucurat de protecția Tribunalului te-ai fi așteptat să-l sfîșie de viu. Reporterii notau spusele lui Abhay, cuvînt cu cuvînt.

— Dar procesul a fost intentat împotriva *dumitale* și nu a poliției, urmă magistratul. Ce sens are să afirmi tot ce afirmi ?

— Domnule judecător, știu că procesul a fost intentat împotriva mea. Dar e vorba de o urmărire pentru omor, acuzație deosebit de gravă. Este foarte important de știut ce împrejurări anume au prilejuit omorul, și cine poartă vina lor. De asta îmi îndrept degetul spre poliție. Pentru ca să se facă dreptate absolută, toate faptele trebuie expuse în fața Înălțimii voastre. Acuzația pe care mi-o aduce poliția este că eu aș fi persoana răspunzătoare, direct sau prin incitare, pentru cele două uciderii săvîrșite la Ghughri. Oricine ar fi direct vinovat pentru ele, nu trebuie să uităm că s-au comis în urma provocărilor poliției. Care este justificarea poliției pentru faptul că a deschis focul asupra unei femei neînar-

mate, ucigînd-o pe loc ? Dacă dorim să facem cea mai elementară justiție, poliția ar trebui supusă urmăririi judecătorești odată cu mine.

— Ce stupiditate ! bombăni cineva din rîndurile poliției.

Magistratul era foarte stingherit.

— Pentru azi e de-ajuns ! Judecata se amînă pe mîine, cînd vom relua audierea acuzatului.

Abhay fu condus sub escortă în celula lui. Pînă cînd nu mai putu fi văzut îl urmăriră privirile polițiștilor, gata parcă să-l devoreze.

În aceeași seară, poliția supuse guvernului o dare de seamă confidențială, arătînd că, întrucît acuzatul Abhay Kumar fusese preceptorul fiilor magistratului Choudhary, acesta acorda anumite libertăți acuzatului, în detrimentul prestigiului și autorității polițienești. În concluzie, se sugera luarea de măsuri imediate.

Capitolul XLIV

Cum își văzu soțul intrînd pe ușă, doamna magistrat Choudhary îl și întrebă :

— Ei, cum a decurs apărarea lui Abhay ?

— Destul de bine, dar polițiștii sînt nemulțumiți pentru că a spus cîteva lucruri neplăcute la adresa lor.

— Și ce dacă-s nemulțumiți ? Doar *tu* ești acela care va da sentința.

— Da, dar dacă poliția e nemulțumită, e în stare de orice. Exercită o mare influență asupra guvernului.

— Așa o fi. Ei pot să tragă în cine le cășunează. Dar tu ești magistrat. Tu nu poți trimite la moarte un om nevinovat.

Domnul Choudhary rămase tăcut.

— Ei, spune ceva ! Ai vreo dovadă împotriva lui Abhay, stărui doamna Choudhary.

— Nu, pînă în prezent nu există nici o dovadă. Dar nimeni nu poate să prevadă ce-o să mai ticluiască poliția.

— Orice-ar ticlui, de ce să fie omul spînzurat ? L-am privit întotdeauna ca pe un fiu. Cum aș putea îndura să fie executat din ordinul tău ? Ți-ai putea osîndi la moarte propriul fiu ?

— Ce tot vorbești acolo ?

— N-am să te las să păcătuiești împotriva ta însuți. A, lucrurile ar sta cu totul altfel dacă ar fi cu adevărat vinovat și tu ai fi convins de acest fapt. Dar nu poți spînzura un om pe baza unor dovezi de circumstanță. Știi bine că e un băiat bun, blînd ca un mielușel. Doar n-ai să fii tu măcelarul care-l duce la tăiere. Nu, una ca asta n-am să îngădui. Dumnezeu n-ar ierta-o. Dacă vrei să fii pe placul șefilor tăi, osîndește-l la cinci-șase ani închisoare. Dar n-ai dreptul să-l distrugi. Dacă slujba ta înseamnă să-ți înăbuși conștiința, atunci dă-o naibii de slujbă !

Magistratul se înfricoșă de această izbucnire a soției sale. Parcă era posedată de zeița Chandi, cea care năruie nedreptatea. Își cunoștea bine soția. Erau doar căsătoriți de douăzeci și cinci de ani. În nouăzeci și nouă la sută din cazuri, ea nu se amesteca în treburile lui. Era tipul tradițional al soției care își adoră soțul, dedicîndu-și timpul gospodăriei și lecturii textelor sacre. Nu era foarte instruită, dar putea citi *Gita, Ramayana* și *Bhagawat*, adnotate cu caractere ușor lizibile. Dar nu avea nici răgazul nici dorința de a citi ziare sau alt soi de cărți. Nu se sinchisea niciodată de ceea ce făcea sau nu făcea soțul în spatele ei. Strădania-i permanentă era să îl îngrijească cu devotament și să-i asigure tihna. Rareori intervenea vreun diferend sau vreun schimb de cuvinte între ei. În cele mai multe probleme judecătorești, doamna Choudhary nu-și exprima opinia, așa că nu putea fi vorba de conflicte de păreri. Dar, uneori, apărea cîte o problemă care afecta o coardă a sensibilității ei, și atunci, de fiecare dată, soțul trebuia să i se supună. Acest aspect al firii soției sale îl enervase întotdeauna, pentru că știa că odată ce își forma o părere, doamna Choudhary devenea stîncă de granit.

Aceasta era situația în procesul lui Abhay Kumar. Și din această pricină, domnul Choudhary se simțea stingherit. Tensiunea între soți apăruse de îndată ce

magistratului i se încredințase cazul. Doamnei Choudhary i-ar fi plăcut să-l vadă refuzîndu-l, transferîndu-l altui coleg. Dar, din moment ce trebuise să-l preia, îi ceru asigurarea solemnă că nu va acționa împotriva conștiinței sale. Domnul Choudhary nu voise să renunțe la proces de teama de a nu-și pierde prestigiul în ochii guvernului, sau de a fi acuzat de lașitate ori de sustragere de la datorie. În împrejurările actuale, ar fi fost o acuzare foarte gravă. Acceptarea procesului i se păruse soluția cea mai sănătoasă. Și, seară de seară, soția îi cerea raportul procedurilor. Îl urmărea cu înțelegere, ajutată de robustul ei bun-simț.

Doamna Choudhary se simți foarte fericită aflînd că apărarea lui Abhay decursese satisfăcător și că pînă în prezent nu apăruse nici o dovadă împotriva lui. Era convinsă că Dumnezeu își plecase urechea la rugăciunile ei, și veselia care o cuprinse se dovedi contagioasă.

— Aprinde cuptorul și fă niște *puri* fierbinți, ceru ea slujnicei. Tocmai ne-a trimis băcanul niște unt proaspăt de bivoliță. Domnul e obosit...

Magistratul zîmbi în sinea lui. Venise de multe ori obosit acasă, tocmai cînd băcanul le trimisese unt proaspăt de bivoliță. Și totuși nu i se preparaseră *puri*.

După ce își luă cina și se pregătea de culcare, sosi un curier cu mesajul că magistratul districtual ar dori să-l vadă de îndată pe domnul Choudhary.

Capitolul XLV

La ora unsprezece noaptea, cînd domnul Choudhary se întoarse acasă, soția fu izbită de felul cum arăta. Era lac de sudoare și într-o stare de extremă nervozitate. Părea buimăcit. Își scoase haina și cravata și se repezi

la baie. Nu scosese un cuvînt și soția nu putea înțelege ce i se întîmplase.

Abia cînd îl văzu în pat, cuteză să-l întrebe :

— Ce s-a întîmplat ?

La început, el ocoli răspunsul. Era o chestiune profesională și trebuia s-o țină secretă.

— Între noi doi n-au ce căuta secretele. Știi bine că eu nu deschid gura în fața nimănui. Dacă n-aș fi atît de îngrijorată, nu te-aș sîcîi. Dar poate că izbutesc să te ajut. Nu purta singur povara grijilor.

Îi luă capul în poală și începu să-l mîngîie. Puțin mai tîrziu, magistratul îi mărturisi că poliția făcuse o plîngere împotriva lui, învinuindu-l de a fi acordat mari libertăți acuzatului Abhay Kumar, îngăduindu-i să profereze injurii și insulte care, publicate în presă, vor dăuna grav prestigiului guvernului, în general, și al poliției în special. Insinuaseră de asemenea că pricina acestei îngăduințe consta în faptul că acuzatul meditase pe fiii magistratului și că aceștia, sub influența lui, luaseră parte la manifestațiile publice antiguvernamentale. Ceea ce însemna că magistratul era în cel mai bun caz slab și lipsit de tact, dacă nu chiar simpatiza în taină cu acuzatul. Guvernul nici nu putea concepe ca în căminele lealilor săi slujitori să aibă loc incidențe revoluționare. Din partea magistratului era de așteptat o atitudine de supunere totală și incontestabilă. Guvernul britanic trecea prin clipe de grea încercare din cauza războiului și a răzvrătirii din India. În acest ceas de cumpănă, se va vedea care dintre slujbași sînt cu adevărat leali. Pe cei ce își vor dovedi lealitatea, îi vor aștepta recompense sub formă de avansări și titluri. Dar cei care dau dovadă de slăbiciune sau lipsă de loialitate vor fi pe dată înlăturați din post și urmăriți în justiție. Pentru rebeli, nu exista pic de milă. Trebuiau tratați sever și radical, instituindu-se în acest fel un exemplu și pentru alții, astfel ca nimeni să nu mai îndrăznească să se ridice împotriva guvernului.

— Înțelegi ?

Această întrebare, îi povesti el în continuare soției, fusese subliniată de magistratul districtual printr-o izbitură grea cu pumnul în masă, o izbitură care făcu să se cutremure toate obiectele aflate acolo, inclusiv un revolver negru. Domnului Choudhary îi sărise inima în piept.

Dacă magistratul dădea dovadă, în acest moment, de slăbiciune, administrației britanice nu îi rămînea altceva de făcut decît să-l suspende din slujbă și să pornească o anchetă departamentală împotriva lui.

— Înțelegi ?

Din nou aceeași izbitură de pumn în masă și același tunet în glas.

În cele din urmă, magistratul districtual adăugase :

— Aș dori să-ți aud părerea aici, pe loc, Choudhary. Chibzuiește bine !—Mă întorc într-un minut. Deschisese ușa biroului și strigase : Gardian, domnul rămîne aici. Ai grijă !

Magistratul se retrase într-un alt birou și reveni după scurt timp, cu fața și mai încinsă. Evident, trăsese un gît de băutură.

— Choudhary, ce-ai hotărît ?

— Domnule, eu sînt slujbaș leal al guvernului. Atîta timp cît mă aflu în slujba pe care o dețin, e de datoria mea să duc la îndeplinire cu credință dispozițiile guvernului, și așa am de gînd să fac.

— Așa trebuie să vorbească un slujitor cinstit, răspunse magistratul, cu fața radiind de bucurie. Eu am și încredințat poliția că n-au motive să se îngrijoreze din pricina dumitale.

Dintr-o dată devenise blînd și maleabil, ca o figurină de ceară.

După aceea, magistratul districtual se arătă foarte prietenos și comunicativ față de domnul Choudhary, ba chiar îi făcu unele confidențe. Îi pomeni în treacăt că exista un post vacant de împuternicit guvernamental, și

că erau în căutarea unui slujbaş indian leal, care să-l ocupe. Dacă isprăvea repede cu cazul Kumar, numele domnului Choudhary ar putea fi recomandat pentru acest post. În afara faptului că angajase un revoluţionar ca preceptor pentru fiii săi şi a faptului că aceştia, în urma influenţei suferite, participaseră la demonstraţii politice antiguvernamentale, nimic nu se opunea alegerii domnului Choudhary în postul menţionat. Dar chiar şi acest handicap putea fi depăşit dacă domnul Choudhary înţelegea să coopereze aşa cum se cuvine.

De îndată ce domnul Choudhary se ridicase să plece, magistratul districtual îi reamintise :

— Sper că înţelegi situaţia.

— Da, domnule, răspunsese domnul Choudhary luînd poziţia de drepţi.

Urcîndu-se pe bicicletă ca să se întoarcă acasă, domnul Choudhary îşi simţise mîinile tremurînd şi inima bătîndu-i cu furie. Năduşeala îi scălda tot trupul. Îl cuprinsese ameţeala.

Capitolul XLVI

Reîntors în celula lui, după ce îşi rostise pledoaria, Abhay se simţi transportat de bucurie. De cînd nu mai încercase asemenea senzaţie de fericire ! Gîndurile şi sentimentele cărora le dăduse grai în plin tribunal îl apăsau de multă vreme. Acum, cel puţin, le transpusese în cuvinte. I se luase o greutate de pe inimă. Cînd servilismul, lăcomia, minciuna viciază atmosfera, iar valorile morale sînt în declin, vocea adevărului sună slab, ca un glas în pustiu, şi poate că nimeni nu-şi pleacă urechea la ea. Dar vine şi o vreme cînd confuzia de glasuri ale Turnului Babel se limpezeşte, şi vocea adevărului, acoperită pînă atunci de vacarm, se înalţă mai viguroasă şi mai triumfătoare ca oricînd.

Un deținut într-o celulă alăturată, a cărui cerere de grațiere nu fusese soluționată, îi strigă :

— Abhay, ai fost eliberat ?

— Nu, dar mă simt ușurat. M-am despovărat de o mare greutate.

Deținutul nu prea înțelese. Dar veselia lui Abhay era molipsitoare și zîmbi și el, în ciuda sentinței capitale care îi atîrna deasupra capului.

Abhay se întinse pe patul rudimentar, cu senzația că era stăpînul absolut al celor șase metri pătrați de celulă, și că nimeni nu-i putea tulbura pacea. La urma urmei, de ce depinde fericirea omului ? În nici un caz de avere, de fast, de palate mărețe sau de automobile luxoase. Depinde în întregime de atitudinea pe care o adopți în fața vieții, de capacitatea ta de a te simți mulțumit. Pînă se naște, omul nu are nevoie de mai mult spațiu decît cei cîțiva centimetri de placentă a mamei. Iar cînd moare, nu-i trebuie mai mult de trei metri de mormînt. Și dacă e incinerat, conform riturilor hinduse, trupul îi este nimicit de flăcări și redus la pulbere. Deci întregul zbucium al vieții constă în a dilata cei cîțiva centimetri pînă la trei metri. Dar în celula lui, Abhay era stăpînul a șase metri și nimeni nu-i contesta dreptul de posesiune.

Închisoarea — piatră cenușie și zăbrele din oțel negru — cît de rece și de înfricoșătoare arată privită din afară ! Și totuși, înlăuntrul unor asemenea ziduri reci se născuse zeul Krishna, asemenea ziduri reci adăpostiseră șiruri de eroi și de patrioți și de căutători de adevăr, care avuseseră de înfruntat forțele întunericului din vremea lor. Cînd tiranii și răufăcătorii uzurpă conducerea societății sau a guvernămîntului, din orice țară sau de pe orice meridian, cine oferă adăpost celor buni, celor nobili, care se împotrivesc răului ? Cine alta decît închisoarea, măreața închisoare ! Tu, închisoare, ești leagănul din care cresc revoluțiile și marile mișcări ale omenirii ! Ca o mamă iubitoare oferi refugiu celor oropsiți. Dacă tu nu l-ai fi primit la sînul tău pe Abhay Kumar, ar mai fi rătăcit și astăzi prin sălbăti-

ciile dealurilor Satpura, asemenea unui animal hăituit, gonit de vînătorii setoşi de sîngele lui. Tu l-ai ocrotit de săgeţile lor otrăvite. Zidurile tale au devenit templu pentru el.

Capitolul XLVII

A doua zi, ziarele locale de dimineaţă publicau în întregime pledoaria lui Abhay, cu titluri de-o şchioapă. Francheţea, curajul şi claritatea gîndirii lui au fost foarte apreciate. Deţinuţii politici se simţiră însufleţiţi de un nou val de entuziasm. Erau mîndri şi bucuroşi că unul dintre ei se arătase atît de brav şi de nobil. În afara zidurilor închisorii, lumea era impresionată. Iată un exemplu de felul în care Gandhi transformă oamenii obişnuiţi în eroi.

Tribunalul adoptă pe dată o atitudine foarte strictă. Gărzile poliţieneşti fură întărite, măsurile de securitate intensificate. În aceeaşi zi se încheie şi audierea acuzatului. El se declară nevinovat. Dar în notele consemnate de magistrat se menţiona că Abhay era direct răspunzător de crimele şi incendierea de la Ghughri şi era pasibil de pedeapsa capitală.

Vineri dimineaţa, la orele unsprezece, magistratul Choudhary îşi citi sentinţa, care fu ascultată într-o tăcere de mormînt. Îl considera pe Abhay Kumar vinovat de ucidere, incendiere şi incitare la revoltă şi cerea condamnarea la moarte.

Pe dată, gardienii care îl păzeau îi puseră lanţurile la picioare. Zăngănitul trist sună ca un dangăt de moarte.

Magistratul Choudhary nu se putu uita în ochii condamnatului. Se ridică grăbit, amînă şedinţa, şi plecă acasă într-una din dubele negre ale poliţiei. Se duse de-a dreptul în dormitor şi se trînti inert pe pat.

Doamna Choudhary află vestea în timp ce se ruga zeităţii casnice. Rămase prosternată, încremenită ca o statuie, pietrificată asemenea Ahilyei cea blestemată.

Dar din ochi îi șiroiau lacrimi. De dimineață nu pusese nimic în gură. În cele din urmă, renunță la post ca să bea un pahar cu apă.

Capitolul XLVIII

La auzul sentinței, Abhay rămăsese înmărmurit. Nu pentru că-și vedea moartea cu ochii, ci pentru că întorsătura pe care o luase procesul era cu totul neașteptată. Nu-i era teamă de moarte, chiar în timpul Revoluției fuseseră momente cînd hotarul dintre viață și moarte apăruse foarte instabil. Odată, aproape că îl sărutase glonțul unui polițist, care însă preferase să se înfigă în zidul din spatele lui. Cînd fusese martorul erupției vulcanice de la Bombay, în acea memorabilă zi de 9 august și în zilele următoare, știuse că de astă dată era vorba de o mișcare grandioasă și că la nevoie trebuia să fie pregătit să-și dea și viața. Dacă ar fi fost amator de o viață tihnită, ar fi alergat la mile și mile depărtare de calea Revoluției, și s-ar fi ferit să-și unească drumul lui cu al ei. Dar inima l-a îndemnat altminteri, deși nu s-a îndoit niciodată că-și pune viața în joc. Într-o Revoluție a poporului, calculele individului nu-și găsesc loc. Nimeni nu poate să traseze o limită la care participarea lui se va opri. Te lași tîrît de flux, de potop. Alegerea se rezumă la a plonja sau nu în flux. Nu te obligă nimeni. Dar din moment ce ai plonjat, nu știi unde și cînd te vei putea opri. Te poți încîlci în hățișul algelor care să te tragă la fund, sau te poți izbi de o stîncă și să te faci fărîme.

Nu plonjează în plin flux decît cel ce crede că valul o să-l poarte spre o lume nouă, eliberată de sclavie și de umilințe, în care India va putea din nou să ridice capul cu demnitate. Poate păși pe această cale doar cel care, asemenea Sfîntului Kabir, poate da foc propriei sale case.

În noaptea aceea plină de întuneric, cînd împreună cu Deenabandhu și-au luat rămas-bun de la Vijaya și de la Mama și au pornit în pribegie, Abhay a știut prea bine că s-ar putea să fie ultima-i călătorie, cea de la care nu mai există întoarcere. Adeseori și-a spus în gînd : „Renunță la iubirea ta, la tot ce te leagă de această lume, și pregătește-te să pleci în marea călătorie. Ai dăruit mișcării tot ce-i în tine gînd, cuvînt, faptă. Va trebui poate să-i dăruiești și viața, ca ultim prinos pe altarul izbîndei finale."

Așa încît, Abhay era pregătit să înfrunte moartea ; dar ceea ce l-a tulburat era chipul sub care îi venea această moarte. Vinovat de crimă și osîndit să moară prin spînzurătoare ! Adevărul era că, fiind gandhian convins, n-ar fi putut vreodată să facă rău nici măcar unei furnici. Nu avea de gînd să devină un propagator al teoriei lui Gandhi și să-și creeze o menire din aceasta. Nu simțea chemarea de a fi om politic. Fiind un cercetător înnăscut, menirea vieții lui era aceea de a studia și a preda. Dar în spatele cercetătorului se ascundea un tînăr indian instruit, cultivat, și, mai presus de toate, o făptură umană. Patriotismul și umanitarismul îl împinseseră spre drumul indicat de Gandhi. Strigătul acestuia *Părăsiți India !*, adresat dominatorilor străini, îl determinase să i se alăture. La Bombay, cînd auzise cu urechile lui apelul lansat de Mahatma Gandhi studenților, se hotărîse să răspundă. Iar cînd în ultimul său discurs, Gandhi a cerut poporului *Acțiune sau moarte !*, Abhay hotărîse să acționeze sau să moară. Știa bine că acele cuvinte nu înseamnă un simplu slogan pe care-l rostești papagalicește pentru a stîrni un val de entuziasm vremelnic. Erau flăcări care te chemau la jocul cu moartea.

Abhay chibzuise la toate acestea înainte de a se avînta în mișcare. Așa încît nu avea incertitudini sau regrete. Dar niciodată nu și-ar fi închipuit că ar putea fi acuzat de omor, de uciderea semenului său, și încă spînzurat pentru asemenea vină. Există o mie de feluri în care un om își poate întîmpina moartea. Să fii însă spînzurat pentru o vină inexistentă ! Ce ironie a soartei să fie acuzat exact de crima pe care se străduise s-o prevină ! Ce travestire a adevărului, ce simulacru de jus-

tiție ! Care poate fi viitorul unui imperiu ce e în stare să spînzure un nevinovat pe baza unui neadevăr limpede ca lumina zilei ?

Sumbra sentință fusese rostită de un magistrat care, din fire, era bun și drept și cu frica lui Dumnezeu, magistrat cu care se aflase în bune relații personale. Nu gîndise că va fi favorizat datorită acestor relații, dar, oricum, ar fi preferat să nu i se pună în circă asemenea false învinuiri și nedreptăți crase. Dacă ar fi ucis vreodată pe cineva, sau ar fi incitat la crimă, ar fi avut curajul s-o recunoască. Nu s-ar fi adăpostit îndărătul minciunilor pentru că nici un om nu scapă de urmările propriilor lui fapte. Dar a fi pedepsit pentru ceva ce nu numai că nu săvîrșise, dar ar fi fost incapabil s-o facă măcar în gînd, și a trebui să-și plătească nevinovăția cu viața, era un ultragiu fără seamăn. „Administrația britanică își putea permite s-o facă, își spuse Abhay, pentru că forța brută era a lor, poliția era a lor, tribunalele ale lor, închisorile ale lor, și călăul al lor. Dar cît se va mai putea menține această putere întemeiată pe asemenea colosală nedreptate, pe minciună și imoralitate ?

Întreaga omenire ardea în flăcări. Adevărul, dreptatea, umanitatea erau masacrate în văzul public. Se părea că omenia din oameni își luase o vremelnică vacanță, lăsînd cîmp liber brutalității.

Își spunea : „Trebuie să te pregătești de moarte, Abhay Kumar !“ Fundalul de gigantic neadevăr și de nedreptate dădeau morții lui o aureolă de glorie. La urma urmei, nu putea muri decît o dată, așa că de ce să nu moară într-un fel care avea să-i coste scump pe călăii lui și care o să-i facă să se căiască amarnic pentru ceea ce făcuseră ? E o lege imuabilă a firii — cu cît e mai mare păcatul săvîrșit, cu atît mai mare e și ispășirea.

Și Abhay își dădu brusc seama că moartea lui nu va fi zadarnică. Țara și compatrioții vor avea de cîștigat din consecințele înfăptuirii unei atari mișelii.

Aproape că simți recunoștință față de magistrat și dădu să se încline în fața lui. Dar scaunul era gol. Îi salută pe avocați și pe ziariști și își luă rămas-bun printr-un zîmbet. Rămaseră cu toții uimiți văzînd atîta

stăpînire de sine și echilibru. „Ce suflet viteaz!“ murmurară ei.

Porni spre celula lui, sub escortă. Lanțurile de la picioare îi tăiau carnea; putea totuși păși cu încetineală. Și cătușele aveau lanțuri, cu care se putea juca. Acompaniat de zăngănitul lor, porni să fredoneze o melodie pe care și-o amintea din școală:

Nu cunosc decît o cale — cea a spînzurătorii;
Nu mi-a plăcut huzurul niciodată:
Sînt flacăra ce arde în candelă,
Din care-n veci lumina vieții ia lumină.

Cînd intră din nou în celulă, osînditul din celula învecinată îl întrebă:

— Ce s-a întîmplat, Abhay?

— Condamnarea la moarte.

— Dumnezeule, dar cîntai cînd ai intrat în celulă, de parc-ai fi fost eliberat.

— E și aceasta un soi de eliberare. Și n-o să întîrzie mult. Voi fi eliberat, dar voi renaște într-o Indie liberă.

Începu să intoneze cîntecul martirului:

În sclavie nu am putut cunoaște fericirea
De aceea în Ceruri o voi căuta.

Capitolul XLIX

Cînd Mama află de condamnarea la moarte, nu-și putu crede urechilor. Cum era cu putință? Se vede că cineva înțelesese greșit. Cum așa, era posibil să pui un laț de gîtul unui om viu și să-l omori? Ce drept are omul să ia viața altuia? Nimeni în afară de Dumnezeu n-are asemenea drept. Ce treabă are omul să se amestece în lucrăturile lui Dumnezeu? Asta nu înseamnă altceva decît obrăznicie și înfumurare. Și cum poate un om să-l judece pe semenul lui? Ce, omul are puterea lui Dum-

nezeu Atotștiutorul, care poate să-și dea cu părerea asupra a ceea ce a făcut sau nu un om, și să judece pricinile și urmările ? De ce se juca tragedia asta cumplită ? Cu ce păcătuise copilul ei ? Nici o clipă nu și-l închipuia în stare să facă rău cuiva măcar în gînd, darmite în realitate. Să zicem că *făptuise* o crimă — ce-l îndemnase la asta ? Nu o pricină egoistă, în nici un caz. Tot ce făcea el era din iubire de patrie, și nu pentru interesul lui personal. De ce să fie atît de greu pedepsit ? Ce păcat, Dumnezeule, săvîrșise ea însăși ca să merite asemenea soartă ? Ca unica lumină a zilelor ei să-i fie stinsă la bătrînețe ? De ce să trebuiască nora ei să înfrunte văduvia, iar copilului încă nenăscut să i se răpească dragostea și grija unui tată ? Mama se rugase mereu să vină ziua în care să-și facă ultima călătorie pămînteană pe umerii fiului ei, dar acum era osîndită să trăiască și să asiste ea la ultima *lui* călătorie. Dumnezeule, dacă nici în rînduielile tale nu există dreptate, atunci de ce să mai blesteme rînduielile stăpînitorilor străini, care erau orbi prin voia lor și care-și împietriseră sufletele ?

— Abhay, fiul meu ! Ce ți-au făcut, fiule ?

Mama nu-și mai putea stăpîni emoțiile. Pînă acum, știuse să îndure cu răbdare și stăpînire de sine. Plînsese cu lacrimi de sînge, dar și le sorbise apoi în tăcere. Își înăbușise suspinele ca să nu-și necăjească nora. Dar asemenea eforturi îi puseseră la grea încercare nervii, și mintea ei începu să se încingă. La cea mai mică provocare izbucnea. Tot sistemul ei de autoapărare se prăbușise și acum plîngea în hohote, ca un copil. Durerea îi era atît de copleșitoare, încît pînă și Vijaya își uită de propria-i suferință și se străduí s-o aline. Dar era săracă în cuvinte de mîngîiere. Cînd tot cerul e sfîșiat în bucăți, nu ajută să-i pui petece. Și Vijaya o lăsă pe mama să plîngă în voie. Să curgă lacrimile potop, că altfel înăbușă suflarea ! Să-și plouă ochii toate lacrimile, pînă seacă și ultimul strop, sau pînă ce împietresc și ochii de atîta plîns, și nu mai pot plînge.

După fiecare criză de plîns, Mama se liniștea pentru cîteva minute. Apoi se lăsa pradă unei noi izbucniri, cu aceeași amărăciune și neajutorare — un jalnic vaier de suferință, fără răgaz, fără sfîrșit...

Și tot așa, zi și noapte.

Și Vijaya ? Într-o singură clipă secătuise tot interesul ei pentru viață, tot ce o mai lega de omenire ; murise în ea dorința de a trăi. Un pustiu de necuprins, o tristețe atotcuprinzătoare, o inerție de nepătruns. Respira pentru că respirația încă nu i se oprise. Trupul i se mișca pentru că încă nu intrase în amorțire. Dar gustul vieții se sleise. De-ar veni odată sfîrșitul — ce bine-cuvîntare !

Știa că dacă țara ei ar fi fost liberă, asemenea cumplite tragedii n-ar fi putut avea loc. Dar cum s-ar putea elibera țara fără prețul unor atari dezastre ? Pînă ce zeița Libertății nu-și potolește setea sorbind sînge tînăr. nu consimte să-și facă apariția. Și pînă ce n-o să apară Libertatea, viața omenească în India își va fi pierdut valoarea și considerația. Viața cetățeanului acestei nefericite țări subjugate nu are astăzi preț — nu există nici un dram de respect pentru talentele cetățeanului, nici urmă de considerație pentru intelectul lui, pentru sensibilitatea lui, de parcă întreaga țară ar fi întunecată de un blestem. Ce însemnau cetățenii Indiei ? Idoli de lut — negri, urîți, neînsuflețiți. Nu are nici o importanță dacă-i pui ca podoabă în salon, sau le dai un picior în fund. Cel mai mare dintre ei, Gandhi, care intrase în rîndul personalităților nemuritoare, putea fi umilit de ultimul polițist, putea fi arestat și întemnițat. Atunci ce să mai vorbești de un anonim, de un cercetător oarecare ca Abhay Kumar ? Ce importanță are dacă-i străpungi pieptul cu un glonte sau îl cocoți pe-o spînzurătoare ? Nu va tremura nici o undă pe cuprinsul celor șapte mări care despart India de Anglia...

Capitolul L

La trei zile după pronunțarea sentinței, Vijaya primi o scrisoare. Abhay se bucura acum de toate privilegiile. Din moment ce se luase hotărîrea să i se curme viața, era tratat regește și i se dădea tot ce dorea.

Dar nu voia nimic altceva decît ca și Mama și soția lui să împărtășească aceeași pace sufletească și liniște pe care izbutise să le atingă el. Nu-l muncea nici o teamă pentru el însuși — era un neînfricat. Înțelepciunea îl ajuta să înțeleagă ce se întîmplă și de ce. Dacă ar putea transmite și Mamei și soției lui aceeași adîncă înțelegere a lucrurilor, atunci ar putea muri liniștit. Nu visa să-și salveze viața. Nu dorea decît ca ceea ce este inevitabil și iminent să poată fi îndurat cu mult curaj și seninătate sufletească. Dacă mintea omului ar putea fi acordată în această cheie, atunci și moartea ar fi privită fără spaimă.

Așa încît îi scrise soției sale o scrisoare :

Închisoarea Centrală

Iubită Vijaya,

Probabil că ai fost uimită de vestea condamnării mele la moarte. Îți mărturisesc că la fel s-a întîmplat și cu mine. La urma urmei, sîntem oameni, măcinați de iubire, de atașamente pentru cele lumești, de temeri, de dorințe. Voința de a trăi nu moare, legăturile cu viața sînt foarte puternice, iar perspectiva morții e tristă.

Dar dacă stăm și judecăm lucrurile calm, nu-i chiar atît de rău.

Viața e efemeră. Au fost mari cărturari, mari figuri de sfinți, întemeietori de religii, conducători de poppare, soli ai unor vremuri noi, dar nici unul dintre ei nu s-a putut sustrage morții. Trupul e un urcior de lut — într-o bună zi, trebuie să se spargă. E doar o chestiune de timp — unii mor mai devreme, alții mai tîrziu. Dar nimeni nu poate viețui veșnic, nu-și poate amăgi destinul.

Și dacă omul tot trebuie să moară, de ce să n-o facă într-un chip din care viața va avea de cîștigat, iar moartea va apărea nobilă și glorioasă ? Puțini oameni au fost binecuvîntați cu onoarea de a-și da viața pentru patrie. Probabil că aceasta este răsplata mea pentru binele pe care l-am făcut într-o viață anterioară.

Dacă un om dorește să moară, are o sută și una de căi la dispoziție. Poate sări din vîrful unei clădiri sau se poate arunca în fața trenului. Poate să se zvîrle în

valuri, sau să bea otravă, sau să se spînzure. Dar a te sinucide e o mare laşitate.

Pe cînd a fi executat de o stăpînire străină pentru vina iubirii de patrie e o mare onoare. E o moarte eroică, fericită. Puteam muri în urma unui atac de cord sau călcat de o maşină. Mii de oameni mor zilnic în acest fel şi nimeni nu se sinchiseşte de ei.

Cînd nu voi mai fi, pe tine te vor respecta toţi ca pe văduva unui martir; iar Mama va fi onorată pentru că a dat naştere unui fiu ce şi-a jertfit viaţa pentru patrie. Ai uitat ce spune zeul Krishna în Gita?

Dac-ai murit te vei înălţa la Ceruri,
Iar de eşti viu, de viaţă te vei bucura.

Iubita mea, timpul îşi urmăreşte propriile-i răzbunări şi soarta cunoaşte răsturnări ciudate. Cei care azi sînt hărţuiţi şi loviţi cu pietre pentru a-şi fi apărat idealurile şi principiile, sînt mai tîrziu veneraţi ca eroi. Socrate a trebuit să bea cupa cu otravă pentru că s-a răzvrătit împotriva făţărniciei şi şarlatanismului din vremea sa. A fost învinuit că perverteşte spiritul contemporanilor. Dar cei ce l-au osîndit au fost raşi din filele istoriei, pe cînd Socrate a rămas nemuritor.

De cînd e lumea şi pămîntul oamenii şi-au persecutat înţelepţii şi au zvîrlit cu pietre în profeţii născuţi ca să le înalţe destinele. Dar pietrele s-au prefăcut cu vremea în flori de închinare.

Şi în India a existat o galaxie de eroi care au luptat pentru un ideal, împotriva precumpănirii forţelor întunericului.

E un privilegiu unic să te poţi număra printre aceste suflete măreţe!

Vijaya, dacă ai să priveşti lucrurile în perspectiva lor reală, îţi vei da seama că nu-i un prilej de durere, ci de mîndrie.

E drept că am avut şi eu anumite vise. Speram să-mi iau doctoratul şi să-i pot învăţa pe alţii. Nimic nu mi-ar fi plăcut mai mult. Speram să pot făuri un cămin adevărat pentru copilul nostru şi pentru Mama, aşa încît să poată gusta şi ea odihna, acum, la anii bătrîneţii.

Cînd te-am cîştigat pe tine, dragostea mea, am simţit că am dobîndit tot ce-mi putea oferi Viaţa mai fru-

mos. Tu, care ai părăsit bunăstarea din casa unchiului tău și ai venit alături de mine la bine și la rău, dar nu te-ai plîns niciodată de viața pe care ți-am oferit-o. Dar cînd ai intrat tu în casa mea, Vijaya, un milion de făclii au iluminat-o dintr-o dată. Zeița Bogăției și Belșugului pogorîse în umilu-mi adăpost.

Nu pot uita fericirea de negrăit, de neasemuit, pe care mi-a hărăzit-o dragostea ta. N-aș fi crezut vreodată că iubirea poate fi atît de înălțătoare. Această iubire divină m-a făcut să iau parte la mișcarea de eliberare. Știu că ești o femeie cu spirit elevat și de o mare demnitate! Tu n-ai fi putut niciodată iubi un laș. Știam că dacă nu m-aș pricepe să-ți păstrez respectul, ți-aș pierde dragostea.

Viața căsniciei noastre a fost scurtă. Dar aceasta nu micșorează extazul clipelor petrecute împreună. Amintirea acestor clipe este cea mai neprețuită dintre comorile mele.

Și copilul nostru încă nenăscut nu este un simbol al acestei iubiri? Să-i istorisești povestea fericită a vieții tatălui lui. Chiar dacă n-o să pot vedea eliberarea cu ochii mei, sînt fericit că ochii copilului meu or s-o vadă. În fond, luptăm pentru libertate, pentru că dorim să ne descătușăm copiii din dezonoare, umilință și robie.

Iubita mea dragă, nu trebuie să plîngi. Iubirea Sfintei Mirabai s-a împletit cu cea a Domnului ei, Giribar Nagar, iar flacăra ei s-a împletit cu flacăra universală a Creației. Îți amintești cînd mi-ai pus o ghirlandă de flori în jurul gîtului, la nunta noastră? Nu e mare deosebire între colanul de flori și ștreangul călăului. Ambele sînt simboluri de comuniune. Primul unește o făptură umană cu altă făptură umană, iar celălalt unește o făptură umană cu eternitatea. Primul a dus la împlinirea iubirii omenești, celălalt va duce la împlinirea iubirii pentru India. Dar cărările iubirii sînt întotdeauna aceleași, doar manifestările ei sînt diferite.

Trupurile noastre sînt plămădite din țărînă și hrănite de țărîna patriei noastre. Ce datorie poate fi mai sfîn-

tă decît aceea de a-ţi închina trupul pămîntului care l-a nutrit ? Nu ne-a transmis poetul sfînt acest mesaj ?

Pămîntul ţi-e învelişul, pămîntul ţi-e culcuşul,
Cu pămîntul te vei contopi ;
Fă-ţi toaleta de noapte, femeie înţeleaptă,
Căci în curînd amantul ţi-l vei întîlni.

Viteaza mea Vijaya, mă aştept din parte-ţi să înfrunţi situaţia cu curaj şi tărie sufletească şi s-o faci şi pe Mama să privească lucrurile la fel. Eşti soţia bravă a unui bărbat brav. Sînt convins că atitudinea ta va fi aceea a unei femei demne, care se respectă.

Te rog să arăţi această scrisoare şi Mamei, şi să-i spui că trebuie să fie la fel de senină la moartea fiului ei cum a fost şi la naşterea lui. Acest fel de moarte înseamnă un pas spre nemurire. Aş vrea să mă nasc din nou în India, ca fiu al aceleiaşi Mame, dar cînd mă voi naşte iar, ţara mea va fi liberă. Comuniunea dintre noi doi nu se limitează la această viaţă, ci se va perpetua şi în celelalte vieţi ; ea nu poate înceta odată cu nimicirea trupului meu !

Eşti o femeie înţeleaptă, Vijaya, şi ai capacitatea de înţelegere a lucrurilor. Obişnuiam de atîtea ori să citim împreună din Gita. *Acum a sosit timpul să punem lecturile în aplicare, în propriile noastre vieţi. Este examenul pe care trebuie să-l dăm ; şi trebuie să ne arătăm vrednici de învăţămintele pe care ni le-a dăruit* Gita. *Ştiu bine că tu vei trece acest examen.*

Dacă tu şi Mama doriţi să mă vedeţi, autorităţile vă vor permite de astă dată. Dar ar fi oare înţelept ? Vino, dacă crezi că e bine, dar mi-e teamă să nu fie mai rău.

Ai grijă de Mama, Vijaya, şi păstrează toată dragostea mea pentru copilul nostru încă nenăscut, care-ţi va aminti permanent că eu sînt alături de tine şi că-ţi voi fi mereu alături, nu numai în această viaţă ci şi în toate celelalte în care vom renaşte.

Al tău, pe veci,
ABHAY

Capitolul LI

Vestea condamnării la moarte a lui Abhay a însemnat un șoc pentru întreaga țară. Ținînd seama de felul în care decursese procesul, nimeni nu își imaginase că verdictul ar putea fi moartea. Toată lumea presupusese că o să fie condamnat la cîțiva ani închisoare. Dar administrația britanică era răzbunătoare și, mai ales, ținea să bage spaima în sufletele oamenilor.

Comitetul de Apărare se lupta din greu să-l salveze pe Abhay. Fondurile se îngroșau și, după cum s-a mai arătat, mulți funcționari guvernamentali contribuiau în secret. Fu redactat un recurs oficial, care cerea comutarea pedepsei, dar autoritățile îl respinseră. Urmă un al doilea apel adresat Consiliului privat. De două ori fusese fixată data execuției, și de două ori amînată, din cauza apelurilor. Cînd Consiliul privat respinse cel de-al doilea recurs, un val de deprimare cuprinse pe toți simpatizanții lui Abhay. Singura cale rămasă încă deschisă era o cerere de comutare adresată Viceregelui.

Abhay nu era mulțumit de aceste încercări. Respectul de sine nu-i îngăduia să se umilească în fața Viceregelui pentru a-i cerși viața. Jertfa unei vieți trebuie să fie imaculată, fără înjosiri și servilisme. Să afle omenirea întreagă că tineretul Indiei își jertfea cu mîndrie viața pentru țară! Nu voia să întunece gloria martirilor în rîndul cărora avea să intre. Acum, cînd se împăcase sufletește cu ideea morții, de ce această goană vulgară, înjositoare, pentru a-l scăpa în ultimul moment?

Dar știa, instinctiv, că toate demersurile apărătorilor lui vor da greș. Abhay își menținea aceeași seninătate și se simțea perfect pregătit pentru marea trecere. Cînd primi răspuns de la Vijaya, prin care i se spunea că scrisoarea lui le adusese mare mîngîiere ei și Mamei, aproape că se simți fericit.

Nu-și mai dorea nimic. Cînta *bhajan* și imnuri, și citea *Gita*, *Ramayana* și alte scrieri sacre. Un sentiment de îndepărtare și detașare de cele lumești, vecin cu beția, puse stăpînire pe el. Pierdea parcă legătura cu pă-

mîntul, conștiința lui nu se mai lăsa străpunsă de nici o dorință, de nici un jind.

Prin firea lui, Abhay era o ființă care se mulțumea cu foarte puțin. Fusese întotdeauna profund recunoscător pentru tot ce îi oferise viața. Pentru o Mamă minunată și o soție minunată, pentru răstimpul scurt în care căminul lui i se păruse aidoma cerurilor, un templu de pace, mulțumire, înțelegere.

Fusese recunoscător pentru dragostea și prețuirea pe care i-o arătaseră întotdeauna colegii lui studenți și profesorii. Izbutise să cîștige admirația unei fete culte și inteligente ca Shanta, care va fi mereu un sprijin pentru Vijaya, cîștigase prietenia și devotamentul lui Deenabandhu care, atîta timp cît va ține ochii deschiși, nu o va lăsa pe Mama să se zbată în nevoi.

Își trăise viața în această țară măreață, al cărei popor îl copleșise cu sentimentele-i de afecțiune, gratitudine, prietenie.

Își părăsea acum Mama și soția, lăsîndu-le înconjurate de asemenea oameni. Îngrijorarea încetase să-l mai frămînte.

Într-un elan de abandon, de totală uitare de sine, repetă cuvintele Sfîntului Soor, adresate Domnului :

„Orice-mi va fi dat, voi primi ca un dar,
Fie o cupă de otravă, sau o cupă de nectar,
Tu să alegi, Doamne, ce crezi că mi se cuvine,
Iar eu voi primi, ca venind de la tine.“

Capitolul LII

Sute de telegrame, cerînd comutarea pedepsei cu moartea, au fost expediate Viceregelui din toate colțurile țării. I s-au prezentat și numeroase delegații, alcătuite din oameni ai legii și cetățeni influenți. Dar Viceregele le dădu a înțelege că mîinile-i erau legate, întrucît linia

adoptată în privința lui Abhay fusese dictată de foarte de sus, și că administrația britanică era hotărîtă să nu aibă nici o cruțare față de cei care se răzvrăteau fățiș împotriva Imperiului britanic.

Și totuși, oamenii nu-și pierdură speranța. Își spuneau că în ceasul al doisprezecelea va trebui să survină ceva care să împiedice tragedia. Doamna Choudhary, soția magistratului, se dedică ritualului *Shata Chandi,* pentru a obține ocrotirea vieții tînărului Abhay. În timp ce Comitetul de Apărare lupta pe căi oficiale, în fiecare casă de oameni cucernici se recitau imnuri, se repeta *Rama Nama,* se oficiau ritualuri în fața zeului Focului și a zeului Morții, Yama, pentru a salva viața tînărului Abhay. Femeile se închinau smochinului sfînt și rugau zeii să nu știrbească *soubhagya,* fericirea conjugală a Vijayei, așa cum făcuseră și pentru Sati Savitri. Fiecare, după crezul și obiceiurile lui, se ruga pentru viața lui Abhay.

Era ciudată și mișcătoare această identificare a oamenilor simpli cu viața unui patriot. Reieșea limpede că nobila cauză pentru care acest tînăr își dădea viața găsea un ecou profund în inimile milioanelor de compatrioți.

Vijaya și Mama erau copleșite de această unică și spontană demonstrație de solidaritate umană, de simpatie publică, reconfortantă. Simțeau că durerea nu era numai a lor, că o împărtășeau alături de ele mii de oameni.

Dar toate aceste rugăciuni, posturi și ritualuri aveau să ducă la vreun rezultat? Mama lui Abhay era sfîșiată între nădejde și deznădejde.

— Ce se va întîmpla, Doamne, ce se va întîmpla?

— Nimic nu se va întîmpla deocamdată, Mamă, rosti o voce în spatele ei.

Mama întoarse capul și tresări văzînd un *sadhu* înalt, cu o barbă albă și păr lung, împletit. La început se sperie, dar pe urmă se simți cuprinsă de un adînc sentiment de reverență.

Era trecut de miezul nopții ; se zvîrcolea de ore întregi în culcușul ei, fără ca somnul să i se lipească de pleoape.

— De unde vii, Sfinția ta, și cum de știi că deocamdată nu se va întîmpla nimic ? întrebă Mama cu glas umil.

— Vin din văgăunile dealurilor Mahadeo, Mamă. Cînd fiul tău, Abhay, s-a întors din pelerinajul la zeul Shiva, a petrecut o noapte în coliba mea. Am aflat că a fost osîndit la moarte și am hotărît să vin să stau de vorbă cu tine. Au trecut treizeci de ani de cînd m-am despărțit de toate cele lumești, dar de astă dată am auzit chemarea supremă a datoriei și a trebuit să-i dau ascultare, grăi bătrînul *sanyasin*.

— Îți sînt recunoscătoare, Baba, că ți-ai dat osteneala să străbați tot acest drum lung spre a-mi aduce mie mîngîiere. Tu le știi pe toate și poți scruta viitorul. Se va întîmpla ceva rău ?

— Binele și răul atîrnă de felul în care le privim noi, Mamă. Ce pare astăzi a fi un blestem poate fi mîine o binecuvîntare, iar ce e astăzi binefacere, poate ajunge mîine o pacoste. Ce poate să știe omul ?

— Ai dreptate, Sfinția ta. Dar dragostea ce-o port fiului meu nu-mi dă pace o clipă. Și toată durerea mea din această dragoste purcede.

— Adevărat, Mamă, dar acum va trebui să smulgi dragostea aceasta din sînul tău. Abhay nu mai este fiul tău. El a devenit fiul poporului, fiul Mamei India. Nimeni nu poate schimba cursul destinului, Mamă, și Abhay va muri astăzi, pentru că acesta îi este destinul. Dar e la fel de adevărat că prin însăși moartea lui, Abhay va deveni nemuritor. Iar tu vei fi nemuritoare căci ai dat naștere unui asemenea fiu. Ascultă ce-ți spun, Mamă, jertfa lui Abhay nu va fi în zadar. Trăim ultimul ceas al nopții și al beznei. În clipa aceasta nu putem desluși nimic în întuneric. Dar razele astrului Libertății se adună la răsărit căznindu-se să zămislească lumina. Nu gîndești că aceste chinuri ale zămislirii au un tîlc adînc ? Rani din Jhansi a trebuit să aștepte aproape un veac

pînă cînd visul ei să fie înfăptuit. Dar Abhay nu va avea mult de așteptat. Astăzi se va înapoia la zeița Libertății, care se pregătește să-și facă apariția. Lasă-l să plece, Mamă, lasă-l să plece cu inima ușoară, pentru că asta îi este menirea.

— Adevărat, Baba ?

— Da, adevărat. Nimeni nu-l poate ucide pe Abhay și el nu va fi ucis. Tot ce se întîmplă e menit să se întîmple întru împlinirea unui plan divin. Și pentru că Dumnezeu l-a ales pe Abhay, am venit să te felicit. Nu-i adumbri gloria cu dragostea ta egoistă...

— Înțeleg, Sfinția ta. Înțeleg totul. O să-mi înăbuș durerea.

— Domnul să te binecuvînteze, Mamă. Ești încarnarea zeiței Bhagwati. Mă înclin în fața ta.

Bătrînul *sadhu* își luă *lathi* și dădu să plece.

— Îmbucă ceva înainte să pleci, părinte, îl imploră Mama.

— Nu-ți face griji, acum trebuie să plec.

Bătrînul porni fără să arunce o privire în urmă. Un timp, Mama auzi doar ecoul sandalelor lui de lemn, în tăcerea nopții.

Privind în direcția în care se mistuise bătrînul, Mama se prosternă, atingînd pămîntul cu fruntea. Apoi se ridică și privi cadranul ceasului — era trei și jumătate din noapte.

Nici Mama, nici Vijaya nu mai cunoșteau somnul. Mama se sculă, se duse în fața zeității casnice și se închină. Vijaya rămase întinsă în culcușul ei, neclintită, scrutînd întunericul. Simțea o greutate și o amorțire cum nu mai încercase încă. Avea senzația unui vid total.

La șase jumătate dimineața, auziră bocănituri de bocanci apropiindu-se de casă. Intrară doi gardieni de închisoare.

— Abhay Kumar a fost executat astăzi în zori. Familia îi poate obține trupul, dacă dorește.

Mama continuă să stea împietrită, asemenea unei statui. Dar lacrimile îi șiroiau pe obraji.

Vijaya răspunse însă cu multă stăpînire de sine :

— Da, dorim să-i luăm trupul. Vom veni la opt.

Capitolul LIII

Vestea execuției lui Abhay se împrăștie ca focul. Oamenii erau cutremurați. Mulți își părăsiră lucrul și alergară la închisoare. Bărbați, femei, bătrîni și tineri, pînă și copii, înconjurară închisoarea. Într-un ceas, curtea mare din fața porții era ticsită. Pe fețele oamenilor se putea citi durerea și mînia. Cei mai mulți dintre ei abia se deșteptaseră și nu apucaseră nici să se spele.

Slujbașii închisorii erau tulburați de starea de spirit a mulțimii. Nu-și imaginaseră că execuția va provoca o reacție atît de imediată. Îi invadară temerile. Oamenii care înconjuraseră închisoarea se întrebau dacă fusese emis ordinul de predare a trupului neînsuflețit. Judecînd după poziția revanșardă a administrației britanice, se îndoiau că aceasta va manifesta vreo urmă de atitudine cît de cît umană.

După ce se fixase data și ora execuției, administrația britanică primise de două ori pe zi, dimineața și seara, cîte un raport asupra stării psihice și fizice a lui Abhay, rapoarte care au fost minuțios analizate la secretariat și la Casa Guvernamentală.

Ofițerii indieni fuseseră de părere că trupul neînsuflețit trebuie predat rudelor pentru oficierea ritualului de incinerare. Era o chestiune sentimentală. În fond, guvernul își împlinise voia, executînd acel primejdios rebel. Putea acum să dea dovadă de oarecare considerație. Poate că asemenea atitudine ar mai domoli spiritele. Dar opiniile ofițerilor englezi erau împărțite. O parte dintre ei erau de acord cu indienii, dar din motive cu totul diferite. Ei socoteau că rămășițele pămîntești trebuie purtate în procesiune, pentru ca oamenii să vadă cu ochii lor soarta care îi așteaptă pe toți cei ce cutează să se răzvrătească împotriva guvernului. Alții însă gîndeau dimpotrivă. Aceștia susțineau că pînă și incinerarea ar trebui efectuată în taină, în incinta închisorii, și numai după aceea ar trebui informată familia. Procesiunile și demonstrațiile, afirmau ei, crează agitație și perdlitează bunul mers al lucrurilor.

Cînd administrația britanică primi raportul execuției lui Abhay, hotărî să predea familiei cadavrul. Raportul menționa că la trei noaptea, cînd Abhay fusese deșteptat pentru a i se anunța că execuția urma să aibă loc la cinci dimineața, deținutul se comportase cu mult calm. Se spălase și își rostise rugăciunile de dimineață. Apoi făcuse o baie și începuse să citească din *Gita*.

Citise cea de a doua cuvîntare din versetul șaptesprezece :

„Vei ști că Sufletul care transcende Universul este indestructibil și nimic nu poate face să piară ceea ce nu poate pieri.

Chiar cînd urciorul se fărîmă, aerul dinlăuntru nu poate fi risipit. Cînd oglinda se face țăndări, se spulberă imaginea dar nu și soarele.

Și dacă trupul moare, sufletul nu-l urmează.

Eul întrupat este veșnic, indestructibil, nelimitat, dar trupurile ce-i dau adăpost sînt limitate și pieritoare. De aceea, luptă, O, Bharata !

Cei ce gîndesc că sufletul poate ucide sau poate fi ucis s-au rătăcit de calea adevărului, căci sufletul nici nu ucide și nici nu poate fi ucis.

Sufletul e fără de început și fără de sfîrșit ; e nenăscut, etern, neschimbător, și dincolo de timp.

Arma nu-l poate străpunge și nu-l poate tăia ; focul nu-l poate arde ; apa nu-l poate uda ; și vîntul nu-l poate usca.

E dincolo de simțuri, dincolo de gîndire, dincolo de schimbare. Așadar, Arjuna, știind toate acestea, nu plînge pieirea sufletului tău, căci adevăr zic ție, sufletul nu piere.

În timp ce Abhay recita din *Gita*, sentinelele stăteau nemișcate și ascultau. Ochii li se umeziseră.

După ce reciti *Gita*, cîntă vreo două imnuri. Apoi repetă de cîteva ori : *Raghupati Raghava Rajaram...*

Se făcuseră orele patru și jumătate dimineața.

Intendentul închisorii veni și-l întrebă :

— Care ți-e ultima dorință ?

— Ultima-mi dorință este ca țara mea să se elibereze de sub jugul imperialismului britanic.

— Asta mă depășește. Dacă ai vreo dorință personală, voi căuta să ți-o împlinesc.

— Vreo dorință personală? Nu, nici una.

— Cum dorești să se procedeze cu trupul tău?

— Aș dori să fie dat familiei mele. După sentință, nu m-au mai putut vedea viu. Să aibă putința de a mă vedea măcar mort.

— Dorința îți va fi împlinită. Să mergem! A sosit ceasul!

Abhay se ridică prompt. Mîinile îi erau legate la spate. I se trase peste cap o glugă lungă neagră. Nu putea să vadă nimic. Îl și împresura bezna, o beznă din care nu avea să se mai întoarcă.

Dar în inima lui era lumină, și se ruga încetișor:

„OM, du-mă de la neadevăr spre adevăr, din întuneric spre lumină, de la moarte spre nemurire."

După aceea lucrurile s-au produs precipitat. A fost condus pe platforma de sub spînzurătoare și așezat pe locul marcat cu un cerc de cretă. Picioarele îi erau legate. Simți streangul în jurul gîtului. Și în clipa aceea strigă:

— Trăiască India liberă!

Ceva îi sugruma beregata cu o forță aprigă. Platforma pe care sta se prăbuși cu o bufnitură și, deodată, simți în gîtlej un fier înroșit în foc. După o cumplită străfulgerare de durere — inconștiența. Apoi tăcere — tăcerea eternă.

Trupul spînzura, scuturat de convulsii. Un geamăt slab scăpă din gîtlej...

Se luă hotărîrea ca trupul să fie predat familiei, numai pentru a se respecta ultima dorință a condamnatului.

Cînd fu luată această decizie, inspectorul general al poliției, un englez dur ca oțelul, era plecat într-o inspecție. De îndată ce i se anunță că se organiza procesiunea de înmormîntare a lui Abhay, se repezi în capitală și protestă vehement împotriva unei atari decizii.

Avea convingerea fermă că a autoriza o procesiune de înmormîntare echivala cu o invitație la revoluție.

Dar era prea tîrziu. Cînd intră el în acțiune, convoiul mortuar părăsise curtea și intrase pe strada principală. Trupul neînsuflețit era acoperit cu un uriaș tricolor național și îmbrăcat în ghirlande de flori. Nu i se vedea decît fața. Cu barba-i neagră, care îi încadra atît de frumos chipul, arăta ca un tînăr *sanyasin*, căzut într-o transă de meditație. Pe față îi plutea o expresie de pace desăvîrșită. Nici urmă de suferință. Privindu-l, oamenii se simțeau străbătuți de un fior.

Lîngă catafalc pășea Vijaya, îmbrăcată într-un *sari* alb. Cu picioarele goale. Își șterse semnul roșu de pe frunte. Mergea ca în somn. Cu ochii perfect uscați. Alături de ea, susținîndu-i umerii cu brațul, se afla Shanta. În fruntea procesiunii era Deenabandhu, purtînd o fădie într-un urcior din pămînt negru. Cu o mînă ținea urciorul, cu cealaltă își ștergea întruna lacrimile. Un om zdrobit, însăși imaginea durerii, a neputinței, a disperării.

Convoiul era alcătuit din vreo patruzeci de mii de oameni. Printre ei se aflau numeroase femei cu copii în brațe, care plîngeau amarnic. Copiii, văzîndu-și mamele plîngînd, plîngeau și ei, fără să știe de ce. Soția magistratului Choudhary, precum și soțiile multor gardieni de la închisoare, luau parte la procesiune. Toți erau cu capetele descoperite și cu picioarele goale. Nimeni nu mai asistase vreodată la o atît de grandioasă procesiune, la un rămas-bun atît de impunător.

Convoiul apucă drumul mai lung care ducea la locul de incinerare. Organizatorii hotărîseră să străbată toate străzile principale ale orașului, înainte de a se opri la crematoriu.

Inspectorul general de poliție își pierdu capul. Alerga încolo și încoace între oraș și Casa guvernamentală. Magistratul districtual și ofițerii de poliție încercaseră să-i convingă pe organizatori să apuce pe drumul cel mai scurt spre crematoriu, fără a face paradă prin tot orașul. Dar aceștia răspunseseră că toți cetățenii doreau să arunce o ultimă privire martirului lor. Nu

însemna decît prelungirea cu vreo două ore a manifestației, nimic alta. Nu vor avea loc nici un fel de tulburări.

Magistratul districtual transmise informația superiorilor lui, care însă nu se arătară deloc mulțumiți de situație. Afișară pretutindeni în oraș Articolul 144 și indicară ruta exactă pe care trebuia s-o urmeze convoiul. Ordonanța interzicea procesiunii să străbată altă rută.

Spiritele erau și așa foarte încordate. Ordonanța fu privită ca o provocare. Refuzară să se supună și procesiunea se desfășură pe itinerariul dinainte stabilit. Mașinile poliției se puseră în mișcare. Sosiră camioane încărcate cu polițiști în uniformă, înarmați cu pistoale și *lathi*. Situația se înrăutăți, tensiunea crescu. Dar convoiul înainta.

La început, poliția formă un cordon, cu intenția de a opri procesiunea, dar mulțimea rupse cordonul. Atunci polițiștii traseră focuri în aer, pentru a băga spaima în oameni. Participanții se împrăștiară, căutînd adăpost. Dar corpul de voluntari formă pe dată un cerc strîns în jurul catafalcului, pentru a-l feri de măcelul polițienesc. Voluntarii porniră să împingă înainte, polițiștii încercau să-i dea îndărăt, dezlănțuindu-se astfel un adevărat infern. Polițiștii continuau să tragă.

În învălmășeala care urmă, Vijaya și Shanta, continuînd să țină strîns mînerul de bambus al catafalcului, se pomeniră îmbrîncite de colo-colo și aproape strivite sub picioarele mulțimii. Shanta o ferea pe Vijaya, cu riscul propriei ei vieți. Totuși loviturile polițiștilor o nimereau din cînd în cînd, și picioarele desculțe ale Vijayei erau stîlcite de călcătura bocancilor cu ținte. La un moment dat, simți că-și pierde cunoștința. O apucă pe Shanta de mînă :

— Ține-mă ! Leșin...

Shanta chemă pe dată un voluntar, care veni în grabă s-o susțină. Vijaya căzu inconștientă, cu capul în piept.

Cineva strigă :

— A leșinat Vijaya ! Dați mulțimea la o parte și lăsați-i aer ! Apă, repede !

Cîțiva alergară să aducă apă, alții alergară după un doctor. Dintr-o prăvălie învecinată cineva aduse un prosop bine muiat, pe care i-l învălătuciră în jurul capului. Cîțiva oameni începură să-i facă vînt, ca să aibă aer. Procesiunea se oprise locului.

Magistratul și ofițerii de poliție rămaseră puțin descumpăniți de acest incident. „Ar fi o situație cumplită dacă femeii i-ar ceda inima și ar muri", își spuseră. Porniră brusc să-și consulte superiorii. Ordonanța care restrîngea ruta procesiunii fu retrasă pe loc și polițiștii la fel.

Vijaya, în stare de inconștiență, a fost așezată la umbra unui copac, sub care cineva așternuse un cearșaf alb.

Era gravidă în luna a șaptea. Suferința, îngrijorarea, efortul fizic se îngrămădiseră asupră-i și Vijaya începu să piardă sînge.

Un polițist se apropie și se oferi s-o transporte cu mașina poliției la Spitalul Guvernamental. Vijaya deschise o clipă ochii, și-și clătină capul în semn de refuz.

Ofițerul rămase dezorientat și stingherit. Se scărpină în creștet, apoi se îndepărtă.

Curînd după aceea, sosi un medic care o transportă la Maternitate.

Shanta i se adresă lui Deenabandhu :

— Condu mai departe procesiunea spre crematoriu și ai grijă să fie îndeplinite toate ritualurile. Eu rămîn cu Vijaya. N-o pot lăsa singură în asemenea stare.

Cum restricțiile fuseseră ridicate, procesiunea își urmă drumul inițial, fără să mai întîmpine nici un fel de obstrucție și, o oră și jumătate mai tîrziu, ajunse la locul de incinerare.

La spital, o doctoriță făcu pe dată Vijayei o injecție, după care fu supusă unui tratament serios. Cîteva infirmiere și două eminente doctorițe din oraș sosiră în grabă la spital, de cum aflară de incident.

Magistratul districtual telefona din sfert în sfert de oră, interesîndu-se de starea ei. Dar, în ciuda injecțiilor, Vijaya nu părea să-și recapete cunoștința și atunci fu trimisă o mașină pentru a o aduce pe Mama la spital. Mama era parcă mai puțin șocată de moartea lui Abhay

— nenorocire cu care mintea ei se obișnuise — decît de boala Vijayei. Veni într-un suflet.

— Ce s-a întîmplat cu fiica mea ? întrebă cu o voce care implora.

— O hemoragie datorită traumei psihice și fizice. Facem tot ce putem s-o oprim, îi explică doctorița.

Mama știa prea bine că sarcina ajunsese în luna a șaptea. „Cum va putea să reziste Vijaya, cu constituția ei plăpîndă ?" gîndea.

Luă capul Vijayei în poală. Asistența medicală continua, dar pacienta nu dădea nici un semn că și-ar reveni.

Shanta întrebă :

— Ce medicamente locale ar putea-o ajuta ? Să aduc un homeopat ? Dacă iau o mașină, pot veni cu el imediat.

— Poți încerca, răspunse cu voce scăzută doctorița. Aș dori mult s-o putem salva.

Shanta aduse un cunoscut medic ce practica sistemul *ayurvedic,* și pe doctorul Swamy din Misiunea Ramkrishna, care practica homeopatia.

Amîndoi se străduiră din răsputeri s-o readucă la viață, dar fără rezultat. Toate torturile prin care trecuse în ultimele trei sau patru luni îi secătuiseră vitalitatea. Le făcuse față vitejește, deși în tăcere, dar acum se lăsase doborîtă. Evenimentele acelei zile se dovediseră a fi prea mult pentru ea — se spulberase și ultima scînteie a dorinței de a trăi. În zorii acelei zile își dăduse viața iubirea ei, suflare din suflarea ei, carne din carnea ei. Inimile lor cunoscuseră o contopire perfectă, sufletele lor fuzionaseră într-unul singur, ca și cum un unic suflu de viață le străbătuse pe amîndouă. Era o comuniune sufletească, o îmbinare perfectă în care se ștergeau granițele dualității și separației. Nu era deci de mirare că din clipa în care iubitul ei își dăduse ultima suflare, flacăra vieții scăpătase și în Vijaya, voința de a trăi asfințise.

După trei ore de atente îngrijiri medicale, Vijaya își dădu sufletul în brațele Mamei.

Vaierul bătrînei femei îți sfîșia inima :

— Dumnezeule, Dumnezeul meu, ce-am făcut ca să merit toate acestea? De ce, de ce nu mă strîngi și pe mine?

Shanta o trase pe Mama de lîngă pat și o acoperi pe Vijaya cu un giulgiu alb. O trimise pe Mama acasă, însoțită de o voluntară, și transmise grabnic lui Deenabandhu mesajul că urma să pregătească un rug mortuar pentru două persoane. La auzul acestei vești, Deenabandhu leșină. Își recăpătă cunoștința zece minute mai tîrziu, susținut de voluntarii care-l stropeau cu apă rece.

De pretutindeni din oraș veneau oamenii să arunce o ultimă privire cuplului unit întru moarte. Sosiră și oameni din satele învecinate și, cînd se știu că tot mai mulți oameni doreau să vină pentru ultimul *darshan* al cuplului binecuvîntat, ceremonia incinerării fu amînată cu cîteva ore.

Se întunecase aproape de tot. Deenabandhu dădu foc rugului funerar, în timp ce preoții intonau imnuri vedice.

Pe un rug mare, din lemn de santal, împănat cu ramuri din alți arbori parfumați, zăcea Abhay Kumar, înfășurat într-un lințoliu alb, imaculat, adevărată imagine a unui Yogi în transă, calm, senin și împăcat — radiind pacea eternă.

Alături de el zăcea Vijaya, dreaptă într-un *sari* galben, cu un semn purpuriu în mijlocul frunții și cu ghirlande de flori în jurul gîtului.

Cei care-i vedeau, înclinau capul în semn de omagiu și reverență, și plîngeau amarnic.

Cînd Deenabandhu aprinse rugul, cerurile răsunară de *Jais* pentru martirul Abhay Kumar și pentru binecuvîntata lui soție.

„Slavă marelui patriot! Slavă soției lui!" strigă mulțimea în timp ce limbile de foc sărutau cerul.

Unul cîte unul, oamenii se apropiau de rug, aruncau bucățele de lemn în flăcări și se înclinau, cu mîinile încrucișate pe piept, într-un ultim omagiu.

Unul cîte unul, oamenii se îndepărtau, aruncînd o ultimă privire rugului aprins.

Rămaseră locului doar Deenabandhu, Shanta și un voluntar.

Rugul ardea cu putere, vălvătaia rumenea bolta cerească. Shanta se întrebă dacă nu cumva aceste măreţe flăcări simbolizau stindardele triumfale ale libertăţii. Dar numai Dumnezeu atotştiutorul cunoaşte ce se ascunde în măruntaiele viitorului.

Flăcările se înteţeau tot mai mult ; ca să se ferească de dogoare, Deenabandhu şi Shanta se retraseră puţin, adăpostindu-se sub un copac. Văzură acolo un cerşetor orb cu un instrument muzical cu o aripă : *ek-tara.*

Auzind paşii Shantei, bătrînul întrebă :

— Cine-i acolo ?

Am venit aici pentru o înmormîntare.

— Înmormîntarea omului care a fost spînzurat azi ?

— Da.

— Soţia lui a murit odată cu el. Era o adevărată *sati,* ascultă-mă ce-ţi spun.

— Da, Baba, era o *sati.* A murit la cîteva ore după ce soţul ei a fost executat.

— Glorie lor, glorie supremă ! Fericită ţară India, în care văd lumina zilei astfel de suflete măreţe ! Ce binecuvîntare !

Şi cerşetorul orb începu să cînte, acompaniindu-se la instrumentul lui, un cîntec de Kabir :

O ţară pustie, unde viaţa nu poate-ncolţi...

Cînta abandonîndu-se parcă într-un soi de extaz, uitînd de tot ce-i în jur şi de oamenii care-l ascultau. Îşi continuă cîntecul :

Lumea aceasta-i ca un arbore uscat, un mărăciniş prefăcut în cenuşă..

Shanta nu mai putu să se stăpînească. Privind la rugul în flăcări, izbucni în hohote de plîns.

Cîntăreţul orb se opri subit din cîntat şi întrebă :

— Plîngi ?

— Da, Baba, nu mai pot îndura...

— Ce copilărie ! Astea nu-s vremuri nici de plîns și nici de veselie. Ascultă ce-ți spun eu : cei care plîng azi, mîine se vor veseli. Așa vrea ursita. De ce să plîngi ? Ăsta nu-i ceas de plîns ci de sărbătorire.

Și începu iar să cînte :

Cînd inima-i de bucurie plină, gura nu poate agrăi
Și cînd ți-e dată o nestemată n-o poți arăta oricui...

Apoi începu un nou cîntec :

Lebăda la Sarovar veni — regele lacurilor,
De-i rege cu adevărat, de ce-n mocirlă se tot bălăcește ?
Zise Kabir : Ascultă,
Pe regele regilor de l-ai prins, de ce-ți mai trebuie plevușcă ?
Cînd inima-i de bucurie plină, gura nu poate agrăi.

Shanta și tovarășul ei ascultară cîntecele cerșetorului orb și se simțiră alinați. Rugul se prefăcuse în scrum și frigul începu să le pătrundă în oase.

Shanta se ridică și se apropie de mormanul de scrum. Luă puțină cenușă pe vîrful degetului și și-o lipi pe frunte. Apoi se prosternă în fața rămășițelor rugului.

— O, martiri măreți ai Libertății Indiei ! Slavă vouă, glorie supremă ! Facă Domnul ca visul vostru cît mai curînd să se înfăptuiască !

Deenabandhu și voluntarul îi urmară pilda și se prosternară la rîndul lor.

În seara aceea, comandantul poliției Corpului Apărării, un englez, îi mărturisi soției la cină că va fi din ce în ce mai anevoios să ții India în frîu.

Pînă și cercurile guvernamentale erau mișcate de sacrificiul suprem al lui Abhay Kumar și al soției sale.

Oamenii priveau această moarte ca pe o rană de netămăduit. Ziarele locale prezentau rapoarte amănunțite asupra celor două morți tragice, asupra procesiu-

nii funerare, a ordonanței polițienești, a busculadei ce i-a urmat, a incinerării solemne.

Aproape ascunsă pe ultima pagină a ziarelor, se afla știrea senzațională că domnul Choudhary, magistratul, își dăduse demisia din post.

Capitolul LIV

Pentru Mama viața nu mai însemna nimic. Anunță că va pleca la Kashi, ca să-și petreacă ultimele zile pe malul sfîntului Gange.

Shanta o imploră să nu plece. Îi făgădui să aibă grijă de ea pînă la sfîrșitul zilelor. Dar Mama nu se lăsă înduplecată.

— Nu mă opri, copila mea. Dumnezeu mi-a tăiat toate legăturile ce mă uneau cu lumea. Se pare că e voia lui să renunț la tot ce-i lumesc. Lasă-mă să plec la Kashi — acolo îmi voi afla pacea. Nu încerca să-mi clintești hotărîrea.

Shanta, gîndindu-se la toate cîte trecuseră peste biata Mamă, nu cutează să i se împotrivească.

Mama își lăsă toată gospodăria în seama Shantei. Nu își luă decît cărțile de rugăciune, imaginea zeității casnice și obiectele de cult.

Capitolul LV

Pe malul rîpos Dashashwamedh din Kashi, oamenii vedeau mereu o bătrînă, care citea *Gita* sau *Ramayana* sau, din cînd în cînd, învîrtea la roata de țesut. S-ar fi zis că n-o interesează nimic alta decît să se scalde în Gangele sfînt, să se roage, și să mediteze.

Nu vorbea nimănui, nu se ducea nicăieri. Stătea pe terasa unui templu în ruină și își vedea de îndeletnicirile-i zilnice.

Uneori, vindea pînza țesută ca să mai agonisească ceva bani. Alteori, cineva îi dădea cîte o pomană sau de-ale gurii. Așa își ținea zilele. Cîteodată era nevoită să postească, dar acest lucru n-o supăra. Nimic nu-i putea tulbura pacea.

Zilele se adunară în luni, lunile se adunară în ani, dar bătrîna nu își schimba cu nimic rutina deprinderile zilnice. Se închistase cu totul în ea însăși și pierduse orice interes și orice contact cu lumea din afară.

Într-o bună zi, cineva îi spuse că englezii se retrag din India și că țara va fi de acum înainte liberă. La 15 august 1947, steagul indian va flutura deasupra întregii țări, așa i s-a spus.

Un zîmbet lumină fața adînc brăzdată a bătrînei și lacrimile îi umplură ochii. Lacrimi de bucurie, nu de tristețe. Își înclină capul cu recunoștință.

15 august, 1947

În această zi, bătrîna se deșteptă în zori. Se scăldă ca de obicei și își rosti rugăciunile. Citi cîteva versuri din *Gita* și din *Ramayana,* și își strînse apoi cărțile, legîndu-le cu grijă într-o bocceluță. Învîrti un timp la roata de țesut, apoi o închise, cu aceeași grijă.

Cu o liniște desăvîrșită înaintă pînă la malul Gangelui. Soarele se pregătea să răsară. Bătrîna își sufleca *sariul* și păși încet în apa scăzută de la mal. Se întoarse cu fața spre răsărit și făcu o oblație soarelui ce se înălța.

— Răsari pentru cea dintîia oară într-o Indie liberă. Îți urez cel mai fierbinte bun-sosit. Pentru prima oară, de veacuri, răsari cu fața curată, neadumbrită de rușine. În toți acești ani, am așteptat doar acest *darshan* al tău. Mă înclin în fața ta, iar și iar, de o sută de ori.

După ce își isprăvi rugăciunea, ascultă ecourile îndepărtate ale lozincilor strigate de poporul entuziasmat,

care sărbătorea zorii Libertății. Cerul răsuna de strigătele : *Trăiască India liberă ! India liberă e nemuritoare !*

Întoarse capul și văzu, în vîrful unui catarg îndepărtat, steagul național al Indiei, fluturînd maiestuos, steagul falnic al unui popor falnic.

Inima îi tremura de emoție, lacrimile îi țîșniră din ochi. Venise ziua zilelor. Își încrucișă mîinile pe piept și se înclină cu adîncă reverență în fața steagului național. Fața îi radia o lumină celestă, lumina desăvîrșitei împliniri și împăcări. Bătrîna părea să se fi cufundat în extaz.

Apoi se întoarse spre apele adînci ale Gangelui și se afundă către abis.

— Tată Gange, ia-mă, rogu-te, la tine !

Nu știa să înoate. În cîteva clipe, eternitatea se înfășură în juru-i.

Cîțiva oameni o văzură de pe malul rîpos.

— S-a înecat ! S-a înecat !

Se aruncară în apă s-o salveze, dar nimeni n-o mai putu salva.

Într-un templu învechit, Brahminii efectuau ritualuri și recitau imnuri în onoarea tinerei libertăți.

A doua zi, ziarul local publica o notă scurtă, într-un colț neobservat :

O bătrînă cerșetoare s-a sinucis ieri în zori, aruncîndu-se în Gange, în fața malului Dashashwamedh. Nu se cunoaște cauza sinuciderii.

Glosar şi Note

Ahilya : Frumoasa soţie a înţeleptului Gautama ; a fost sedusă de zeul Indra, care i s-a înfăţişat sub chipul soţului ei, amăgind-o. Furios, înţeleptul a rostit un blestem care a prefăcut-o în stană de piatră. A fost readusă la viaţă prin atingerea piciorului zeului Rama.

Arati : Ritual în cursul căruia o lampă cu camfor este mişcată circular în faţa celui venerat.

Ashram : Cartier locuit de persoanele angajate în serviciile publice.

Avatar : Reîncarnare.

Bhagavad-Gita (Cîntul celest) : Poem filozofic sanscrit cuprinzînd revelaţia zeului Krishna. E încorporat în *Mahabharata*, dar adeseori e considerat ca o operă de sine stătătoare. Cele 700 de versuri ale poemului redau chintesenţa concepţiei hinduse asupra vieţii şi religiei.

Bhagwati : Zeiţa puterii, desemnată şi ca Mama Divină.

Bhakti : Devoţiune.

Bhairavi raga : Muzică clasică indiană, împărţită în mai multe *ruga* după emoţiile pe care le exprimă, după conţinut şi ceasurile la care sînt cîntate.

Bhajan : Cîntec de închinăciune, în care vocile sînt acompaniate de diverse instrumente

Bharata : Vezi Krishna.

Bhola Takur : Apelativ adresat în special celor din clasa luptătorilor.

Bodhi : Copacul sfînt de lîngă Gaya, sub care Buddha a avut revelaţia.

Brahman : Absolutul, spiritul transcendental.

Brahmin : Persoană aparţinînd castei superioare din care se aleg preoţii şi teologii. Literal, persoană dedicată studiului Brahmanului.

Chapati : Turtă de secară.

Chaprasi : Peon, curier.

Darshan : Viziune, atribuită în general zeilor, sfinților și persoanelor foarte venerate.

Dharma : Lege, religie. Se aplică atît în jurisprudență cît și în practicile religioase.

Dhoti : Pînză lungă, purtată de hinduși în jurul șalelor.

Dhruva : Copil ascultător și devotat, care oferă exemplul ideal pentru copiii indieni.

Draupadi : Soția celor cinci frați Pandava. Mama lor, Kunti, le-a impus să împartă în mod egal orice posesiune, neștiind că unul dintre fii, Arjuna, o cîștigase pe Draupadi ca premiu pentru iscusința lui de arcaș. Soția cu cinci soți a fost insultată și umilită în plină Curte de frații Kaurava, verii soților ei.

Gita : Vezi *Bhagavad-Gita.*

Guru : Învățător.

Guru Nanak : Unul dintre cei mai cunoscuți învățători ai religiei *Sikh.*

Hanuman Akhada : Institut de cultură fizică.

Hartal : Închiderea magazinelor în semn de protest.

Jamuna : Afluent al Gangelui, rîu sfînt pentru hinduși.

Kabir : Sfînt musulman, din secolul al XV-lea, profund influențat de hinduism. Autorul unor cîntece foarte populare ; o parte din ele au fost traduse în engleză de Rabindranath Tagore.

Karma : Acțiune.

Khaddar : Pînză țesută în casă.

Khanjadi : Instrument muzical asemănător cu o tobă mică, plată.

Krishna : Una dintre cele nouă reincarnări ale lui Vishnu. Cuvîntările lui către Arjuna (cunoscut și ca Bharata) sînt cuprinse în *Bhagavad-Gita.*

Kumkum : Semnul roșu, aducător de noroc, pe care îl poartă pe frunte femeile indiene, căsătorite sau nu. Văduvele nu îl poartă.

Kurta : Cămașă largă, fără guler, care, împreună cu *dhoti* și cu șapca albă formau uniforma voluntarilor gandhieni.

Lathi : Baston greu, uneori legat în fier.

Laxmi : Zeița bogăției și prosperității.

Linga : Simbolul falic al lui Shiva.

Mahabharata: Poem epic sanscrit, scris de marele cărturar Vyas.

Mahadeo: Alt nume al zeului Shiva.

Manjira: Instrument muzical alcătuit din două talgere de metal

Mantras: Imn vedic sau text sacru conținînd esența înțelepciunii hinduse.

Mirabai: Sfîntă, devotată zeului Krishna.

Mridang: Instrument muzical, asemănător unei tobe lunguiețe, în care se bate ritmul cu ambele palme.

Mukhiaji: Căpetenie.

Neeranjan: Lampă cu ulei de camfor, în general din argint sau alamă folosită în ritualul *arati.*

Om: Cuvîntul cu care încep toate rugăciunile sau *mantras.*

Pandal: Un eșafodaj acoperit cu pînză, rogojini sau flori, construit pentru nunți sau alte evenimente publice.

Puri: Turte de secară prăjite în unt de bivoliță.

Pralhad: Fiu al Demonului Hiranyakashyup care, spre deosebire de tatăl său, era credincios și cucernic.

Priyadarshini: Persoană care vede binele peste tot.

Purdah: Apartamentele rezervate femeilor.

Rama: Vezi *Ramayana.*

Ramakrishna: Sfînt hindus (1836—86), ale cărui zicale au fost traduse în engleză de Swani Nikhilanenda.

Rama Nama: Invocarea repetată a numelui lui Rama, însoțită de numărarea mătăniilor.

Ramayana: Poem epic sanscrit, care istorisește legenda regelui Rama (una dintre reîncarnările lui Vishnu), căruia i s-a luat tronul și a trăit paisprezece ani în surghiun, împreună cu soția sa, Sita. Rama întruchipează cel mai înalt concept de omenie.

Ramdhun: Refren muzical cîntat în cor la sfîrșitul unei rugăciuni. Ramdhunul favorit al lui Gandhi: RAGHUPATI RAGHAVA RAJARAM, PATIT PAVAN SEETARAM înseamnă: Glorie regelui Rama, casei lui Raghus și consoartei sale Sita, care îi mîntuie pe cei căzuți.

Rani Laxmibai din Jhansi: Una dintre conducătoarele revoluției indiene din 1857, omorîtă pe cîmpul de luptă la vîrsta de 23 de ani.

Rudra : Alt nume al zeului Shiva, reprezentînd stările lui de mînie. Sub această întruchipare e venerat în cazuri de război, moarte, molimă etc.

Sadhu : Om sfînt, care nu a renunţat neapărat la cele lumeşti.

Sanyasi : Ascet care a renunţat la lume pentru a se dedica meditaţiei.

Satyagraha : Insistare asupra adevărului pur.

Savitri : Personaj mitologic, al cărei soţ mort a fost readus la viaţă de Yama, zeul morţii, mişcat de suferinţa şi devoţiunea femeii. Sub numele SATI e desemnată ca modelul soţiei ideale.

Shaligran : Întrupare de culoare neagră a zeului Krishnu.

Shata Chandi : Recitarea de o sută de ori a versurilor sanscrite care o slăvesc pe zeiţa Chandi, în vederea evitării unei grave nenorociri.

Shiva (sau *Siva*) : Zeul distrugerii precum şi al reproducerii, al forţei de reconstrucţie. Împreună cu Vishnu şi Brahma, alcătuieşte triada supremă a zeităţilor hinduse. Brahma reprezintă forţa creatoare ; Vishnu, forţa protectoare şi de prezervare ; Shiva, forţa destructivă, ca preludiu al reconstrucţiei.

Sita (sau *Seeta) :* Soţia zeului Rama. Vezi *Ramayana.*

Soubhagya : Noroc, mai ales în căsnicie.

Suttee : Rit hindus, ieşit din uz, prin care o văduvă îşi dădea foc pe rugul funerar al soţului mort.

Tabla : Instrument muzical asemănător cu o tobă.

Tahsil : Subdiviziune districtuală.

Tahsildar : Ofiţer care supraveghează subdiviziunea.

Tandava : Dansul lui Shiva, reprezentînd sălbatica lui furie destructivă.

Tanpura : Instrument muzical cu coarde.

Thana : Post de poliţie.

Tukaram . Sfînt indian (1608—1649), ale cărui cîntece au devenit foarte populare.

Tulsi : Plantă asemănătoare busuiocului, îndrăgită de zeul Vishnu.

Tulsi Das : Poet sfînt din secolul al XVI-lea, care a transpus *Ramayana* în hindi, versiunea sanscrită fiind accesibilă numai celor cu înalte studii.

Upanishade: Vechi scrieri hinduse, tratînd despre valorile eterne ale vieții. *Bhagavad-Gita* redă chintesența înțelepciunii upanishadice.

Valmiki: Înțelept și poet sanscrit, autor al *Ramayanei.*

Veda: Cele mai vechi scrieri ale hinduismului. Scrise în sanscrită, vedele conțin rugăciuni, imnuri, incantații și pasaje de proză.

Vyas: Cărturar din antichitate, despre care se presupune că ar fi autorul *Mahabharatei,* al *Gitei* și a numeroase altor cărți de comentarii. Cărturarii din India îl consideră primul lor *guru.*

Yajna: Focul de sacrificiu.

Lector: MIHAELA CIUNCAN
Tehnoredactor: VICTOR MAȘEK

*

Tiraj 21.630 Bun de tipar: 13.11.1974 Coli de tipar 11,5

*

Întreprinderea Poligrafică „Informația"

Lei 6

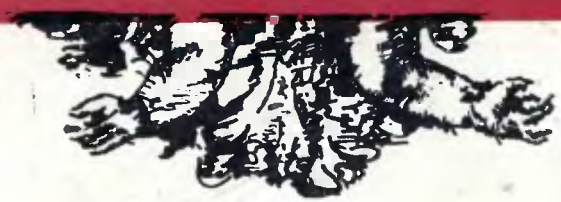

PAGINI DRAMATICE DIN TRECUTUL DE LUPTĂ AL INDIEI, PUNCTATE DE MOMENTE AUTOBIOGRAFICE, SERVESC DREPT FUNDAL UNEI FRUMOASE POVEȘTI DE IUBIRE ȘI ABNEGAȚIE.

EDITURA UNIVERS